

#10(62), 2020 część 6

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#10(62), 2020 part 6

East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Reprezentacja czasopisma naukowego
w krajach afrykańskich.**

Republika Angoli.

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
N°23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Representation of a scientific journal in
African countries:**

Republic of Angola

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
N°23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Резван О.О., Блохина В.Ю. ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГРУППЫ НА ОСНОВЕ ТИМБИЛДИНГА	4
Туйебаев М.К., Калматаева Б.Б. «LESSON STUDY» АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ МЕН ОҚУДЫҢ ӨСУ ДИНАМИКАСЫН КӨРСЕТУ ТӘСІЛДЕРІ	8
Беркимбаев К.М., Калматаева Б.Б. МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	15
Кононенко А.М. ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДІАСПОРІ ЯК МЕХАНІЗМ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРОЗБЕРЕЖЕННЯ	21
Майковская В. И. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ МИРОВЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ МОЛОДЕЖИ К ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВУ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	26
Мухити Идаятолла Мухитулы О НАПРАВЛЕНИИ ТОКА В ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЦЕПИ	31
Пханаева С.Н., Хамукова Б.Х. ЯЗЫКОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И РОЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА	35
Ревенко Н.В. РОБОТА НАД ЖАНРОМ ФОРТЕПІАННОГО КОНЦЕРТУ В КЛАССІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА	37
Стечак Г.М., Ягело С.П., Чусова О.М., Стечак Г.М., Ягело С.П., Чусова О.Н. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ	41
Kapysheva G.K., Shakerkhanova A.E., Rauleva A.D. COMPARATIVE STRUCTURAL-TYOLOGICAL STUDY OF DIFFERENT LANGUAGES	46
Kapysheva G.K., Shakerkhanova A.E., Rauleva A.D. METHODS IN EARLY LANGUAGE TEACHING IN THE LIGHT OF TRILINGUAL EDUCATION POLICY IN KAZAKHSTAN	49
Щербак І.В. СТРАТЕГІЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЗА ГЛОБАЛЬНИМ ІНДИКАТОРОМ «ФОКУС ПОЗИЦІОНУВАННЯ»	54

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 378.
ГРНТИ 00

Rezvan O.O.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Language Training, Pedagogy and Psychology,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
(Kharkiv, Ukraine)*

Blokhina V.Yu.

*PhD degree student at the Department of Pedagogy and Psychology,
Alfred Nobel University
(Dnipro, Ukraine)*

TECHNOLOGICAL APPROACH IN TRAINING PRACTICAL PSYCHOLOGISTS TO MANAGE THE DEVELOPMENT OF A PROFESSIONAL TEAM BASED ON TEAM BUILDING

Резван О.О.

*Доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедры языковой подготовки, педагогики и психологии
Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетова
(г. Харьков, Украина)*

Блохина В.Ю.

*Аспирант кафедры педагогики и психологии
Университета имени Альфреда Нобеля
(г. Днепр, Украина)*

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГРУППЫ НА ОСНОВЕ ТИМБИЛДИНГА

Abstract. The article theoretically substantiates and substantively presents the technology of forming the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group based on team building. Based on an analysis of a number of scientific papers, conclusions are drawn about the interactive nature of this technology. The attention is focused on the usefulness of team building techniques in the professional activities of a practical psychologist who is engaged in the development of a professional group. The technology of forming the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group on the basis of team building is defined as a specially organized interaction of participants in the pedagogical process, which provides cognitive improvement of future psychologists in the field of developing a professional group and their competence in applying team building techniques in the professional activity. The optimal efficiency of the technology implementation at three stages is theoretically proved: propaedeutic-predicted, informative-activity, and control-resultive.

Аннотация. В статье теоретически обоснована и содержательно представлена технология формирования готовности будущих практических психологов к управлению развитием профессиональной группы на основе тимбилдинга. На основе анализа ряда научных работ сделаны выводы об интерактивном характере данной технологии. Актуализировано внимание на полезности применения тимбилдинговых техник в профессиональной деятельности практического психолога, который занимается развитием профессиональной группы. Технология формирования готовности будущих практических психологов к управлению развитием профессиональной группы на основе тимбилдинга определена как специально организованное интерактивное взаимодействие участников педагогического процесса, которое обеспечивает когнитивное совершенствование будущих психологов в области развития профессиональной группы и их компетентность в применении в профессиональной деятельности тимбилдинговых техник. Теоретически доказано оптимальную эффективность реализации данной технологии на трех этапах: пропедевтически-прогнозируемом, содержательно-деятельностном и контрольно-результативном.

Key words: *professional group, practical psychologists, technology, group development, team building, interactivity.*

Ключевые слова: *профессиональная группа, практические психологи, технология, развитие группы, тимбилдинг, интерактивность.*

Formulation of the problem. The processes of changing professional profiles of specialists in modern society invariably determine the need to improve scientific approaches in the field of professional training. Classical forms, methods, means and techniques used in the institutions of higher education are not always relevant in terms of changes in both the requirements for a modern professional as well as on the part of stakeholders and the personality of a modern student. Therefore, the profession of practical psychologist that is now popular has undergone quite serious changes both in the content and in the value-logical aspects. The manager is more likely to give priority to a psychologist who not only knows how to talk to a subordinate, help him/her understand the direction of professional development, but can also organize a professional team for joint activities, correctly and efficiently distributing role positions. Thus, we consider it necessary to theoretically substantiate the technology of training of practical psychologists, which will become effective for the formation of their competence in the development of a professional group, and will also help to master the skills of applying team building methods of working with a team.

Analysis of recent research and publications.

Technology is modeling and projecting [3], orderliness and predictability of the result [5], feasibility and reproducibility [6].

The concepts of "teaching technologies" and "pedagogical technologies" are used in the scientific circulation. Learning technology, in Kramarenko's definition, is a way of realizing the content of the training provided by the educational programs, which is a system of forms, methods and means of training and ensures the most effective achievement of the stated goal [4]. N. Volkova points out the importance of orienting educational technology to the goals defined by the educational standards, curricula [2, p. 8]. However, in order to form a specific formation important for a particular professional activity of a specialist, we must pay attention to the pedagogical technology, which in addition to the above mentioned features, is characterized by resource-intensiveness, social orientation, orderly pedagogical interaction, etc. The analysis of the scientific approaches to defining the concept of "pedagogical technology" made it possible to focus attention on the two most meaningful ones. Thus, V. Bepalko characterizes pedagogical technology using the following features: a clear, consistent, pedagogical, didactic development of the goals of education and upbringing; structuring, ordering, compaction of information required for digesting; a comprehensive application of didactic, technical, computer training and control tools; strengthening of diagnostic functions of training and upbringing; guarantee of a sufficiently high level of quality of training [1, p. 73]. In the understanding of V. Evdokimov pedagogical technology is the process of creation and implementation of a scientifically proved set of pedagogical actions, operations and procedures, adequate to the needs and opportunities of the

individual and society, which, due to the orderly professional actions of the teacher, optimization of the resources and efforts of all participants in the pedagogical process provides an effective implementation of the predicted result, aimed at socialization, personal and professional development and self-development of a person [5, p. 343].

Highlighting previously unresolved parts of a common problem.

As we can see, the implementation of the pedagogical technology influences the qualitatively new socially important result of the professional training. However, the process of pedagogical technology developing cannot be separated from the classical educational environment, which should become the basis for its implementation, since every pedagogical technology that is designed for a socially significant purpose can be implemented within specific content-oriented disciplines or through creation and realization of a special thematic course, etc..

In the research of Kramarenko, the technological nature of training a professional in merchandising and commercial activity for preventing conflicts is presented as a set of processes of theoretical and practical activities of university teachers aimed at the formation and development of a student's personality as a professional in the merchandising and commercial activities, as well as a system of goals, content, forms, means, methods and techniques of training, types of control and correction, which are gradually introduced into the educational process of higher education institutions and guarantee the achievement of the final result [4].

However, it seems important to note that the technology of development of any formation of future professionals should be implemented taking into account the external orientations of the professional environment, so the resources of the university environment become inadequate to achieve this goal.

The **purpose** of the article is to theoretically substantiate and substantively present the technology of forming the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group based on team building.

Representation of the main material. In the study, the technology of forming the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group on the basis of team building is understood as a specially organized interaction of participants of the pedagogical process, which provides cognitive improvement of future psychologists in the field of professional group development and competence in using team building techniques in the professional activity.

The technology of forming the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional group on the basis of team building is attributed to the type of interactive technologies, since the profession of a psychologist belongs to the type of professions "person - person", and its basis is communication with clients. Therefore, choosing interactive methods of teaching allows using the most

effective way to achieve the goal of professional training of psychologists, i.e. to teach an effective communication.

According to N. Volkova, interactivity implies a dialogue; coverage and analysis of each problem from a different angle; rejection of stereotypes and patterns (multiple logic); the presence of "incompleteness" as a natural property of cognition; changing the traditional activity of the teacher for the activity of the students; directing students to an independent search of information (openness to transformations, additions), exchange of knowledge, actions, formation of skills in working with the literature; interaction of microgroups; virtual partners [2, p. 13]. In terms of our research topic, the relevance of the interactive technology is proved by the opportunities it can provide: maximizing the use of each student's personal experience (together with the experience of seeking information, forming their own opinions, responsibility, etc.); continuous interaction of all participants of the educational process, the reflection of which leads to a qualitative change of the model of the behavior based on its correction; freedom to choose own decisions.

Emphasizing on the openness that is caused by the interactivity, it is important to use the results of the interactions of the subjects of communication. In modern realities, this is primarily connected with the interaction of the students with the potential stakeholders, the communication which allows to understand the real requirements to modern professional and feel themselves in the conditions as close as possible to the future professional activities. At the same time, these forms of interaction can be provided by various practical trainings organized by the university, as well as individual arrangements between the student and the stakeholder to perform specific tasks. The connection of the subjectivity-objectivity of the communicants is worth noting here. In the first case, the university that organizes the practical training is the initiator of the professional communication of a particular student and a stakeholder. The second option can be considered more effective for the professional communication experience of the future professional, since he/she, rather than the mediator, initiates the interaction. Thus, the desire to please a particular stakeholder is a motive for the student's zeal, his/her efforts to perform the work in the best possible way, a conscious focus on self-improvement as for the requirements of the professional activity and corporate values of the organization.

In developing the technology of forming the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional group on the basis of team building, we are guided by the opinions of the scientists, which are important for the professional training of psychologists focused on their activities in the organization. Thus, the problem of professional communication of the head of the organization with the psychologist on the tasks of finding reasons for the reduction of the personnel (or dismissal of troubled members of the personnel) is considered topical. Such communication, according to M. Sheinis, contains

professional and ethical dilemmas for a psychologist [7], and, thus, his/her activity will in any case be manipulative: either in relation to employees for whom the conclusions of the psychologist will be the basis for professional troubles, or in relation to the interaction with a manager who will try to shift the responsibility for the personnel decisions on the psychologist. Therefore, at the level of psychologists' training for the activity in the organization, we should apply the principle of assertive competence, which will help students to develop the skills of clear and reasonable marking the boundaries of professional tasks in order to avoid the manipulation of the manager.

In terms of the task of motivating employees to develop, assigned to the organizational psychologist, it is important to identify the idea of "permissible shortcomings" introduced by M. Belbin [8], which refers to tolerance in the manager's approaches of eliminating the employee's shortcomings without damaging the strengths of his/her personality. In solving this problem, a psychologist should be able to shift the emphasis from the analysis of the "collective" to the "subjective" aspect (put the emphasis on the features of interaction which make a person realize himself/herself as a subject of the team activity). Therefore, training of psychologists to develop a professional group through the development of each member of the team becomes relevant. In this case, the most effective and modern means of team building determine team building activities. Based on the abovementioned fact, we determine the need to take into account *the principle of value of the individual in the professional group* when developing the technology of forming the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional group on the basis of team building.

Thus, in designing the technology of forming the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional team on the basis of team building, we must focus on two important tasks: taking into account the tasks of the professional activity of organizational psychologist and preparing him/her for using modern technologies of team building.

An important element of the target component of the technology is a preliminary diagnosis of the formation of the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group, which can be identified as an ascertaining part of the pedagogical experiment. Diagnosis does not only examines the learning outcomes, but also studies the ways to achieve them, the causes that contribute to or impede the achievement of the goal of the educational process.

The second component – informative-activity – involves the construction of a holistic pedagogical process, which ensures the formation of the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional group. Emphasis is put on both the specific features of the psychologist's training for the activity in the organization and the formation of his/her competence in the application of team-building technologies in working with a professional group. In

fact, the task is a cognitive development of the students in their ability to process substantially new information on identified problems and developments of the competencies of self-expression of future practical psychologists in order to increase the level of development of the readiness under study.

In designing the technology of forming the readiness of practical psychologists to manage the development of a professional team on the basis of team building, we should focus on the stages of its implementation, which in general should reflect the three classic aspects of scientific experiment: objective, content-activity and resultive.

In the content of the first stage, which is called the propaedeutic-predictive, attention was paid to three tasks. Firstly, the overall purpose of the study was identified; secondly, on the basis of the analysis of the academic disciplines of the educational program for the professional training of practical psychologists, it was found necessary to supplement the content of some of the disciplines with the information on team building;

thirdly, the necessity of conducting a pilot study on the topic of the dissertation was emphasized, as well as a diagnostics (with a selection of methods) of the initial readiness of the students for the development of a professional group.

The purpose of the second stage of the technology was to prepare future psychologists for the development of a professional group using team building techniques in their professional activities. Predictably, this goal was to be achieved by improving students' cognitive abilities and their competence in using team building (through quasi-professional and extracurricular activities).

The third stage was devoted to the diagnosis, analysis and reflection of the experiment conducted to prepare future psychologists for the development of the professional team skills on the basis of using team building techniques.

In general terms, the identified technology is presented in the table.

Technology of training practical psychologists to manage the development of a professional team on the basis of team building

Stages	Content	Forms of realization
Propaedeutic-predicted	1. Purpose definition: training psychologists to develop a professional group 2. Determination of the content training curriculum and implementation of the team building techniques 3. Diagnosis of the students' level of readiness for professional group development	Diagnosis Scientific analytics Communication with the teachers (coordination of supplementing the topics in the disciplines with the content on the problem of team building)
Informative-activity	1. Implementation of the content part of the problem by introducing appropriate content to the disciplines 2. Implementation of the activity part through the quasi-professional training of future psychologists for using team building techniques 3. Implementation of the activity part through practical trainings / extracurricular activities of the students on the problems of group development (using team building techniques)	Cognitive-type classes (providing information) Interactive classes (skills formation) professional activity (students' activity)
Control-resultive	Organization of reflective and evaluative activities of the teachers and students to identify changes in the levels of formation of readiness for the development of professional team on the basis of team building	Diagnosis Analysis Reflection

Conclusions and proposals. The presented technology for the formation of the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group based on team building belongs to the category of interactive ones, since its effectiveness as a whole depends on the ability of the subjects of the pedagogical process to interact. At the same time, using team building techniques in the professional training of future psychologists, which allows training to work with a professional group at a quasi-professional level, forms a multi-level competence in using interactivity both in the interaction with an individual person and with a whole group of professionals.

The implementation of the presented technology involves a three-stage process of preparing practical psychologists for managing the development of the group. Notably, at the propaedeutic-predicted stage, it is

planned to supplement the content of the disciplines on the topic of group development, as well as carry out diagnostics of the students' readiness for the professional activity in the aspect of group development. At the second stage (informative-activity), future psychologists should gain new knowledge on the stated topic and develop the skills of using team building. The purpose of the control-resultive stage is determined by the diagnosis of the final results of the experiment.

A logical prospect for further research on the given topic is the application of the technology for the formation of the readiness of future practical psychologists to manage the development of a professional group based on team building techniques with the students of the Bachelor degree level of Alfred Nobel University.

References

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогические технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1991. – 215 с. [Bespalko VP Slagaemye pedagogicheskie tehnologii. Moscow: Pedagogika; 1991. (In Russ).]
2. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.П. Волкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. – 360 с. [Volkova NP Interaktyvni tekhnologii navchannia u vyshchii shkoli: schoolbook. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia; 2018. (In Ukr).]
3. Зеер Є.Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э.Ф. Зеер. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 240 с. [Zeer EF Psihologiya professionalnogo razvitiya: schoolbook. Moscow: Akademiya; 2009. (In Russ).]
4. Крамаренко Т.В. Формування культури професійного діалогу майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності засобами інформаційно-комунікативних технологій / Крамаренко Тетяна Володимирівна – дис. кандидата педагогічних наук, 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, Дніпропетровський

університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – 297 с. [Kramarenko TV Formuvannia kultury profesiinoho dialohu maibutnikh fakhivtsiv z tovaroznavstva ta komertsii noi diialnosti zasobamy informatsiino-komunikativnykh tekhnologii: dissertation. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia; 2013. (In Ukr).]

5. Педагогіка: баз. Підручник для студ. вищ. навч. закладів III – IV рівнів акредитації / кол. авторів за ред. І.Ф. Прокопенка. – Харків: Фоліо, 2015. – 572 с. [Pedagogika: basic textbook for students. higher. teach. institutions of III - IV levels of accreditation. Kharkiv: Folio; 2015. (In Ukr).]

6. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М.Бид-Бад; Редкол.: М.М.Безруких, В.А.Болотов и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с. [Bezrukih MM, Bolotov VA, Glebova L.S. et al. Pedagogicheskii entsiklopedicheskiy slovar. . Moscow: Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya; 2003. (In Russ).]

7. Шейнис М.Ю. Рабочая книга психолога организации / М.Ю. Шейнис. – Самара : Бахрах, 2001. – 224 с. [Sheynis MYu Rabochaya kniga psikhologa organizatsii. Samara : Bahrah; 2001. (In Russ).]

8. Belbin R Team Roles at Work. Routledge, Taylor & Francis, 2nd ed., 2010.

УДК 371.3

Tuyebayev M.K.

Candidate of Chemical Sciences

*International Kazakh-Turkish University
Kazakhstan, Turkestan*

Kalmatayeva B.B.

PhD student,

*International Kazakh-Turkish University
Kazakhstan, Turkestan*

WAYS TO DEMONSTRATE THE GROWTH DYNAMICS OF TEACHING AND LEARNING MATHEMATICS THROUGH "LESSON STUDY"

Түйебаев Меирбек Құлмаханбетович

Химия ғылымдарының кандидаты

*Халықаралық Қазақ-Түрік университеті
Қазақстан, Түркістан қ.*

Калматаева Балауса Бахытжанқызы

PhD докторанты,

*Халықаралық Қазақ-Түрік университеті
Қазақстан, Түркістан қ.*

«LESSON STUDY» АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ МЕН ОҚУДЫҢ ӨСУ ДИНАМИКАСЫН КӨРСЕТУ ТӘСІЛДЕРІ

Summary. The article is devoted to the methods of learning lessons through Lesson Study, which have been used in Kazakhstan's schools in recent years. The pack has a wide range of features and features of the Lesson Study approach. In addition, the authors offer their own way to demonstrate the dynamics of improving students' learning and increasing the professional skills of teachers in the study of lessons through Lesson Study.

Аннотация. Стаття соңғы жылдары Қазақстандық мектептерде қолданыла бастаған Lesson Study арқылы сабақты зерттеу тәсілдеріне арналған. Статяда Lesson Study тәсілінің мүмкіндіктері мен ерекшеліктері кең қатылған. Сонымен қатар авторлар сабақты Lesson Study арқылы зерттеуде оқушылардың оқуының жақсаруы мен мұғалімнің кәсіби шеберлігінің өсу динамикасын көрсетудің өзіндік жолын ұсынады.

Key words: Lesson study, lesson study, teaching mathematics, using Lesson study, reflection

Ключевые слова: Lesson study, сабақты зерттеу, математиканы оқыту, Lesson study қолдану, рефлексия

Соңғы жылдары Lesson Study арқылы сабақты зерттеу тәсілдері Қазақстандық мектептерде қарқынды жүргізіле бастады. Мүмкін Lesson Study – дің нәтижелері сол мектептерде жаряланыпта жатқан болар, бірақ көпшілікке қолжетімді ақпарат құралдары арқылы таратылып жатқандығы, әсіресе жүргізілген циклдық процестерде сабаққа қандай түзетулер енгізілгені, даму динамикасы туралы ештеңе айтылмайды.

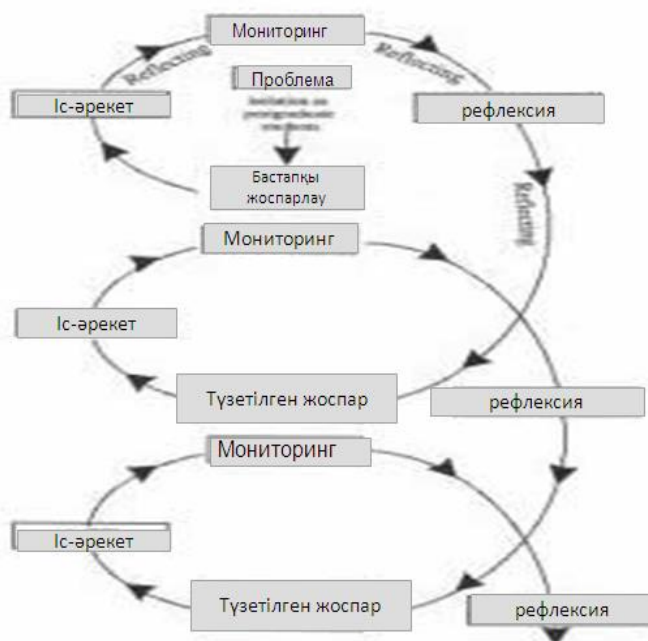
Lesson Study-ді сапалы жүргізу үшін оның шығу тарихымен қатар, оған жан – жақты талдаулар мен зерттеулер жүргізіп, оның маңыздылығы мен мағанасын, теориясын түсініп барып кіріскен дұрыс деп есептейміз. Себебі, сабақта Lesson Study – ді қолданудың нәтижесінде танымдық процестердің негізін қалайтын тәжірибелік білім қалыптасады.

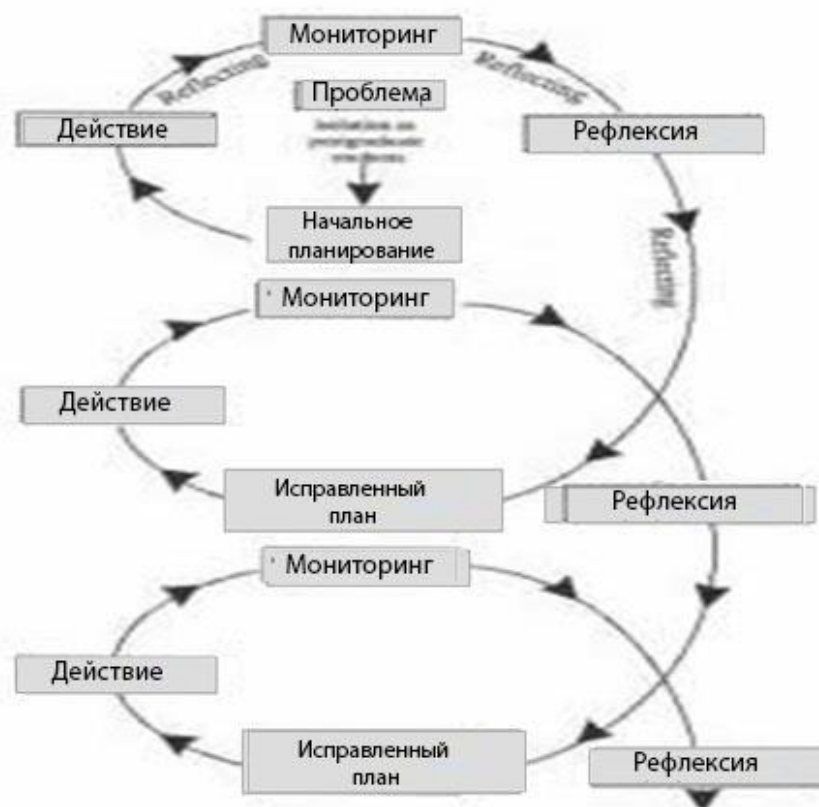
Біз бұдан бұрын «Іс – әрекеттегі зерттеу» арқылы сабақты зерттеу» тақырыбында статья жазғанбыз [1]. Ол статьяда мұғалімнің зерттеуі – өзінің педагогикалық қызметіне күмәнмен қараудан басталып, өзі жүргізген зерттеу нәтижелеріне сырттан алынған сыни пікірлердің нәтижесінде рефлексия жасайды деп келтіргенбіз. Негізінде рефлексия көп қырлы және көп мәнді ұғым. Педагогикалық рефлексия туралы және оның ойлаудың басқа түрлерінен айырмашылықтары туралы да біз ертеректе өз пікірімізді жазғанабыз [2]. Сондықтан бұл жолы оған тоқталмаймыз.

Осы бағыттағы жұмысымызды одан ары жалғастыра отырып, енді Lesson Study арқылы сабақты зерттеуді қарастырмақпыз. Сонымен қатар бұл екі тәсілдің ұқсастықтары мен өзіндік ерекшеліктеріне және циклдық процестерде

сабаққа түзетулерді қалай енгізуге және қалай байқауға болатындығына тоқталамыз. Байқап отырған боларсыздар, біз мәселені “циклдық процестерде сабаққа қандай түзетулерді енгізуге болады?” деп қойып отырған жоқпыз. Өйткені ол әрбір сыныптың, әрбір оқытушының деңгейіне байланысты болғандықтан, жалпыға ортақ “түзетулер” енгізетін универсал тәсілі жоқ, ол тәсілді әркім өз жағдайы мен мүмкіндіктеріне қарап жасауы керек.

Тарихқа жүгінсек, Lesson Study тәсілі Жапонияда 19-шы ғасырдың 70-ші жылдарында пайда болды, ал “Іс-әрекеттегі зерттеу” тәсілі шамамен 70 жыл кейіннен батыста пайда болды. Еуропада Lesson Study тәсілі америкалық зерттеушілер жапон оқушыларының АҚШ оқушыларымен салыстырғанда білім деңгейлері анағұрлым жоғары екендігін дәлелдегеннен кейін ғана танымал бола бастады. Қазір уақытта Lesson Study Шығыс Азияда - Жапониямен қоса, Сингапурде, Гонконг пен Қытайда қолданылады. Бұл тәсіл сонымен қатар батыс елдерде де, соның ішінде АҚШ-та, Ұлыбританияда, Швецияда және Канадада қолданылуда [3]. “Іс-әрекеттегі зерттеу” тәсілінің шығу тегін әдетте Курт Левиннің (1946) атымен байланыстырылады, дегенмен ежелгі грек эмпириктері іс-әрекеттегі зерттеу циклін пайдаланған деп болжам да бар [4]. Lesson Study-да да, Іс – әрекеттегі зерттеудегі де ортақ мақсат – оқушылардың оқуы мен мұғалімдердің оқыту тәжірибесін жақсарту және олардың ынтымақтастықта жұмыс жасауын дамытатын тәсіл болып табылады. Сонымен қатар, екеуі де бірқатар циклдық процестерді қамтиды (1-сурет).

1 - сурет

Дегенмен, Lesson Study –дың алғашқы жапондық нұсқасында басымдылық мұғалімдердің тәжірибесін жақсартуға берілген. Тек кейіннен ағылшындық ғалым Пит Дадли Lesson Study-де үш деңгейдегі оқушыларды бақылау арқылы, мұғалім енгізген өзгертулер (жаңа тәсілдер) олардың жаңа тақырыптарды қалай жақсы меңгеретіндігі қарастырды [5]. Осы жерде “неге үш деңгейдегі (төмен, орта, жоғары) оқушыны бақылау керек?” немесе “бақылауға алынатын үш оқушының да білім деңгейі төмен болуы мүмкін бе?” деген орынды сұрақтар туындауы мүмкін. Білім деңгейлері төмен, орта және жоғары оқушылардың таңдалынуының себебі, мұғалім өзі енгізген өзгертулердің (жаңа тәсілдердің) оқушылардың барлық деңгейлеріне қалай әсер ететіндігін байқай алады, бұл өте орынды да. Ал, екінші сұраққа келсек, егер мұғалімді білімі төменгі деңгейдегі оқушылардың мәселелері қызықтырса, әрине болады. Бұл жерде ешқандай қатып қалған нәрсе жоқ деп есептейміз. Барлығы мұғалімнің алдына тұрған проблемалары мен алдына қойған мақсаттарына байланысты. Сабақта қанша оқушыны және қай деңгейдегі оқушыларды бақылау қажеттігін мұғалімдердің өздері шешеді. Олар бір оқушыны, не бір жұпты, не бір шағын топты бақылауы мүмкін. Алайда мұғалімнің бүкіл сыныпты бақылағаны да тиімді деп есептелінеді. Сонымен қатар, зерттеу фокусы ретінде не оқушылардың сабақты меңгеруі, не мұғалімдердің сабақ беруі, не екеуін де жақсарту мәселелері

таңдала алынады. Негізінде екі мәселені де таңдаған дұрыс деп саналады [6]. Lesson Study –дің тағы бір ерекшелігі сіз зерттеу сабағы барысында түрлі тәсілдерді – жигсо немес венн диаграммасы, ақылдың алты қалпағы, миға шабуыл т.с.с. тәсілдерді қолдануыңызға болады. Қайдай тәсілдерді қолдансаңыз да ол сыныптағы оқушылардың қажеттіліктері мен қабылдауына байланысты болмақ. Lesson Study-ге іс –шараны бірлесе жоспарлап, сабақты өткізетін, бақылайтын, оқыту мен оқуды талдай отырып, өз пікірлері мен қортындыларын қағаз бетіне түсіретін тәжірибелі мұғалімдер тобы қатысқаны дұрыс. Lesson Studyциклін өткізу барысында мұғалімдер жоспар жасалынып болғаннан кейін, оқыту тәжірибесіне қажеттілігіне қарайжаңа әдістер енгізеді немесе қолданып жүрген тәсілдерін жетілдіреді, сабақ біткен соң бірлесе талдайды, рефлексия жасайды, соңынан Lesson Study нәтижелері сипатталып рәсімделген құжатты жариялау арқылы әріптестеріне таратады. Неге тәжірибелі мұғалімнің кеңесі қажет? Себебі, көпшілік жағдайда олар оқушының сыныптағы қылығын байқап ғана қоймай, оларды сол әрекетке не итермелейтінін түсінеді және әріптесіне де сыни пікірді объективті түрде бере алады.

Бұл статьяда біздің “зерттеу” деп нені меңзеп отырғанымызды түсіну үшін білім саласындағы эксплициттік білім (теориялық білім) мен имплициттік білім (тәжірибелік білім) айырмашылығын ажырата білген дұрыс [7].

Мысалы, сіз велосипед тебүді немесе суда жүзуді үйренгенде имплициттік, жасырын білімге сүйенесіз. Сіздің аудиторияда өзіңізді сенімді ұстауыңыз да, ораторлық шеберлігіңіз де осы білімге негізделінген. Сіз кітап оқу арқылы алып жүрген біліміңіз – эксплициттік білім. Осыэксплициттік білімді имплициттік білімге айналдыра алғаныңыз сізге өте тиімді болуы мүмкін. Білім мен тәжірибе немесе теория мен тәжірибе арасындағы байланыс өзіндік қиындығы мен ерекшелігі бар үдеріс. Себебі, жоғарыда көрсетілгендей білім күнделікті болатын тәжірибелік жұмысты жетілдіретін және анықтайтын фактор ғана емес, керісінше де болуы мүмкін. Яғни жүргізілген тәжірибені бақылай және талдай отырып білім жинақтауға болады. Сондай-ақ, тәжірибелік жұмыс теорияның қаншалықты дұрыс екендігін де көрсете алады, басқаша айтқанда тәжірибе теорияны реттеп дамытады. Сонымен, практик – маманның зерттеуі білім мен тәжірибе арасындағы күрделі әрі әрқилы өзара қарым – қатынас байланыстыра отырып, практик – зерттеушінің теориялық білімін дамыта алады. Теорияның тәжірибеге сүйенгені дұрыс екендігін білеміз. Бірақ, тәжірибеге сүйенген теорияда аз емес. Мектептегі мұғалімнің барлығында тәжірибе бар. Енді олар сол тәжірибеден рефлексивті ойлау арқылы теория (ақпарат, жоспар, өзгеріс, проблема) тұрғызуы керек. Міне, мәселе қайда жатыр. Рефлексиясыз тәжірибелік білімнің алға басып дамуы мүмкін емес. Себебі, рефлексияның түпкі тамырында ойлау процесі арқылы атқарылатын – түзетулер жатыр. Даму дегеніміздің өзі – сабақтағы қателерді жою үшін жасалған түзетулер. Сондықтан да, Lesson Study–дегі рефлексия – даму кіліті. Кез келген теория да, тәжірибелік білім де ойлау процесінің жемісі. Рефлексияны – Lesson Study–дің “жүрегі” десе де болады. Сабақтағы мұғалімнің тәжірибесін жақсарту үшін теориялық білімге қарағанда тәжірибелік білім арқылы түзетулер енгізген дұрыс деп есептейміз. Себебі, оның дұрыстығын тексерудің қажеті жоқ. Мәліметтерді жинауда іс-әрекеттегі (тәжірибелік) зерттеуде эмпирикалық тәсілді қолданады, ал теориялық зерттеулер методологиялық тәсілдерге сүйенеді [8]. Әрине өз тәжірибесіне рефлексия жасау кезкелген мұғалімнің қолынан келе бермейтін іс. Дегенмен мектептерде талантты жастар мен тәжірибелі ұстаздар баршылық. Сондықтан да қаншалықты қиыншылығы мол өте күрделі іс болғанымен бұндай істе мұғалімдер тәуекелге барып қолға алса ғана жеңіске жетеді деп ойлаймыз. Бұл жұмыстың нәтижесі мұғалімдердегі жоғары қабілеттер мен мол тәжірибелерге ғана емес, олардың шынайы

жауапкершіліктеріне негізделген бірлесе жұмыс жасай білуіне де қатысты да, тәуелді. Сонымен қатар, мұғалімдер демократиялық жолмен алдарына мақсатты нақты қоя білуі керек. Нақты және дұрыс қойылған мақсат өзіңізде де ортаңызда да өзгерісті қажет етеді. Өзгеріс әрине – дискомфорт. Мұдайда тәуекелге бару қажет. Ортанды немес өз жағдайыңды өзгерткің келсе, өзгерісті өзіңнен бастауың керек. Өкінішке қарай мұғалімдердің көпшілігі өзгеріске икемді емес, Кезкелген ұжым үшін өзгеріске икемді қызметкерлер саны 4% ті ғана құрайды екен [9]. Бұл өте аз көрсеткіш. Біз өзгеріс деп мұғалімнің өз тәжірибесін жетілдіруі үшін жасайтын әрекеттерін айтып отырмыз. Біздің барлығымыз, өміріміздің жақсы жаққа қарай өзгергенін қалаймыз, бірақ өзіміз өзгергіміз келмейді. Өзгергіміз келгенімен өзгеріс үшін жүйелі түрде әрекеттенбейміз. Жылдар бойы қалыптасып қалған дағдыны өзгеру оңай емес, ол үшін үлкен күш – жігер қажет. Сондықтан біз басқа біреулердің өзгергенін күтеміз, олардың бізге деген көзқарасының өзгергенін қалаймыз. Басқа біреуді – айналаңызды өзгерту үшін, алдымен біздің өзіміздің өзгеруіміздің қажет екендігіне аса мән бермейміз. Біз өзіміздің ішкі ниетімізді өзгерту арқылы ұстанымызды өзгертеміз. Біздің адамдармен қатынасымыз, ойлау әдісіміз бен іс – әрекетіміз, әріптестеріміз бен оқушылармен сөйлесуіміз осы ұстанымның өзгеруімен өзгереді. Тек осындай жағдайлардан кейін ғана нағыз өзгеріс басталады. Біз неге өзгеріс туралы айтып отырмыз, себебі сабақты дәстүрлі тәсілмен емес, Lesson Study тәсілі арқылы өткізуді жоспарлап отырмыз. Дәстүрлі сабақ жоспарын бір өзіңіз ғана жасай аласыз. Ал, Lesson Study ұжымдық сабақ болғандықтан ұжымның, мектеп әкімшілігінің және қажет болғанда сыртқы адамдардың да пікірлерімен келісіп жасалынуы керек [10]. Бұл – үлкен өзгеріс. Өзгеріс үшін жасалған қадамдар ғана – сізді алға қойған мақсатыңызға жетелейді.

Ұлы мақсаттар туралы мұсылман ғалымдары:

“Дәмін татпаған адам, білмейді;

Білмеген адам, құмарлана аңсамайды(тілемейді);

Аңсамаған (тілемеген) адам, ұмтылмайды(мақсатқа);

Ұмтылмаған адам, мақсатқа жетпейді;

Жетпеген адам, несібесіздердің арасында қалады” деп айтқан екен [11]. Біздің жағдайда ниеттенген мақсатқа жетудің бірінші қадам – “Кейстерді” таңдау. Біз кейстер деп сыныптағы сіз шешпек болған проблемаларды яғни таңдау тақырыптарын айтып отырмыз (3-сурет).

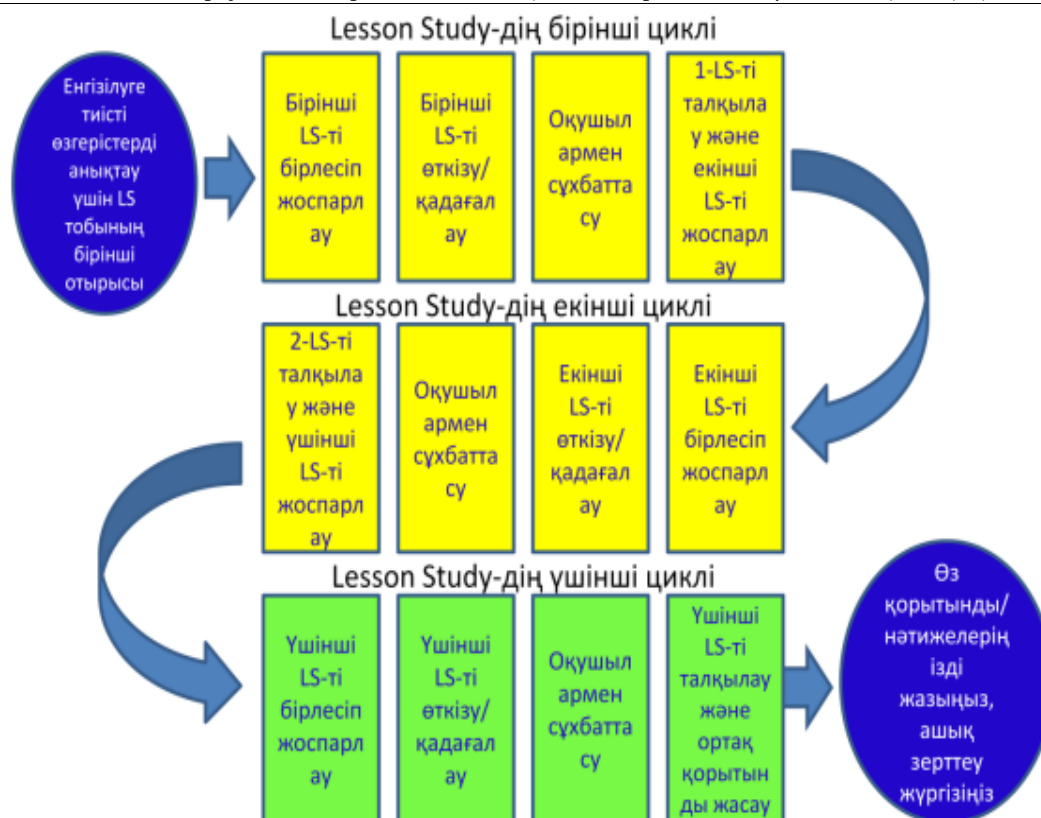
3-сурет

Кейс тақырыптары:

- 6-сынып оқушыларының үлгерімі өте төмен.
- 7-сынып оқушыларының математика пәнін оқуға деген ынтасының төтен болуы.
- Оқушылар мен мұғалімдердің арасындағы қарым – қатынастар жағымды емес.
- Мұғалім өзінің кәсіби шеберлігін төмен сезінуі.
- Оқушылардың ғылыми зерттеу дағдыларын қалыптастыру т.с.с. болуы мүмкін.

Содан кейінгі атқарылатын нәрсе әрекеттердің жоспарын жасау. Жоспар – бұл мақсатқа жетуді бақылау және мақсатқа жету үшін атқарылатын қажеттіліктерді анықтау құралы. Өз функцияларын сапалы орындайтын жоспар ғана жақсы жоспар деп саналады. Жоспар таңдалған мақсаттар мен әрекеттердің дұрыстығын бақылау құралы болып табылады. Мұғалімдердің өз тәжірибелеріне өзгеріс енгізуінде қанша дегенмен тәуекелшілдік бар. “Нар тәуекел – ердің ісі” дегендей Lesson Study-ді жүргізуге ниеттенген мұғалімдер жауапкершілікті өз мойындарына алуы керек. Сыныптағы атқарылатын процестер өте күрделі болғандықтан, Lesson Study сабағы барысында қателіктер немесе кедергілер орын алуы да мүмкін. “Қатені түзете білмеген адам жетістікке жетпейді” дегендей, әріптестерімен бірлесе отырып жіберілген қателерді дер кезінде түзетіп отырған дұрыс. Жоғарыда келтіргендей тәжірибені жетілдірулер – қателер мен кемшіліктерді түзетулер арқылы ғана жүзеге асады. Мұғалімнің тәжірибесін жақсартуда

өзінің сыныптағы іс – әрекетіне және әріптестерінің сыни пікірінеаса зейінменән бергені абзал. Бұл жерде оқушылардың да сабақтарда өзін – өзі ұстауы және сабақтан кейінгі олардың пікірлері құнды болып саналады. Коллаборативті ортаны құру – оқу үрдісіндегі өзара әрекеттесудің тиімді әдістерінің бірі. Lesson Study тәсілі – ұжымдық және кемінде үш циклден тұратын жұмыс (2-сурет). Оның басқа тәсілдерден айырмашылығы мен ерекшелігі де осында. Мұнда аса мән беретін мәселе, бірінші циклдегі жоспар мен екінші циклдегі және екінші цикл мен үшінші циклді жүргізуге арналған жоспарларлардың ұқсас болмауында. ХХІ ғасырда ұжымдық жұмыстар нәтижеге тез жетеді деп күтілуде. Lesson Study сабағына қатысушы мұғалімдер бір – біріне сыни пікір айтқанда, талдағанда сабақ барысында етек алған кемшіліктерді, кедергілер мен олқылықтарды жасырмастан ұсыныс ретінде айтқаны дұрыс. Қателерден қорықпау керек! Егерде біз қате үшін мұғалімдерді сынайтын болсақ, олар қателерді жасыратын болады. Әрине, бұл жәйттің мектеп жұмысы мен ұстаздардың кәсіби біліктілігін жақсартпайтындығы анық. Шындығында да бізде қатені жұмыстың жағымсыз көрінісі деп қабылдау басым. Сондықтан да қателескендерді кінәлаймыз, ал бұл өз кезегінде қатені жасыруға әкеледі. Алайда қателер түзелмегендіктен, жасырынған қателер көбейіп, бір күні шешімі қиын немесе тіпті де шешімі мүмкін емес орасан зор проблемаға алып келеді. Конфуций атқандай, “Түзетілмеген нәрсе ғана қате” деп түсіну қажет. “Өз қатеңмен жұмыс жасау маған не береді?” деп ойланып көріңізші.

3 – сурет. Lesson Study циклі. (Дереккөз: Бетлехем университеті, «Оқытумен оқудағы шеберлік орталығының» оқу құралы: Lesson Study, Dudley, P. (2011))

Өз қателігіңді түзету, өзгелерді тыңдай білуді үйретеді, “меніңкі барлық уақытта дұрыс” деген менмендіктен құтыласыз. Өз қателігіңді түзету арқылы адам жетістікке ғана емес, жаңа құндылықтарға, жаңа қасиеттерге – ұмтылыстарға, күш – жігерге ие болады. Адам көкіректіктен арылып қарапайымдылыққа ұмтылады, соның нәтижесінде білімі мен тәжірибесі артады. Өзіңізді “әлі де жетілмегенмін” деп сезіну өзіңізді жетілдіруге жеткеніңнен, сол мақсатқа жету жолында қалыптастырған адами құндылықтарың өте маңызды да, құнды. Үлкен мақсаттарға өздерін жеңгендер ғана жете алатындығын естен шығармау керек. Осылайша бірден болмаса да, сіз өміріңіздің сапасы жақсы жаққа өзгергенін байқайсыз. Ал егерде қатені (кемшілікті, кедергіні, жетіспеушілікті) дамудың қажетті ресурсы деп санап, әріптестерімен бірге оның себептерімен жұмыс жасап, алдын алуға ұмтылса, онда мұғалімдердің тәжірибесі мен кәсіби шеберлігі тұрақты түрде арттырып отыру дағдыға айналады. Сонымен, өз қателіктерін сезіну, өткен шаққа “кептеліп” қалмай қозғалысты жалғастыруға мүмкіндік береді.

Сабақ барысында орын алған кедерлілерді, кемшіліктер мен қателерді тек көріп қана қоймай оларды жою жоспарларын жасамай рефлексия да жасай алмаймыз. Мұғалімдердің коллаборативті ортада Lesson Study сабағында пайда болған проблемаларды талдай отырып пікірлер мен ұсыныстар айтуы және соның негізінде жаңа

жоспарлар құруы – нағыз рефлексия. Негізгі мақсат – оқушылардың оқуы мен мұғалімдердің оқыту тәжірибесін жақсарту болғандықтан, мұғалімнің оқушы мұқтажын сезінуі, қарым – қатынас психологиясын меңгеруі, әр оқушымен және топпен жеке дара жұмыс тәжірибесінің дамуы, оқушылардың өзін – өзі басқаруына жағдай жасай білуі мұғалімнің жаңа ұстанымының қалыптасуына ықпал етеді. Осы бастама кейін тәжірибеде, мұғалімдік қызмет барысында өз жалғасын табады.

Lesson Study арқылы сабақты зерттеу барысында оқушылардың оқуының жақсаруы және мұғалімдердің тәжірибесінің жетілу динамикасын көрсету өте маңызды. Осы екі бағыттағы даму динамикасы көрсетілмесе Lesson Study арқылы зерттеуді өз мәресіне жетті деп айтуға да болмайды. Оқушылардың оқуы жақсаруы үшін олардың сабақтағы белсенділігі артуы керек, ал олардың белсенділігі, олардың сабаққа деген қызығушылығымен тығыз байланысты. Сонымен, оқытушылар оқушылардың белсенділігін қандай оқу стратегиялары арқылы көре алады? деген орынды сұрақ туындайды. Оқушылардың белсенділігін көруге көмектесетін көптеген стратегиялар бар. Олардың бірі үлкен сыныптарда жиі қолданылатын – жұптық немесе топтық жұмыстар. Топтық немесе жұптық жұмыстарда оқушылар тапсырмалар мен сұрақтарды өзара талдайды және түрлі пікірлер мен ұсыныстар айтады, яғни түрлі белсенді әрекеттер жасайды. Ал, оқытушылар оқушылардың оқуын жақсарғанын күнделікті бақылау көрінетін сабақтағы

белсенділіктері мен олардың тапсырмаларды орындауын бағалау арқылы біле алады. Үш деңгейдегі оқушылардың оқу үлгерімінің жақсарғанын байқау үшін тапсырмалар үш деңгейге бөлініп жасалуы және бағаның әділдігі үшін деңгейлік тапсырмаларға сәйкес критерийлер жасалынғаны абзал (тапсырмалардың деңгейі шамалы күрделеніп өсіп отырғаны дұрыс, әсіресе төменгі деңгейдегі оқушы үшін). Оқушылардың сабақтағы белсенділігін видеоға түсіру арқылы да байқауға болады және бұл тәсіл дәлелді де. Бастапқы нүктені анықтау үшін алдымен дәстүрлі сабақ сонан соң, Lesson Study сабақтары видеоға түсіріліп салыстырылады. Сыныпта 20 оқушы болса, сабақ барысындағы әрбір оқушы 40 минуттың қаншасында белсенді отырды. Мысалы Асқар 40 минуттың 10 минутында, Жамила 40 минуттың 15 минутында белсенді отырды т.с.с. Идеалды жағдайда $(20 \times 40) / 20 = 40$ мин. Мысалы 20 оқушының бесеуі 40 минуттың 10 минутында, бесеуі 20 минутында, бесеуі 30 минутында, енді бесеуі 40 минут бойы белсенділік көрсетсін. Сонда оқушылардың орташа белсенділігі шамамен $((10 \times 5 + 20 \times 5 + 30 \times 5 + 40 \times 5) / 20) = 25$ минут болады. Бұл пайызбен шаққанда 62,5%.

Біздің пайымдауымыз бойынша Lesson Study сабағындағы ең күрделі мәселе – мұғалімдердің шеберлігінің өсу динамикасын көрсету. Бір жағынан “оқушылардың белсенділігі мен оқуының артқаны мұғалімнің шеберлігінің де артқаны” дей салуға да болады. Бірақ, бұндай қысқа қортындыға “тәжірибелік білім” немесе “зерттеу” ұғымдары сыймай қалатын сияқты. Бұл олқылықты толтыру үшін біз мұғалімнің тұлғалық (тәуекелдік, жауапкершілік және белсенділік) қасиеттері мен танымдық (әріптестерімен жағымды қатынас құра білуі, қабылдау және ойлау арқылы бастапқы жоспардан түзетілген жаңа жоспар құра білу) қасиеттерін ескерген дұрыс деп ойлаймыз. Жоғарыда біз мақсатына жеткеніннен, сол мақсатқа жету жолындығы қалыптастырған әрекеттерінің өте маңызды екендігін келтіргенбіз. “Ақылдың бағалы қасиеттерінің бірі – маңызды нәрсені уақытында ұғыну” демекші, өз тәжірибеніңді әлі де жетілмегенін сезіну арқылы өзіңізді өзгерту арқылы және қоршаған ортаның өзгерте аласың. Осындай өзгерістің негізінде жасаған жоспарларыңызға, сабақ беру тәжірибелеріңізге, ойлау дағдыларыңызға түзетулер енгізу арқылы өзіңіздің өсу динамикаңызды көрсете аласыз. Жоспарға түзету енгізу дегеніміз – өткен сабақта жіберілген олқылықтарды табу және оған түзетулер енгізу арқылы оқушылардың сұраныстарын, талаптарын қанағаттандыруға жасалған қадам. Сабақты талдау кезіндегі ең күрделі мәселе – кемшіліктер мен олқылықтарды жеткізе білу. Біз кемшіліктерді жасыруға болмайтынын білеміз, бірақ оны ешкімге нұқсан келтірмей жеткізе білу екінің бірінің қолынан келе бермейді. Бұл аса шеберлікті қажет етеді. Бұл сабаққа деген жаңа көзқарас және ізденіс. Бұндай жағдайда өз мақсатына жету үшін бірнеше жаңа тәсілдерді

(мысалы “екі жұлдыз, бір тілек”) зерделеп өзіне қажеттісін таңдайсың. Зерттеу дегеніміз осы. Сабақты осы таңдаған тәсілдерді пайдаланып жүргізу, сіздің тәжірибеніңізге жаңа талаптар қояды және педагогикалық шеберлігіңіздің шындалуын қажетсінеді. Сіз жаңа сабаққа жасаған жоспарыңызбен, өткен сабаққа жасаған жоспарыңызды (жеке және ұжыммен) салыстыру арқылы және “өткен сабаққа жасаған жоспарыңыз бен сабақ барысындағы іс – әрекетіңіздің арасында қаншалықты сәйкестік немесе сәйкессіздік болды?” деген сұраққа жауап іздеу арқылы тәжірибелік біліміңізді дамытасыз. Өткен сабағыңыз бен жаңа сабағыңыздың арасындағы өзгерістерді тауып, оның салдарына жауап іздеу, сыныпта тәжірибе жүзінде болып жатқан жағдайды нақты түсінуге мүмкіндік береді. Тәжірибелік білім осылай қалыптасады. Бұндай жағдайда сіз алдыңғы жоспарыңызбен, тәжірибеніңізбен және ойлану дағдыларыңызбен соңғы жоспарыңызды, тәжірибеніңізді, ойлау дағдыларыңызды салыстыру арқылы бағалайсыз. Осы бағалау нәтижесі оң болғанда ғана тәжірибеніңіздің өсу динамикасын көресіз. Мұғалім өзінің бойында тұлғалық және танымдық қасиеттердің дамығанын осыдан ғана көре алады және бұл әрбір циклден кейінгі жасалынған рефлексияда көрініп отыруы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Түйебаев М.Қ., Абдухамидов Д., Раманкулова Д. «Іс-әрекеттегі зерттеу» арқылы сабақты зерттеу // Қазақстанның ғылымы мен өмірі, -Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал, -Астана, 2019. №5/2 –Б.291-295.
2. Түйебаев М.Қ. Сын тұрғысынан ойлау және рефлексия: ұқсастықтары мен айырмашылықтары. «Біріккен Ұлттар Ұйымының 70 жылдығына арналған» «Дүниежүзілік тарихтың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция. 27 қараша 2015ж. Түркістан. Б.233-236
3. «LessonStudy» Как способ совершенствования практики обучения. Методическое пособие Министерство образования и науки Республики Казахстан Национальная академия образования им. И. Алтынсарина Астана 2014.
4. Іс – әрекеттегі зерттеу. Назбаев Зияткерлік мектептері. Нұсқаулық. Астана 2015ж.
5. Pete Dudley. LessonStudy: Руководство. Астана, 2011
6. National Staff Development Council. February/March 2000. Tools for Schools. [Мектептерге арналған құралдар] Oxford, Ohio.
7. Wilson E. A Review of “School-Based research: A Guide for Education Students” // The Journal of Educational Research. 2009. № 1 (103). Б. 65–66.
8. Opfer, V. and Pedder D. Benefits, status and effectiveness of Continuous Professional Development for teachers in England // Curriculum Journal. 2010. № 4 (21). Б. 413–431. DOI: 10.1080/09585176.2010.529651

9. Rudduck J., Flutter J. How to Improve your School: Giving Pupils a Voice 2003. № 1 (20). Б. 38–39.

10. Timperley, H., Wilson, A., Barrar, H & Fung I. The Teacher Professional Learning and Development. Best Evidence Synthesis Iteration. 2007.

11. 35 мусульманских ученых, открытиями которых мы пользуемся и сегодня [Электронный ресурс]. URL: <https://islam-today.ru/blogi/rafik-muhametsin/35-musulmanskih-ucenyh-otkrytiami-kotoryh-my-polzuemsa-i-segodna/> (дата обращения: 31.10.2020).

УДК 377.6

ГРНТИ 14.33.09

Berkimbayev K.M.

*Dr. Sci. (Pedagogy), Professor,
International Kazakh-Turkish University
Kazakhstan, Turkestan*

Kalmatayeva B.B.

*PhD student,
International Kazakh-Turkish University
Kazakhstan, Turkestan*

METHODOLOGY FOR TEACHING PROBLEM SOLVING USING INFORMATION TECHNOLOGY

Беркимбаев Камалбек Мейрбекович

*доктор педагогических наук, профессор,
Международный Казахско-Турецкого Университета
Казахстан, г. Туркестан*

Калматаева Балауса Бахытжанкызы

*PhD докторант,
Международный Казахско-Турецкого Университета
Казахстан, г. Туркестан*

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Summary. One of the main tasks of teaching students that allow them to achieve a high level of mathematical and professional training in secondary specialized educational institutions is the ability to solve problems, which in turn defines the relevance of this work.

Today modern teaching of mathematics combines a psychological, pedagogical and didactic convergence of activities where information technology is extensively used. These computer technology tools serve as a robust support and help for a teacher in directing students' cognitive perception while they solve mathematical problems. In this work we tried to develop a methodology for solving problems in mathematics for colleges incorporating information technology into it.

The aim of this work is to give methodological recommendations for solving mathematical problems using information technologies that are easy to put into practice. The methodology for solving problems from the course of algebra and the beginning of analysis, problems of solid geometry, which represent great opportunities for using various software tools, was determined.

Аннотация. Одной из главных задач обучения студентов, позволяющих достигнуть высокого уровня математической и профессиональной подготовки учащихся средних специальных учебных заведений, является умение решать задачи, отсюда вытекает актуальность выбранной темы.

Современное обучение математике есть психолого-педагогическое и дидактическое сочетание деятельности и обучения с использованием информационных технологий, где средства информационных технологий выступают как мощный помощник для учителя в управлении познавательной деятельностью обучаемых при решении математических задач. В работе мы попытались разработать методику решения задач по математике в колледже с использованием информационных технологий.

Работа проводилась с целью – дать методические рекомендации при решении задачи при помощи информационных технологий, которые легко применять на практике. Была определена методика решения задач из курса алгебры и начала анализа, задач стереометрии, которые представляют большие возможности для использования различных программных средств.

Key words: *methodology, information technology, teaching mathematics, solve problem.*

Ключевые слова: *методика, информационные технологии, обучение математике, решение задач.*

Введение

Современный мир тесно связан с информационными технологиями. Понятие «информационные технологии» на сегодняшний день включает в себя различные гаджеты, которые уже используются в жизни людей и применяются во всех областях человеческой деятельности. Так сегодня мы можем наблюдать вторжение информационных технологий в начальное образование. С одной стороны, они способствуют улучшению качества обучения, являются действенным способом повышения мотивации учащихся, с другой стороны помогают учителю усилить привлекательность подачи материала, разнообразить его.

Одной из трудно дающихся дисциплин является математика, в особенности решение задач. Для того чтобы добиться максимального эффекта от уроков, посвященных решению задач, учителю требуется найти оптимальное сочетание средств и методов обучения с использованием информационных технологий на уроке. Использование информационных технологий в свою очередь требует от учителя умения правильно применять данные технологии.

Проблема использования информационных технологий в образовательном процессе привлекала внимание различных педагогов, методистов и психологов: Б. Е. Стариченко, А. П. Ершова, Б. С. Гершунского, Н. Ф. Талызину, О. К. Тихомирова, Е. И. Машбица, А. В. Слепухина, В. М. Глушкова и т.д.

Основная цель работы – выявить методические условия использования информационных технологий для обучения решению задач по математике в колледже. Исходя из цели поставлены следующие задачи: изучить методическую литературу по теме исследования, разработать и реализовать на практике методику использования информационных технологий при обучении решению задач на уроках математики в колледже с соблюдением выведенных условий. Обучение решению задачи с использованием информационных технологий включает в себя следующие этапы: подготовительный этап, этап работы с интерактивной моделью задачи, этап рефлексии решения задачи. Исследование показало большую заинтересованность студентов в решении прикладных задач и незначительный интерес решения абстрактных задач. Отсюда вытекает идея использования системы прикладных задач с профессионально-ориентированным содержанием и решения их с помощью компьютеров для студентов различных специальностей.

Методы и материалы

Исследование базировалось на анализе нормативных документов, сравнении и обобщении имеющихся подходов в зарубежной и

отечественной теории и практике по вопросам совершенствования математической подготовки студентов колледжа с использованием информационных технологий в учебном процессе.

Обучение решению задач в курсе алгебры и начал анализа.

В настоящее время существует много программных средств, позволяющих решать достаточно широкий круг математических задач разных уровней сложности. Отметим наиболее перспективные, которые целесообразно использовать в колледже при обучении решению задач: компьютерные математические системы (Maxima, Mathcad, Maple), Deriv, Eureka, Granl, Graph, электронные таблицы (MS Excel), УМК «Живая математика». Остановимся вначале на задачах из курса алгебры и начал анализа, которые представляют большие возможности для использования различных программных средств.

Основные направления использования информационных технологий при решении задач:

- 1) проверка правильности решения стандартной задачи;
- 2) поиск ошибок в решении, используя дополнительные возможности программы;
- 3) выдвижение гипотез о решении заданных ситуаций;
- 4) исследование функций и построение их графиков;
- 5) решение уравнений, неравенств и их систем.

Привыкнув использовать компьютер для проверки правильности решения задач, полученных аналитически, учащиеся при встрече с неизвестным захотят использовать его для выдвижения гипотезы.

При использовании средств информационных технологий даже алгоритмические задачи алгебры и начал анализа в колледже могут способствовать формированию и развитию приемов эвристической деятельности и следующих умений:

- 1) учет и соотнесение всех данных задачи между собой и с требованием задачи;
- 2) формулирование обобщенного принципа, объясняющего сущность задачи;
- 3) построение плана решения задачи;
- 4) отыскание новых функций одного и того же объекта;
- 5) комбинирование одних известных приемов и способов решения с другими;
- 6) проверка соответствия решения требованиям задачи;
- 7) проверка правильности выполненных действий.

Схема обучения решению задачи с использованием информационных технологий представлена на рисунке 1.

Рис.1. Схема обучения решению задач с использованием информационных технологий.

Обучение решению стереометрических задач.

Опыт преподавания математики в среднем специальном учебном заведении показывает, что для большинства учащихся наибольшие затруднения вызывают стереометрические задачи. Это связано, в первую очередь, с тем, что пространственные представления учащихся развиты очень слабо. Кроме того, общая подготовка по планиметрии абитуриентов начального и среднего профессионального образования очень низкая. Абстрактный характер изучаемого материала способствует тому, что изучение строится в основном на заучивании. Студенты, которые и так имели большие трудности и нелюбовь к математике, вообще теряют интерес к предмету.

В ходе изучения курса стереометрии решение конкретных задач - это не самоцель. Главной целью является формирование умений анализировать предлагаемый объект, видеть в нем детали, их свойства, позволяющие обосновывать шаги решения и проводить вычисления. Однако умение решать задачи на базовом уровне - неперенное условие для усвоения курса стереометрии в среднем специальном учебном заведении применительно к любой специальности.

Информационные технологии позволяют использовать множество информационных объектов по стереометрии, которые позволяют выработать у учащихся определенные

практические навыки при решении как базовых, так нестандартных пространственных задач. Их использование может осуществляться по следующим направлениям:

Решение задач, представленных в учебниках с использованием средств информационных технологий.

При этом дидактическими функциями компьютера являются: получение изображения фигуры на экране; выделение на модели ее частей; исследование ее плоских элементов; отбор свойств фигур и их анализ.

Пример 1. Основание пирамиды $DABC$ - треугольник, у которого угол CAB равен 90° , сторона $BC=c$, $ABC=p$, а боковые ребра наклонены к основанию под углом θ . Найти объем пирамиды.

Методические рекомендации и решение задачи:

Этап работы с интерактивной моделью задачи. Для решения этой задачи преподаватель заранее готовит её интерактивную модель средствами УМК «Живая математика», которая позволяет провести анализ условия задачи. Сначала преподаватель выясняет, что нужно знать, чтобы вычислить объем пирамиды. Что дано по условию задачи. Для того чтобы правильно выделить объекты и отношения между ними, необходимо правильно построить рисунок, выполнение которого требует предварительного обсуждения. Поэтому рисунок, возникающий на экране, первоначально бывает

неверен (рис. 2). После обсуждения с учащимися вопроса о том, куда проектируется вершина пирамиды, он «исправляется», с помощью анимации вершина пирамиды проецируется на

сторону BC (рис. 3). Использование компьютера позволяет работать с геометрической моделью, затрачивая минимальное количество времени.

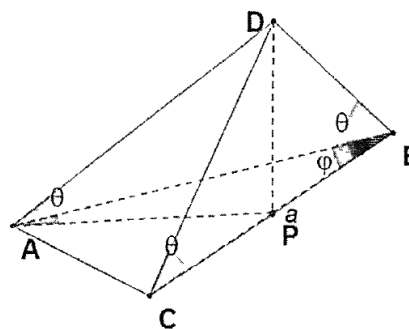
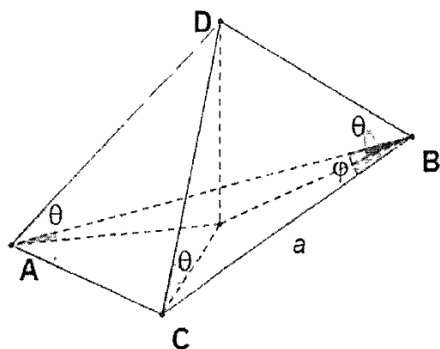

Рис. 2. «Неверный» рисунок к задаче,

Рис. 3. «Верный» рисунок к задаче созданный в среде «Живая математика»

Составление плана решения. Чтобы найти объем пирамиды необходимо найти высоту и площадь основания пирамиды. Интерактивная модель наталкивает студентов на мысль, что найти высоту можно из прямоугольного треугольника DAP. Для нахождения площади прямоугольного треугольника необходимо знать его катеты. Один из катетов нам известен, а второй можно найти, зная угол и прилежащий к нему катет.

3. Осуществление плана решения. С помощью интерактивной модели решение осуществляется поэтапно. Студенты работают с каждым шагом решения и записывают его в тетрадях (рис. 4).

Этап рефлексии решения задачи. С использованием компьютера легко перенести решения учеников на доску и продемонстрировать всем студентам решение, выполненное преподавателем по отдельным шагам. Это позволяет еще раз проанализировать решение задачи. Используя интерактивную модель можно легко изменить условие задачи и чертеж к ней. Например, сделать основание равнобедренным треугольником или определить угол наклона боковых граней к основанию. Преобразование чертежа может быть выполнено самим преподавателем или студентами, если занятие проводится в компьютерном классе.

анализ условия
решение
1 $AB = a \cdot \cos \varphi;$
2 $S_{\text{осн}} = \frac{1}{2} a^2 \cos \varphi \sin \varphi;$
3 $DP = \frac{a}{2} \operatorname{tg} \theta;$
4 $V = \frac{a^3}{12} \cos \varphi \sin \varphi \cdot \operatorname{tg} \theta = \frac{a^3}{24} \sin 2\varphi \cdot \operatorname{tg} \theta.$

Рис. 4.

Решение задач, встроенных в состав электронных учебных мультимедийных программ. Для решения задач, относящихся ко второй группе, можно выделить:

Тренажеры для решения задач с готовыми чертежами и условиями (рис. 5). Достоинства таких средств: требуется меньше времени на анализ формулировки задачи, нет необходимости

выполнять чертёж, готовый рисунок направляет внимание учащихся на главное в задаче.

Они позволяют организовать индивидуальную работу с задачей, интерактивные элементы способствуют формированию пространственного воображения учащихся, развития их образного мышления, особенно на начальном этапе изучения стереометрии. К недостаткам таких средств

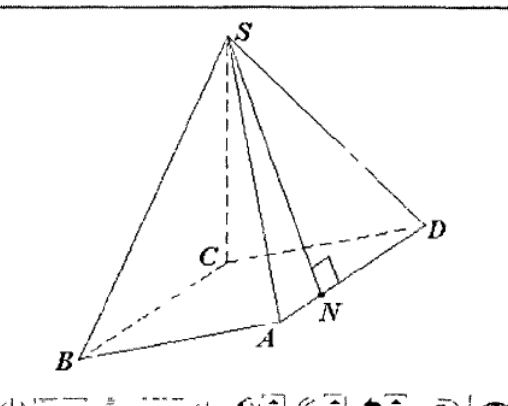
относятся: ограниченный набор для условий задач, отсутствие возможности модифицировать задачу.

Задача

$SC \perp BC$, $SC \perp DC$,
 $ABCD$ - параллелограмм,
 $\angle ABC = 30^\circ$, $AB = 20$, $SC = 24$.
 $SN = ?$

Проверить

☒ Указания

Указание

Докажите, что NC - высота параллелограмма, найдите ее, а затем найдите SN из треугольника NSC .

Рис. 5. Тренажер в ЭУМК «Стереометрия 10-11».

Тренажеры с интерактивными задачами, позволяющими сформировать наглядность представления и моделировать ситуации с интерактивными моделями. Большое количество таких задач по разным темам стереометрии можно найти в Единой коллекции Цифровых образовательных ресурсов (<http://school-collection.edu.ru/>). Они содержат информационный инструмент «Конструктор фигур и сечений» - программу для создания трехмерных пространственных изображений геометрических фигур с возможностью редактирования, загрузки и сохранения содержимого области построения. То есть объекты, используемые в задаче можно вращать, редактировать, сдвигать, увеличивать, делать дополнительные построения.

Достоинства: позволяют сформировать наглядность представления и моделировать ситуации с интерактивными моделями.

Недостатки: требуют много времени на подготовку педагога к использованию таких средств в обучении.

Тренажеры по отработке навыков построения. Ярким примером такого программно-педагогического средства является интерактивная среда «Живая математика». Программа обладает хорошими демонстрационными возможностями, позволяющими наглядно управлять поведением сложных моделей.

Достоинства: возможность поэтапно усвоить навыки построения при решении стереометрических задач, преподаватель не ограничен условиями задачи, может создавать различные типы задач и моделировать условия и

требования задачи, делает решение более наглядным, к решению задачи всегда можно снова обратиться.

Недостатки: требует большой подготовительной работы преподавателя, требует умения работы преподавателя и учеников в интерактивной среде.

Результаты исследования и их обсуждение

Как показывает практика, без информационных технологий уже невозможно представить себе современный урок. Очевидно, что в ближайшие десятилетия роль персональных компьютеров будет возрастать и в соответствии с этим будут возрастать требования к компьютерной грамотности учащихся. Появляются неограниченные возможности для индивидуализации и дифференциации учебного процесса, переориентирование его на развитие мышления, воображения как основных процессов, необходимых для успешного обучения. И наконец, обеспечивается эффективная организация познавательной деятельности учащихся. Объединение в компьютере текстовой, графической, аудио-видеоинформации, анимации резко повышает качество преподносимой школьникам учебной информации и успешность их обучения.

Умение решать задачи является одним из основных показателей уровня развития, глубины освоения учебного материала. При сознательном усвоении знаний учащиеся пользуются основными операциями мышления в доступном для них виде: анализом и синтезом, сравнением, абстрагированием и конкретизацией, обобщением;

ученики делают индуктивные выводы, проводят дедуктивные рассуждения. Овладение мыслительными операциями в свою очередь помогает учащимся успешнее усваивать новые знания.

Подводя итоги, нужно отметить, что основное внимание при подборе задач следует уделять и разработке новых, и целесообразному соединению имеющихся методических рекомендаций для достижения поставленных целей:

- Расширение кругозора учащихся, развитие памяти, внимания;
- Познавательное развитие детей - узнавание ими простых связей и зависимостей окружающего мира;
- Развитие логики мышления, пространственных представлений, воображения детей;
- Развитие умения сравнивать и классифицировать;
- Формирование творческих, исследовательских качеств учащихся;
- Формирование операционного стиля мышления;

• Подготовка к восприятию компьютерного варианта задач. Достижение этих целей поможет учащимся в изучении других школьных предметов.

Как видим из приведенных примеров, один из потенциалов урока – это использование информационных технологий на уроках математики. Оно делает обучение более содержательным, зрелищным, способствует развитию самостоятельности и творческих способностей обучаемого, существенно повышает уровень индивидуализации обучения. Ученикам, обладающим высокими учебными возможностями, они создают условия за то же самое время получить углубленные или расширенные знания, что значительно экономит время учащегося и преподавателя. Причем учащийся сам выбирает и уровень учебного материала, который может усвоить. Полностью решается проблема пропущенного материала. Необходимо также отметить интерес учащегося к использованию компьютера на уроках математики. Важным положительным эффектом применения компьютерной техники на уроке является повышение мотивации учения. При этом особенно ярко видно влияние новых компьютерных средств преподавания на “слабых” учащихся; для многих из них работа с компьютером оказывается той единственной ступенькой к возрождению интереса к учебе, возможностью добиться успеха. Учащиеся охотно создают презентации, используя дополнительный материал, возможности Интернета, собственные знания по информатике и математике.

Нельзя не отметить в первую очередь подготовленность учителя, ведь если он не умеет работать с программами, то пример 1 не нашел должного решения. Во-вторых, уроки с применением компьютера позволяют выполнить

большой объем заданий, операций, действий и при этом качественно. Возможности программного обеспечения растут с каждым днем, компьютер все больше и больше внедряется во все сферы общества. Поэтому каждому учителю необходимо научиться использовать информационные технологии в образовании.

Заключение

Подводя итоги можно сделать выводы, что качество знаний, умений и навыков студентов колледжа, их компетентность по математике можно повысить на основе использования информационных технологий, которые ведут не только к интенсификации обучения, но и позволяют формировать у студентов современные методы решения профессионально значимых задач, воздействовать на их общее и математическое развитие, в колледже возможно и целесообразно использовать следующие методы и формы обучения математике с использованием информационных технологий:

1) *методы*: логико-алгоритмический, программированного обучения, компьютерного моделирования и машинного эксперимента, анализа практических ситуаций и др.;

2) *формы*: компьютерный практикум, дистанционная компьютерная лекция, тренинг, математический форум и др.

Методика и технология формирования понятий, доказательства теорем, решения задач должны включать (наряду с традиционными) этапы компьютерного

эксперимента, работы с интерактивной моделью теоремы (понятия, задачи), работы с электронными эвристическими конструкциями, компьютерной диагностики первичного усвоения доказательства (понятия), рефлексии решения задачи (изменение интерактивной модели задачи, поиск других способов решения).

Таким образом, использование компьютера при обучении решению задач студентов средних специальных учебных заведений позволяет не только отработать алгоритмы решения типовых задач (учитывая психологические особенности контингента средних специальных учебных заведений), а также реализовать эвристическую деятельность, решая прикладные задачи, профессионально значимые для будущих специалистов среднего звена.

Список литературы

Belshaw D. The Essential elements of digital literacies [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://digitalliteraci.es>

Kogalovsky, M.R. Social Network Technologies for Semantic Linking of Information Objects in Scientific Digital Library / M.R. Kogalovsky, S.I. Parinov // Programming and Computer Software. - 2014. - Vol. 40. № 6. - Pp. 314-322.

Агеев В.Н. Электронная книга: Новое средство соц. коммуникации. М.: 1997.

Интернет-порталы: содержание и технологии. Выпуск 1. Изд-во Просвещение, М., 2003.

Краснова Г.А., Беляев М.И., Соловов А.В. Технологии создания электронных обучающих средств: 2-е издание. - М.: МГИУ, 2002. - 304 с

Петрова, Н.П. Информационно-образовательная среда как системно организованная совокупности информационно-технического и учебно-методического обеспечения самообразовательного процесса в вузе / Петрова Н.П. // Самоконтроль как принцип формирования творческой личности и её активной конструктивной позиции в развитии общества. Избранные педагогические труды по материалам Международной научно-практической конференции. - Горно-Алтайск: Горно-Алтайский государственный университет, 2018. - С. 72-76.

Пидкасистый, П.И. Педагогика / П.И. Пидкасистый, В.И. Беляев, В.А. Мижериков, Т.А. Юзефовичус. - СПб.: Академия, 2010. - 512с.

Разлогов, К.Э. Введение в экранную культуру: новые аудиовизуальные технологии. - М.: Эдиториал, УРСС, 2005. - С. 82.

Роберт, И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). - М.: ИИО РАО, 2008. -274 с.

Сластенин, В.А. Педагогика: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. -М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 576 с

Советов, Б.Я. Информационные технологии: учебник для прикладного бакалавриата / Б.Я. Советов, В.В. Цехановский. - М.: Издательство Юрайт, 2017. - 327 с.

Уваров, А.Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации / А.Ю. Уваров. - М.: Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2018. - 168 с.

Федоров А.В. и др. Медиаобразование. Медиапедагогика. Медиажур-налистика. СД. М.: Изд-во Программы ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005.

Ходанович, А. И. Информатизация образования как научно-методическая проблема // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - 2018. - № 6. - С. 259-268.

Шихмурзаева, А.Б. Формирование ИКТ-компетентности студентов бакалавриата в условиях информационно-педагогической среды: дис. ... канд. пед. наук 13.00.08 / Шихмурзаева Аида Баймурзаевна. - Махачкала, 2015. - 182 с.

Kononenko A.M.

Research Fellow of the Department of Educational Technologies and Promotion of Ukrainian Studies, Research Institute of Ukrainian Studies, Kyiv

PRESERVATION OF OWN IDENTITY IN THE DIASPORA AS A MECHANISM OF UKRAINIAN CULTURAL SAVINGS

Кононенко Алла Михайлівна

науковий співробітник відділу освітніх технологій та популяризації українознавства, Науково-дослідний інститут українознавства, м.Київ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДІАСПОРІ ЯК МЕХАНІЗМ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРОЗБЕРЕЖЕННЯ

Summary. The constant development of the Ukrainian cultural environment by Ukrainians living abroad, while taking an active part in cultural, political and religious activities, acts on cultural preservation by preserving national identity, helping to create a global Ukrainian space and passing on historical memory to descendants.

Анотація. Постійний розвиток українського культурного середовища українцями, які живуть за її межами, при цьому беручи активну участь у сфері культурної, політичної, релігійної діяльності діє на культурозбереження через збереження національної ідентичності допомагаючи творити глобальний український простір передаючи нащадкам історичну пам'ять.

Key words: Immigrant, Immigration, Culture, Mass Culture, High Culture, Folk Culture, Subculture, Diaspora, Identity.

Ключові слова: Іммігрант, Імміграція, Культура, Масова культура, Висока культура, Народна культура, Субкультура, Діаспора, Ідентичність.

...сума слабих не дасть сили (Дмитро Донцов, ідеолог українського інтегрального націоналізму).

“Скільки української мовної території, стільки й української державності” – Іван Заєць, депутат ВР України.

Словник.

Іммігрант - для тієї країни, в яку він переселився, і **емігрант** - для тієї країни, яку покинув.

Імміграція (лат. *Immigro* – «вселяюся», «в'їжджаю») – в'їзд громадян інших держав у країну на довгострокове перебування або постійне проживання.

Еміграція (лат. *Emigratio* – «виселення», «переселення») – вимушена чи добровільна зміна місця проживання окремих груп людей (емігрантів, переселенців), переселення зі своєї Батьківщини, країни, де вони народилися і виросли, в інші країни глобального суспільства з економічних, політичних або релігійних причин.

Культура – це узагальнена знакова система суспільства (мова, національна символіка, процедури парламентських засідань тощо). З появою нових знакових систем старі, як правило, не зникають, а розвиваються, трансформуються. Знакові системи – це узагальнена система культурної інформації, яка дозволяє транслювати, фіксувати та переробляти суспільний досвід. Така система формує (іноді маніпулює) суспільну свідомість, прогнозує масові явища. Мову називають символічним кодом культури. Збагачення національної мови, її багатомірність свідчить про рівень національної культури. Функція мови полягає в тому, що в мові нація або спільність представлені як цілісність.

Субкультура. Особлива форма організації людей (найчастіше молоді) – автономне, цілісне утворення всередині пануючої культури, яке визначає стиль життя та мислення її носіїв; відрізняється своїми звичаями, нормами, комплексами цінностей і навіть інститутами.

Масова культура. Результати внутрішніх міграцій у країнах, впливу засобів масової інформації та багатьох інших причин, які носять глобальний характер. У сучасній соціології масова культура розглядається як культура повсякденного життя, яка виробляється для сприйняття масовою свідомістю, безпосередньо та достовірно представлена передусім діяльністю засобів масової комунікації, завдяки чому вона не потребує філософської, глибинної інтерпретації.

Висока культура. Витончене мистецтво, класична музика, література тощо.

Народна культура. Фольклор, казки, пісні, міфи.

З розвитком засобів масової інформації (радіо, друкарство, телебачення, грампластини тощо) межа між високою і народною культурою була розмита.

Слід не забувати, що суспільство та особистість завжди були полярними полюсами розвитку людства. Культура постійно носила характер зв'язку між ними, завдяки чому виявлялася, з одного боку, як спосіб життя, а з другого – як критерій життя. Загальна теорія соціології, використовуючи власні інструменти аналізу, виводить такі поняття, як суспільство, особистість, культура, із площини абстрактних теорій (філософія, культурологія) і надає їм статус стійких елементів, які дозволяють наблизитися до розуміння та конкретного виміру механізмів взаємодії між суспільством, культурою та індивідом.

Наприклад, в США існують глибинні непорозуміння між афроамериканцями і державними вимогами. Значна більшість осіб, які

тут народились, виросли, а державної англійської мови США не знають, не ходять до школи, не чують засобів масової інформації і... не знають своєї культури! Постійні конфлікти з поліцією, безробіття та багато інших проблем...

Таким чином! Культура є одним із найважливіших критеріїв економічного, політичного та духовного життя суспільства. Вона служить характеристикою соціальної зрілості суспільної системи, її різних спільностей, а також надихає творчі можливості людини.

Виходимо з того, що українська діаспора – це невід'ємна частка народу України. Саме українська діаспора багатьох держав і творить глобальний український простір.

Щонайважливіше те, що саме культурні надбання нашої діаспори і є надбанням України, а вже потім цивілізації планети.

Саме в еміграції українці згадують хто ж вони, чого не скажеш про багатьох в Україні...

Історики українську еміграцію ділять на 4 хвили:

- Остання чверть 19 ст. – початок Першої світової війни;
- Період між Першою і Другою світовими війнами;
- Період після Другої світової війни;
- 3 часу проголошення незалежності України 1991 р.

Проте умови існування еміграцій фундаментально відрізняються: перші три хвили українські емігранти жили, творили у країнах поселення в умовах бездержавності (за виключенням короткого періоду існування Української Народної Республіки – УНР), а так звана четверта хвиля еміграції навпаки має уже свою суверенну державу Україна. Цей факт є надзвичайно важливим для дослідження і аналізу історичної ролі діаспори у становленні незалежної України, у примноженні загальнолюдських цінностей в царині культури, науки, освіти, а також проблем і завдань новітньої діаспори як потужного чинника розбудови і утвердження модерної європейської держави України»[1].

Зараз відкрився доступ до архівів і багато хто зможе з гордістю до себе-українця повернутися. Доки ти у себе дома – бачиш світ в собі... Думаєш чи говориш як можеш. Коли вийдеш на світ тебе почують, ти побачиш і відчуєш глобальний світ. Відчуєш, побачиш що йде розбудова наукових, мистецьких, освітніх установ, щоби виховати національно-свідомих українців...

Розглянемо приклади, як українська діаспора виборювала незалежність України.

Підпільні друкарні та газети, масові демонстрації під посольством Радянського Союзу, протестні акції та культурні проекти – до здобуття Україною Незалежності приблизно 1,3 мільйона українських діаспорян у Канаді йшли майже століття. У 25-у річницю української Незалежності канадці святкують 125-річчя перших українських поселень на канадських теренах.

Завдяки українській діаспорі Канада перша визнала незалежність України. Канадський українець Ераст Гуцуляк (1930-2013) 10 вересня 1992 р. купив за 615000 доларів в престижному районі і подарував Україні перше приміщення українського посольства в Оттаві.

У 2006 р. з метою розбудови української мови в Криму Ераст Гуцуляк був одним із спонсорів мовно-комп'ютерного конкурсу проведеного Всеукраїнською громадсько-політичною та літературною газетою «Кримська світлиця». Крім того, допоміг передплатити це видання в кожному кримському школі.

У 2007 році Ераст Гуцуляк подарував 550 акрів землі в околиці міста Ошави з тим, що цю землю буде перетворено на парк для майбутніх поколінь. Це була подяка Канаді за те, що його родина мала можливість поселитися у цій державі.

Е. Гуцуляку належать слова «Україна – моя мати, а Канада – моя дружина». Про це свідчить його діяльність. У 2008 році за ініціативою Ераста Гуцуляка Конгресом Українців Канади було виділено 100 тис. доларів на відзначення роковин жертв Голодомору 1932-33 років. Ераст із дружиною Ярмілою додали чек в 50 тис. дол.

Ним було фінансовано суму в 100 тис. дол. на будівництво нового навчального корпусу Національного університету «Острозька академія». Будівництво розпочалося у 2007 році. До комплексу входить вежа імені Ераста та Ярмили Гуцуляків. Під час візиту до Академії Ераст Гуцуляк зазначив: «В Острозькій академії виховуються люди, які стануть провідниками української нації, визначатимуть її майбутнє у сфері економіки, культури і політики. Я вважаю, що Острозька академія заслуговує на більше не тільки від мене, а й від інших. Я буду закликати заможних людей України ставати меценатами цього навчального закладу». «Але вже тоді я зрозумів, що для жителів східної та південної України, які найбільше постраждали від сталінського терору і Голодомору, історія здебільшого починалась з більшовицької революції, а тому людям потрібно все пояснювати, розповідає в інтерв'ю Радіо Свобода нинішній депутат канадського парламенту та учасник українського Руху Борис Вжесневський.

Майже щодня, коли я подорожував на Донбасі (у 1980-х роках – ред.), мене брало КДБ (Комітет державної безпеки – авт.) для розмов. Дивно було те, що між людьми ніхто не чув про якусь «донецьку», «криворізьку» чи «новоросійську» «автономні республіки». А от перші комуністичні секретарі чи КДБ часто згадували про це. Одного разу перший секретар навіть показав мені карту, і я побачив, що то були за плани. Те, як Путін собі уявляв «Новоросію» після втечі Януковича, збігається з тими планами КДБ і картами того часу», – каже Борис Вжесневський.

Коли після серпневого путчу 1991 року постало питання підготовки до українського референдуму Вжесневський разом з канадськими

активістами почали інформаційну кампанію на сході і півдні України, переконуючи людей проголосувати за Незалежність України. Підпільну друкарню на кошти Йосипа Терлецького організували у Києві, а звідти потягами упродовж трьох місяців розвозили мільйони інформаційних листівок «Актив Волі» та тисячі афіш. Більше того, знімали соціальну рекламу на підтримку Незалежності, тексти до якої писав Дмитро Павличко.

Отож, 1991 року, відзначаючи 100-ліття від дня перших українських поселень у Канаді, українська діаспора одночасно відзначала й українську Незалежність, до якої прагнула і йшла усі ці роки. Канада стала першою країною Заходу, яка визнала Незалежність України на міжнародному рівні. Важливо це й тому, що Канада була і є членом «Великої сімки». Провідну роль у цьому відіграв тиск з боку канадської діаспори: інформаційні програми на місцевих телеканалах, маніфестації, заклики, петиції, організація товариств, як-от «Товариство прихильників Руху» та безліч інших ініціатив.

«Ми збирали різні підписи, щоб подавати до уряду. Ми організовували демонстрації проти відвідин офіційних делегацій з Радянської України. Канадський уряд усвідомлював, що ці делегації не віддзеркалюють становище звичайних українців, а більше віддзеркалюють становище Радянського Союзу», – каже Радіо Свобода Мирослава Підгірна, заступник голови Манітобської провінційної ради Конгресу українців Канади.

З Незалежністю діаспоряни отримали змогу вільно приїжджати в Україну, відвідувати своїх родичів і близьких, організовувати обміни та з'їзди науковців, культурних діячів.

«У часи Радянського Союзу всі мали нагоду думати тільки одним способом і могли мати тільки одну думку. Ми хотіли показати, що є різні способи різних думок, що можна по-своєму дивитись на якусь тему і навіть більше робити», – розповідає про перші конференції для чернівецьких музейників Радомир Білаш.

Гуманітарна допомога бійцям, культурні проекти, укладання економічних угод, як-от нещодавнє підписання зони вільної торгівлі з Канадою, розвиток громадських організацій – все сприяє розвитку демократії в Україні, але за цю демократію і свободи потрібно постійно боротися та обстоювати, особливо маючи такого сусіда, як Росія, переконана Мирослава Підгірна [2].

А ще в далекому 1976 р. під час Олімпійських ігор у Монреалі українські студенти викупили сектор, а коли телевізійні камери спрямували на них, дістали українські прапори й плакати з гаслами на підтримку України. Щотижнева телевізійна програма на одному з канадських телеканалів постійно інформувала канадську громадськість про Україну та українські справи. Упродовж 1984-1989 років Любомир Чабурський як ведучий програми спілкувався з різними членами української громади.

«Як уже Горбачов взявся до керівництва Радянського Союзу, то зв'язки ставали вільнішими і легшими. І час від часу почали з України приїжджати культурні діячі. У тому контексті приїхали Іван Драч, Юрій Ілленко», – каже Любомир Чабурський.

В той час українські імена зустрічаються ще раніше в США, зокрема серед засновників Першої англійської колонії у Джеймстауні та серед воїнів Американської революції 1775-1783 років.

Перша хвиля української імміграції до США розпочалась наприкінці 19 століття. Спочатку більшість новоприбулих знаходили роботу на вугільних шахтах і металургійних заводах штату Пенсільванія, тому цей регіон і став осередком перших українських іммігрантів. Решта влаштовувались на заводах на Північному сході США – у Нью-Йорку, Нью-Джерсі, Коннектикуті.

Як і в інших країнах, куди емігрували українці, центром їхнього духовного та суспільного життя в Америці стала церква. У 1884 році до Пенсільванії прибув священник з Галичини Іван (Джон) Волянський, який у 1885 році організував перше в Америці українське братське товариство взаємодопомоги – Братство Св. Миколая. А в 1886 році завдяки зусиллям отця Волянського у місті Шенандоа було зведено будівлю першої Української католицької церкви.

Показовим прикладом українського культурозбереження є створення численних братських товариств. Наприклад, 1894 року в штаті Нью-Джерсі заснований Руський Народний Союз. Показовим для Московії є те, що 1915 року його перейменували в Український Народний Союз. Він є найчисельнішою українською громадою у США.

Власна ідентичність українців в США зберігається завдяки активності. Українці розбудували величезну мережу всіляких життєво важливих установ – політичних, релігійних, професійних та фінансових (кас взаємодопомоги, банків та страхових товариств). В цифрах на 2015 рік це виражається так:

- 13 політичних українських організацій,
- 12 професійних товариств,
- 29 кредитних спілок,
- 4 страхові товариства,
- 3 молодіжних організацій,
- 3 жіночих спілки,
- Видається 20 газет та 11 журналів,
- Інтернет-видання «Брама»,
- Ведуть мовлення 20 українських радіопрограм та 2 телеканали.

Громадою утримуються розгалужена мережа шкіл – недільні та суботні школи українознавства, багато з яких при церквах.

Серед науковців є Наукове товариство імені Тараса Шевченка та Українська вільна академія наук.

Що ж спонукає українців до імміграції? В основі усіх хвиль імміграції є економічний фактор. Першими, як ще кажуть першій хвилі, іммігранти були з Західної України. Переважно малоосвічені

українці. Серед них письменних було лише 1%. Третя хвиля принесла більш освічених – понад половина мала початкову освіту, а з вищою освітою близько 4%.

На тлі цієї статистики четверту хвилю імміграції впевнено можна назвати інтелектуальною, адже практично кожен українець, який іммігрував до Сполучених Штатів Америки, володів середньою освітою, і значна частина іммігрантів мала вищу освіту. Новопечені іммігранти, намагаючись влитися в закордонне суспільство, часто не знаходили спільної мови з представниками «старої» імміграції. У багатьох із них світогляд залишився радянським, а розмовна мова – російською. Ця четверта хвиля викликала шок у «старій» українській діаспори, оскільки вона не очікувала такого байдужого ставлення до української мови, культури, традицій.

Ці особи легко опановують професії, які не бажають використовувати американці. «Якщо раніше, приїжджаючи до США, людина повинна була 5-10 років займатися важкою й мало престижною працею, аби «стати на ноги», то сьогодні досить двох років ретельного навчання, щоб мати цілком пристойний і гарантований заробіток» (Афанасьєв І., організатор українського телеканалу у США).

Багато заробітчан четвертої хвилі еміграції зберігають українське громадянство та збираються обов'язково повернутись на Батьківщину. Вони навчилися важко працювати – 10-16 годин на добу. Повертаючись в Україну, вони несуть нову трудову етику, впорядковують українське суспільство навколо себе, стають своєрідними «центрами кристалізації» нової України [3].

Збереження та постійне обстоювання національної ідентичності, розвиток національного культурного середовища – важлива складова існування кожного народу, а особливо того, чий представники з тих чи інших причин опинилися в ізоляції від історичної Батьківщини. Важливе місце у цьому процесі посідає також чисельність діаспори, її активність у сфері культурної, політичної, релігійної діяльності, передача нащадкам історичної пам'яті тощо. Проблема збереження національної ідентичності, розвитку українського культурного середовища постає особливо гостро тоді, коли емігранти опиняються у складі багатонаціональної, поліетнічної держави. Саме в такій ситуації опинилася українська національна меншина, обравши місцем свого подальшого проживання Балкани, а саме – Югославію.

Отже, активність української еміграції на теренах Югославії концентрувалась переважно на питаннях культурно-релігійного життя. Діяльність в цьому напрямку сприяла збереженню української ідентичності; в умовах розповсюдження у світі тоталітарних ідеологій (що фактично являли собою світські релігії) самоідентифікація людини як представника окремого етносу поступалась місцем політичній ідентичності.

Цей процес призвів, врешті-решт, до поляризації світу та загрози ядерної війни. Українські громадські діячі в Югославії намагались протистояти цьому процесу утворення політичних фантомів (наприклад, югослов'янського етносу) шляхом обстоювання власної національної ідентичності: проводилися театральні вистави, видавалися художня література та періодика рідною мовою, відкривалися бібліотеки з українськими книжками[4, с.251].

Збереження власної ідентичності в діаспорі як механізму українського культуро збереження потребує Гласності!.. Щоби українці там себе проявили, а українці тут про це не забували нагадувати.

Розглянемо на прикладі Італії.

Центром духовного життя сучасної Української громади в Римі є комплекс інституцій на північно-західній околиці міста. Передусім це розбудований стараннями патріарха Йосипа Сліпого в 1967 -1969 рр. Собор Святої Софії за стилем та мозаїчним оздобленням близький до Святої Софії Київської. Поруч – Український католицький університет (УКУ) імені Папи Климента. У приміщенні УКУ є архів, де зберігаються рукописи та інші цінні документи, наприклад, особистий паспорт родини Михайла Грушевського. У Святій Софії проводяться богослужіння, які відвідують українські мігранти-заробітчани. У співпраці з Латинською Церквою Українська Греко-Католицька Церква опікується українськими заробітчанами, проводячи богослужіння українською мовою в католицьких храмах більш як 50 міст Італії. Богослужіння відправляють українські студенти римських університетів, які поєднують навчання з пасторською діяльністю. В Італії виходить ряд україномовних періодичних видань. Найбільша україномовна газета, що розповсюджується по усій території Італії, — «Українська газета в Італії», заснована у лютому 2006 року (з 2008 року діє веб-сторінка). Це інформаційно-аналітичне видання, яке має наклад 23 000 примірників. Однак найважливішим завданням газети є допомога у суспільній інтеграції українців в Італії, зокрема, сприяння юридичній освіченості читачів [5]

Поряд з механізмом українського культуро збереження в діаспорі не забуваємо і про руйнівну дію еміграції... Коли розповідають, що, наприклад, в Неаполі – української столиці Італії, часто можна почути українську мову, не забуваймо про тут і там... Батьки, що роками не бачать власних дітей. Малюки, яких виховують дідусь із бабусею. Дорослі, які їдуть на рік, а залишаються на десятиліття. Але також возз'єднані родини – діти, які переселяються за кордон, та батьки, які після довгих років відсутності повертаються до України. Які труднощі чекають на розділені сім'ї? І яку роль у підтриманні родинних зв'язків відіграють нові технології?..

Українці в Італії – це переважно жінки, які працюють доглядальницями, прибиральницями,

нянями. Чоловіків майже в шість разів менше. Більшість українців приїхали на Апенніни на початку 2000-х – найчастіше самотійно. Через кілька років, після отримання документів, дехто забрав сюди родину. Проте у більшості вся сім'я залишилася в Україні – і нерідко відстань має руйнівний вплив на родинні взаємини.

«Школа допомагає пам'ятати про своє коріння», – ділиться з нами Василь із Вінницької області, який разом з іншими батьками чекає в холі, поки в його доньки закінчиться останній урок. Він разом із дружиною та донькою-підлітком переїхав до Неаполя у 2012 році. Вся родина мешкає в Італії нелегально. Пошукам роботи це не завадило – чоловік працює на будівництві, а дружина – у ресторані. І навіть з поліцією можна домовитися. Саме завдяки доньці родина Василя сподівається легалізуватися в Італії. Вони найняли адвоката і планують скористатися нормою законодавства, яка дозволяє отримати документи батькам дитини, котра відвідує італійську школу.

«Вдома залишилась мама і брат, спілкуємося дякуючи технологіям, по скайпу. Мама ніколи не користувалася технологіями, але продала поросята і купила комп'ютер. Для мами важко було, бо ми жили разом в Україні, вона дбала про внучку. Зараз дитина приходить зі школи, вона з роботи, включає комп'ютер і спілкується».

«Донька пішла в ліцей, хоче стати архітектором. Тому 5 років ліцею, потім 5 років університет, як мінімум 10 років мусимо ще бути тут. Для дитини хочемо працювати, щоб їй щось дати, квартиру. Ми самі маємо куди повернутися».

Інша сторона – про дітей іммігрантів.

Валентину і Петра з Тернополя зустрічаємо в українському ресторані Неаполя, куди їх запросила знайома пара на святкування свого «срібного» весілля. Гості співають «Несе Галя воду», на столах – вареники, борщ та горілка: все, як удома. Втім, святкує переважно старше покоління. Є кілька лише зовсім малих дітей. Чоловік та жінка в Італії вже 17 років, спершу приїхали самі, а за три роки забрали дітей. «Діти вже починали чуть-чуть забувати. Дистанція своє бере. Із-за чого ми вирішили або їх сюди привезти, або... сім'я розпадається. Діти без батьків не повинні бути», – каже Петро.

Зараз сину 23 роки, доньці – 21. Вони закінчили італійську школу, а тепер обоє навчаються в університеті Неаполя. До ресторану з батьками діти не пішли – за словами Валентини, *молоді просто нудно на традиційних українських святах*.

За багато років в Італії всі члени родини оформили собі документи, Валентина і Петро знайшли стабільну роботу. Батьки регулярно спілкуються з родичами в Україні, але їхні діти поступово втрачають зв'язок із батьківщиною.

«Вони не відчувають себе українцями. Вони виросли тут, в школу тут пішли, спілкуються тут, вдома між собою практично італійською

розмовляють. З нами говорять українською, але між собою італійською».

Сім'я повністю інтегрувалася в італійське суспільство. За словами пари, навіть Різдво та Великдень діти тепер святкують тоді ж, коли італійців[6]...

Разом з тим понад 15 мільйонів українських діаспорян в усьому світі продовжують інформаційно, культурно, фінансово й морально підтримувати Україну на шляху до демократичного, відкритого суспільства [7].

Таким чином, згідно даних Державної служби статистики України станом на II квартал 2019 р. чисельність населення України ледве перевищує 42 млн. осіб, в той час як статистика Світового Конгресу Українців – найвищої надбудови українських організацій у діаспорі – свідчить про 20 млн. закордонних українців та трудових мігрантів. Ці дві цифри наближаються до 65 млн. українців по всьому світу, про яких згадав Президент Володимир Зеленський у своєму інавгураційному виступі з трибуни Верховної Ради України 20 травня 2019 р. Причому в Україні, як видно зі статистики, проживає лише дві третини від всіх українців, в той час як кожен третій українець мешкає на постійній чи тимчасовій основі за кордоном[8].

Наведений стан справ обумовлює нагальність законодавчого врегулювання відносин між державою Україна та українцями, які живуть за її межами, що має бути безумовним пріоритетом Верховної Ради 9-го скликання. Зокрема, варто наголосити, що упорядкувати ці стосунки потрібно не тільки задля українців, інтереси яких держава покликана представляти і захищати, а в першу

чергу в інтересах самої держави, яка від своїх представників закордоном отримує політичний, економічний, інформаційний і соціальний зиск.

У підсумку повторюю – культура служить характеристикою соціальної зрілості суспільної системи, її різних спільностей, а також надихає творчі можливості людини.

Список літератури:

1. Ірина Ключковська, Наталія Гумницька. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен (перша – третя хвилі еміграції). <http://miok.lviv.ua/?p=379> [електронний ресурс]
2. <https://www.radiosvoboda.org/a/27926212.html> [електронний ресурс]
3. Роман Кухаренко. Українці за кордоном. <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-the-usa/> [електронний ресурс]
4. Оксана Гула. Діяльність українських емігрантів у Королівстві СХС/Югославія як чинник збереження національної ідентичності. //Українознавство. - №4 (65) 2017. – С. 251.
5. Петро Гаврилишин П. Українська трудова імміграція в Італії (1991—2011) / П. Гаврилишин. — Івано-Франківськ : Вогонь з неба, 2012. — 246 с.
6. Ольга Токарук. Як живуть та спілкуються з родичами українці в Неаполі. <https://hromadske.ua/posts/ukrainci-zarobitki-v-italii> [електронний ресурс]
7. <https://www.radiosvoboda.org/a/27926212.html> [електронний ресурс]
8. <http://fpp.com.ua/topic/zakordonni-ukrayintsi-ta-pytannya-podvijnogo-gromadyanstva/> [електронний ресурс]

УДК 37.032.5 : 14.91 – 05.61.29

Maikovska V.I.

PhD (Pedagogy), associate professor,
Kharkiv Trade and Economics Institute
of Kyiv National University of Trade and Economics,
8, O. Yarosh lane, Kharkiv, Ukraine , 61045;
doctoral student, A. S. Makarenko
Sumy State Pedagogical University,
87, Romenska Street, Sumy, Ukraine, 40002,

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF WORLD PROGRAMS ON PREPARATION OF YOUTH FOR ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION PROCESSES

Майковская В. И.

кандидат педагогических наук, доцент,
Харьковский торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета,
пер. О. Яроша, 8, г. Харьков, Украина, 61045;
докторант, Сумской государственной педагогической
университет имени А. С. Макаренко,
ул. Роменская, 87, г. Сумы, Украина, 40002

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ МИРОВЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ МОЛОДЕЖИ К ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВУ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Summary. The article is dedicated to theoretical and practical aspects of implementation of world programs for preparation the youth for business. It is noted that the formation of business activity among the young people is a relevant task of education due to the challenges of society in the XXI century. The publication emphasizes the priority of entrepreneurship education in order to implement the relationship between modern education and the economy. It has been established that European institutions have developed a list of key competencies for lifelong learning. The essence of the definition of «key competence» is revealed. The list of key competencies in the edition of 2006 and 2018 is presented. The understanding of entrepreneurial competence as a key competence is clarified. The experience of formal education of Great Britain, Sweden, Germany, France, Norway, Finland, and the USA in teaching young people entrepreneurship is considered. The author's variant of interpretation of the definition of «entrepreneurship education» is offered.

Аннотация. Статья посвящена теоретическим и практическим аспектам реализации мировых программ подготовки молодежи к предпринимательству. Отмечено, что в связи с вызовами общества XXI века формирование у молодежи деловой активности является актуальной задачей образования. В публикации подчеркивается приоритетность обучения предпринимательству с целью реализации взаимосвязи между современным образованием и экономикой. Выяснено, что европейскими институтами наработан перечень ключевых компетентностей для обучения в течение всей жизни. Выявлена сущность дефиниции «ключевая компетентность». Представлен перечень ключевых компетентностей в редакции 2006 и 2018 годов. Установлено понимание предпринимательской компетентности как ключевой компетентности. Рассмотрен опыт формального образования Великобритании, Швеции, Германии, Франции, Норвегии, Финляндии, США в обучении молодежи предпринимательству. Предложен авторский вариант трактовки дефиниции «обучение предпринимательству».

Key words: *entrepreneur, entrepreneur environment, entrepreneurship education, formal education, key competencies, entrepreneurial competence.*

Ключевые слова: *предприниматель, предпринимательская среда, обучение предпринимательству, формальное образование, ключевые компетентности, предпринимательская компетентность.*

Introduction. The most important condition for economic growth is the creation of a conducive environment for entrepreneurship. Modern entrepreneurs demand from employees an analytical and systematic thinking, initiative and sociability, decision-making skills and responsibility. Therefore, one of the relevant tasks of society development in the XXI century is the transition to new educational guidelines and technologies based on the introduction of innovation policy in education. Special attention in foreign countries is paid to the formation of young people's business activity [1].

The acceleration of the world economy requires not only the formation of a new stratum of society – the generation of entrepreneurs – but also an increase in their physical number. That is why entrepreneurship education is developing as one of the priority social directions all over the world, becoming an important component of modern education. The first developments of national concepts of entrepreneurship education in Western Europe began in the late XX century. The beginning of the XXI century in the European Union was marked by a clear understanding that society needs to introduce entrepreneurship education at all levels of the education system [2]. Despite the number of works on comparative pedagogy, the problem of preparing young people for entrepreneurship still remains little studied. The publication uses such theoretical and empirical methods as data analysis, generalization and systematization of reference and scientific sources in order to clarify the essence of key concepts and identify the state of development of this problem. The author makes an attempt to generalize the features of the implementation of global programs to prepare young

people for entrepreneurship in the context of globalization.

Analysis of sources by research topic. The first studies of the personality of the entrepreneur belong to A. Smith [3]. The structure of the entrepreneur's personality in the historical and cultural plane was the focus of J.-B. Say [4; 5]. L. von Mises, identified a number of individual and personal human qualities that are important for doing business, based on an in-depth analysis of the culture of market relations [6].

The intellectualization of the definitions of entrepreneurship was carried out by R. Cantillon, J. Schumpeter, F. Hayek, R. Khizrich, E. J. Dolan, D. E. Lindsay, and others. Continuing the ideas of J. Schumpeter, R. Majo, D. Ray, M. Moltz, W. James considered entrepreneurship as a general human behavior aimed at finding the latest economic opportunities for self-realization [7].

The definition of the essence of entrepreneurship is set out in the explanatory dictionary of J. Black, «Great Economic Dictionary» edited by A. Azrilian; economic encyclopedia of the Institute of Economics of the RAS edited by Academician L. Abalkin; in the New Economic Encyclopedia O. Rumyantseva [8].

The works of A. Batarshev, A. Busygin, A. Karpov, L. Kotegov, V. Novikov, T. Obukhova, A. Smirnov, M. Tutushkin present the results of scientific research, the main purpose of which was to identify and characterize entrepreneurial qualities. Researchers of entrepreneurship and entrepreneurial qualities D. Eisenberg, R. Branson, E. A. Gribben, V. Demidov, O. Katkova, G. Matukova, G. Pittavey, A. Sadekova, M. Strelnikov, M. Tkachenko, O. Charushina, A. Chernyavsky and others believed that entrepreneurship should be taught [9].

Selection of previously unsolved parts of the overall problem. Despite the existence of the Lisbon Strategy to increase the global competitiveness of the economy, social sphere and environmental protection, research of the European Education Fund (EEF), recommendations of the Parliament and the Council of Europe on key competences for lifelong learning, numerous research results on this issue, clear definition of the term «entrepreneurship education» as an independent definition is absent. Unfortunately, the results of scientific research did not allow to identify a sufficient number of publications that would analyze the experience of implementing global programs to prepare young people for entrepreneurship in the context of globalization. Obviously, this problem is relevant and needs serious research and coverage in the face of intensified competition in the markets of educational services and labor.

Purpose of the Study. The article researches the theoretical and organizational aspects of preparing young people from different countries for entrepreneurship and seeks opportunities to apply the

analyzed experience in order to form entrepreneurial competence as one of the key competencies of future service professionals in Ukraine.

Presenting main material. The entrepreneur ecosystem consists of many elements. One of them – education – is extremely important for modernity. In recent decades, entrepreneurship has been the focus of the European Union and the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). It is an international economic organization that operates in a country that teaches the principles of representative democracy and a free market economy. In the past, it was established in 1948 to coordinate economic reconstruction projects in Europe after World War II. The 1989 OECD report highlighted the close link between education and the economy, which necessitated the development of new methods and approaches in education. In 2000, the European Commission initiated a project called «Best». The purpose of this project was to analyze the situation in terms of each country and to select indicators for the organization of youth entrepreneurship training.

Table 1

Comparative list of key EU competencies [9]

First edition (2006 p.)	Last edition (2018 p.)
1. Спілкування рідною мовою (Communication in the mother tongue)	1. Грамотність (Literacy competence)
2. Спілкування іноземними мовами (Communication in foreign languages)	2. Мовна компетентність (Languages competence)
3. Математична компетентність та основні компетентності у природничих і точних науках (Mathematical competence and basic competences in science and technology)	3. Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях й інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering)
4. Цифрова компетентність (Digital competence)	4. Цифрова компетентність (Digital competence)
5. Вчитися засвоювати знання (Learning to learn)	5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність (Personal, social and learning competence)
6. Соціальна і громадянська компетентність (Social and civic competences)	6. Громадянська компетентність (Civic competence)
7. Почуття ініціативності та взаємодії (Sense of initiative and entrepreneurship)	7. Підприємницька компетентність (Entrepreneurship competence)
8. Культурна впевненість і самовираження (Cultural awareness and expression)	8. Компетентність культурної обізнаності та самовираження (Cultural awareness and expression competence)

In 2006, the European Parliament and the European Council recommended the eight Key Competencies for lifelong learning to be implemented in all education systems in all European countries [9]. In this document, competencies were defined as a combination of knowledge, skills and attitudes that are manifested in the appropriate context. They have been identified as «key», because they are necessary for all individuals for personal realization and development, active citizenship, social inclusion and employment.

The «Recommendations of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competences for lifelong learning», approved on 17 January 2018, have a slightly different list of key competences (Table 1). The key competence data in 2018 are recognized as necessary for all people in a changing and closely interconnected world to increase

personal potential, expand employment opportunities, social integration and active citizenship. Among them: literacy; language competence; mathematical and science competence in sciences, technologies, engineering; digital, personal, social, educational, civic competence and competence of cultural awareness and self-expression; entrepreneurial competence. The last competence (Entrepreneurship competence) to the list of key competencies was introduced for the first time (in the 2006 edition it was absent). It is defined as the ability to respond opportunities and ideas and turn them into values for others. These competencies are should be developed by a person throughout life by formal, non-formal and informal learning [7].

The results of the analysis of literature sources revealed the successful experience of implementing global programs to prepare young people for

entrepreneurship in some countries [8]. The special attention deserves an experience of Great Britain and Sweden, because their state policy on entrepreneurship is implemented through special executive authorities – line ministries (Table 2).

One of the directions of education reform in 1988 in British schools was to change the content of the subjects from the work cycle to technological cycle. Technology in a broad sense is considered as part of a general culture, which is a set of methods of influencing the material world and a means of its transformation. The UK National Curriculum, creating an opportunity

for modernization approaches to learning in today's world, is oriented towards promoting entrepreneurship education and reflects the state's awareness of the importance of such educational activities. Entrepreneurial training aims to achieve two goals. The first one is purposeful formation of qualities of entrepreneur personality (such as enterprise, initiative, independence, creativity, sociability, ability to take risks and others); the second one is the formation of competence in organizing and implementing a mini-enterprise project.

Table 2

A comparative list of executive authorities that pursue educational policy in some countries
[composed by author]

Country	Executive authority, that pursues an educational policy	Executive authority, that pursues a policy for involvement of the population in entrepreneurship
Great Britain	Ministry of Education	Ministry of Business and Energy
Sweden	Ministry of Education and Science	Ministry of Entrepreneurship
Canada	Ministry of Science	Ministry of Small Entrepreneurship and Tourism
USA	Ministry of Education	Small Business Administration (Agency of the US Federal Government)
Bulgaria, Georgia, Kazakhstan, Latvia, Lithuania, Germany, Norway, Russia, Ukraine	Ministry of Education and Science (scientific researches)	-
Italy, Poland, France, Hungary	Ministry of Higher Education and Research (education, universities, research, innovation)	-
Greece (and for religion), Finland (and for culture), Spain (for culture and sports)	Ministry of Education and Other Social Needs	-
Belgium (departments of education in three languages - English, French, Flemish), Belarus	Ministry of Education	-

Various training courses based on real business activities or its modeling are included in school curricula to acquaint students with the types of entrepreneurship. Preparation of young people for entrepreneurship is carried out in three directions: 1) through the development and implementation of projects in the classroom; 2) through the acquisition of direct experience on enterprises; 3) through the organization of mini-enterprises for the production and sale of goods and services. Special attention is paid to the last one: before organizing their own mini-enterprise, teachers and students receive appropriate training, and a system of financing school mini-enterprises has been developed at the state level. An analysis of the activities of schools in the UK shows that entrepreneurial training has become part of the educational process, it is a mandatory element of the system of preparing young people to life and activity in a market economy. In Sweden, an entrepreneurship training programs have been taught since 1994. In the general case, the system of training entrepreneurs can be divided into three subgroups: 1) activities that are used for the basic knowledge of the enterprise; 2) activities supported in preparation for entrepreneurial activity; 3) activities that worked on those who are

engaged in entrepreneurial activities. Educational programs offer programs that were presented on the entrepreneurial skills of young and middle-aged students: «Snilleblixarna» («Outbreaks of genius» – you have never worked with participants from 1 th to 5th class) and «Invention!» (mentioned for children from 6th to 9th class). Both models are aimed at developing creativity, inventive abilities of students, identifying problems in everyday life, trying to solve problems with their own inventions. Familiarization trips to enterprises and cooperation with local companies are provided for primary school students. In high school, students are working with a mentor company (SFEE), working in the virtual companies (Practice Firms) or listening to lectures from the business world (Transfer). Most universities have business incubators, and students are in demand for courses and programs in entrepreneurship and innovation in the field of basic education.

The basic model for raising the level of professional activity in senior classes is the model of cooperation between schools and business enterprises SFEE (Swedish Foundation for Enterprise Education), developed by the Swedish Foundation for the Support of Learning through Entrepreneurship. The educational

process, built on this model, is designed for 1-2 years and aims to implement each student 4-8 projects. In terms of subject matter and set of tasks, the projects are related to school subjects. The SFEE model covers school subjects included in traditional schooling. This means that students trained in this model receive no less knowledge than those who studied in the standard program. After graduating from entrepreneurship, they can continue their education on a general basis. According to the authors of the SFEE model, working with adults who do not belong to the usual school environment, but are curators from real market players in the implementation of projects by students, develops students' initiative, focus, ability to solve problems, independence and social competence.

In German schools, entrepreneurship education does not stand out as an independent educational field. The training of schoolchildren is carried out within the framework of teaching economics. Economic education in Germany is not compulsory for all schools, and in different countries has its own specifics. The main content sections of the school economics course contain the following basic modules: «Household»; «Enterprises, entrepreneurship»; «Economic order»; «State»; «Abroad, international relations». The practice of achieving educational goals within the mastery of school economics is seen as an experience of primary socialization of students.

In France, the view of the school as a social institution where the future of the nation is formed has become widespread. From the primary school age children begin to be purposefully acquainted with the basics of economic knowledge, and from the second class of lyceum (corresponding to the tenth year of secondary school) students can choose to study in a group with a clear socio-economic nature. Regarding the preparation of young people for entrepreneurship, the French school cooperative movement based on the ideas of S. Frenet. Cooperatives unite children by interests. They have an agricultural, environmental or other orientation. All students are members of the cooperative class. The cooperative is headed by the Council, which includes several students and a teacher. The composition of the council changes annually. The structure of the school cooperative is democratic and is based on the principles of self-government, which helps to educate children in entrepreneurship, business acumen, independence, responsibility. In 1928, the National Bureau of School Cooperatives (OSCE) was established to promote the development of school cooperatives. Upon joining the National Bureau, each school cooperative receives appropriate benefits.

In Norway, home economics is one of the compulsory school subjects from primary to a high school. From the eighth class students study economics and disciplines of professional orientation. In most high schools, economics is studied in the academic department, and the vocational skills department prepares for the chosen working profession for two years, after which a school diploma with a professional qualification is issued.

Entrepreneurship education in Finland began in the 1950s and 1960s, but the fundamental entrepreneurship programs introduced in the 1990s are certain that with the economic downturn in one's own and problematic situations. Kindergartens and preschool organizations give entrepreneurs the beginning of continuous education. The purpose of entrepreneurship education has stimulated the development of their own ministries in their own enterprises, enhanced opportunities for other forms of self-sufficiency used in the workplace to use their enterprises (given that it concerns the family business). Basic school education is aimed at the development of entrepreneurial qualities of the individual, the formation of a culture of relations in the business sphere, the understanding of the essence and content of entrepreneurial activity in the mechanism of society. Vocational education in Finland aims to create the preconditions for every person's business. In the system of higher education, entrepreneurship education is focused on the creation of innovative products by students, which allow to achieve business activation. The Finnish government is working to ensure that entrepreneurship education is free and in-service.

The leading concept in entrepreneurship in the United States is the concept of «Career Education». Junior Achievement Inc., a non-profit corporation developed and launched a program of entrepreneurial training (Business Education) for US students. More than four million secondary school students participate in the Junior Achievement program in the United States through a system of national regional centers. The number of participants in this program outside the United States reaches more than two million students in 112 countries. The methodology of the Junior Achievement Program is a fundamental development of the system of free enterprise and the acquisition of practical entrepreneurial skills by schoolchildren. A characteristic feature of this program is cooperation with represented American companies. The main business partners within the Junior Junior Achievement are Hewlett-Packard and Microsoft [8].

Conclusions and suggestions. Based on the above, it can be argued that in the context of globalization, the education system has acquired a qualitatively new meaning: it forms in young people, starting from school level, the ability to live economically. Constant changes and aging of knowledge in the XXI century emphasize the need to start training in entrepreneurship at the preschool level and to continue it throughout life on the principles of continuing education, acquiring the competence of self-education, self-employment.

Taking into account the results of the analysis of psychological and pedagogical literature on the above problem and the above practical experience, we try to justify the definition of «entrepreneurship education», which means a specially organized within the formal education system both educational and upbringing process. education in order to provide a person with relevant knowledge, gaining initial business experience, developing the spirit of entrepreneurship

and entrepreneurial thinking, use the ability to reduce the problem by finding and realizing new opportunities and using available resources, possibly delays, which remain in their own interests, but also in the highest public interest, in the political and social situation. Further research is related to the study of the possibility of organization based on the implementation of international experience of entrepreneurship education in the Ukrainian education system.

References:

1. Франовская Г. Н. Обучение предпринимательству: особенности и задачи // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2013. № 1. С. 190-194. [Franovskaya G. N. Entrepreneurship education: features and tasks // Bulletin of Voronezh State University. Series: Economics and Management. 2013. № 1. P. 190-194. (In Russ).].
2. Э. А. Грибен. ЕФО. Апрель 2006 г. Обучение предпринимательству: задачи и возможности (In Russ). URL: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5445922943B30DF1C12579C9003A8BD4/\\$file/NOTE6VYFBU.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5445922943B30DF1C12579C9003A8BD4/$file/NOTE6VYFBU.pdf) [E. A. Gribben. ETF. April, 2006. Entrepreneurship Education: Challenges and Opportunities (In Russ). URL: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5445922943B30DF1C12579C9003A8BD4/\\$file/NOTE6VYFBU.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5445922943B30DF1C12579C9003A8BD4/$file/NOTE6VYFBU.pdf)
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва; 1962. [Smith A. A study of the nature and causes of the wealth of peoples. Moscow; 1962. (In Russ).].
4. Сэй Ж.-Б. Сокращенное учение о государственном хозяйстве или Дружеские разговоры, в которых объясняется, каким образом богатство производится, делится и потребляется в обществе. Санкт-Петербург; 1816. [Say J.-B. An abbreviated doctrine of the state economy or Friendly Conversations, which explains how wealth is produced, shared and consumed in society. St. Petersburg; 1816. (In Russ).].
5. Сэй Ж.-Б. Начальные основания политической экономии, или Дружеские беседы о

производстве, разделении и потреблении богатств в обществе. Москва; 1828. [Say J.-B. The initial foundations of political economy, or friendly conversations about the production, distribution and consumption of wealth in society. Moscow; 1828. (In Russ).].

6. Мизес Л. Индивид, рынок и правовое государство: антология под ред. Д. Антисери и М. Балдини. Санкт-Петербург; 1999. [Mises L. The individual, the market and the rule of law: anthology, ed. D. Antiseri and M. Baldini. St. Petersburg; 1999. (In Russ).].

7. Майковська В. І. Використання зарубіжного досвіду розвитку бізнес-освіти у формуванні підприємницької компетентності української молоді // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі». 2018. м. Бая-Маре (Румунія), 21-22 груд. С. 164-168. [Maikovska V. The use of foreign experience in the development of business education in the formation of entrepreneurial competence of Ukrainian youth // Proceedings of the International scientific-practical conference «Pedagogy in the EU and in Ukraine at the present stage». 2018. Baia Mare (Romania), December 21-22th. P. 164-168. (In Ukrainian).].

8. Информационно-аналитический обзор международного и российского опыта преподавания основ предпринимательства среди старшеклассников (In Russ). URL: <https://refdb.ru/look/2649903.html>. [Information and analytical review of international and Russian experience in teaching the basics of entrepreneurship among high school students (In Russ). URL: <https://refdb.ru/look/2649903.html>.]

9. Майковська В. Теоретико-методичні аспекти формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування: навч.-метод. посіб. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка; 2019. [Maikovska V. Theoretical and methodological aspects of the formation of entrepreneurial competence of future service professionals: schoolbook. Sumy: A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University Publishing House; 2019. (In Ukrainian).].

UDC 372.862; GRNTI 45.01

УДК 372.862; ГРНТИ 45.01

Мухити Идаятолла Мухитулы

кандидат технических наук, доцент, Казахстан

О НАПРАВЛЕНИИ ТОКА В ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЦЕПИ

Abstract. About the direction of the current in the electrical circuit. Mukhiti I.M., The accepted direction of the current in the electrical circuit does not correspond to theory and practice. The examples show the direction of the current in an electrical circuit according to the data of today's science. The current in the electrical circuit is directed from the negative pole to the positive pole of the current source.

Аннотация. О направлении тока в электрической цепи. Мухити И.М., Принятое направление тока в электрической цепи не соответствует теории и практике. На примерах показано направление тока в электрической цепи согласно данным сегодняшней науки. Ток в электрической цепи направлен от отрицательного полюса к положительному полюсу источника тока.

Key words: electric current, electric circuit, current source, electromotive force, direction of current, direction of electromotive force.

Ключевые слова: электрический ток, электрическая цепь, источник тока, электродвижущая сила, направление тока, направление электродвижущей силы.

За направление электрического тока было принято направление движения положительно заряженных частиц, когда еще не были открыты элементарные частицы, обладающие электрическим зарядом. На сегодня принято считать известным, что отрицательным зарядом обладает электрон, а положительным зарядом – позитрон. Но позитрон возникает и может существовать в определенных условиях: его в нашем окружении и электрических сетях нет. Когда говорят о положительном заряде имеется в виду ион – атом потерявший электрон. В металлах положительный ион находится в узлах кристаллической решетки и связан с другими ионами посредством электронов, слабо связанных с атомом и заполняющих межатомные пространства. Поэтому в металлах ион перемещаться не может, а перемещаются электроны под действием сил взаимодействия зарядов, создающих электрическое поле.

Чтобы характеризовать электрическое поле условно было принято направление силового

воздействия заряженной частицы (тела) на единичный положительный (пробный) заряд, заряд которого численно равен заряду электрона [1, с.20; 2, с.77, рис.3.2 и 3.3]. А такой частицей является позитрон, но экспериментировать с ним и определить характер электрического поля и род электрического заряда частицы (тела), создающего электрическое поле, в обычных условиях невозможно. Несмотря на это, этот условный подход определения направления тока как направление движения положительно заряженной элементарной частицы – позитрона (хотя это так не именуется) от положительно заряженной частицы (тела) к отрицательной частице (телу) сохранился до сих пор.

В действительности это противоречит теории и практике, о чем ярко свидетельствует простой пример, приводимый нами ученикам на рис.1: где А и В – заряженные тела; e^+ – заряд положительного иона; e^- – заряд электрона.

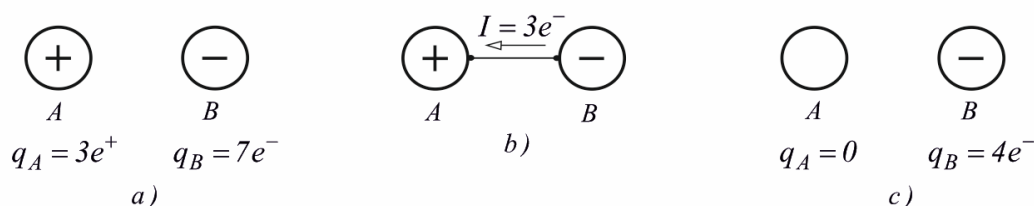

Рис.1

В силу сказанных выше, при соединении этих тел проводом (рис.1в), под действием сил электрического поля между этими телами, часть электронов от тела В, заряд которого представляет собой электроны, переместятся к телу А, заряд

которого определен положительно заряженными ионами, то есть электрический ток будет направлен от отрицательно заряженного тела к положительно заряженному телу.

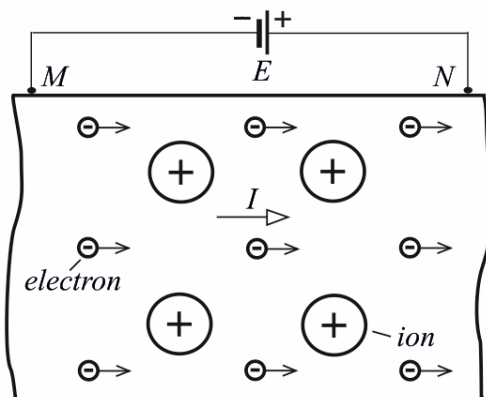

Рис.2

В проводе электрической цепи ток также направлен от конца (точка М, рис.2), имеющего отрицательный заряд, к другому концу (точка N, рис.2) имеющему положительный заряд.

Длина пробега электрона в металлическом проводнике – от орбитали электрона одного атома к освободившейся от электрона орбитали другого атома, составляет 1...7 нм, то есть около параметра

кристаллической решетки материала провода. Этим и объясняется скорость движения электрического тока, близкая к скорости света, так как переходы электронов происходят не последовательно, а одновременно по всей длине провода электрической сети. Таким образом, какой длины не была электрическая линия, для электрического тока она составляет около 1...7 нм.

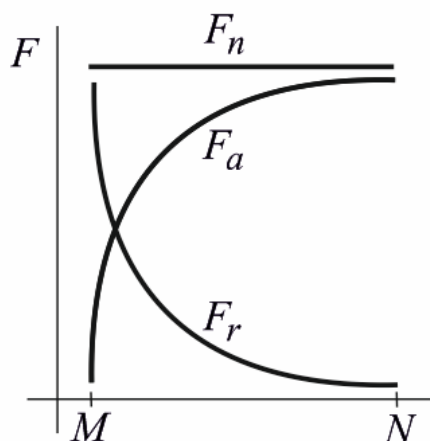

Рис.3

Результирующая сила F_n (рис.3), состоящая из сил отталкивания F_r , действующая на электрон со стороны отрицательно заряженного конца провода, и сил притяжения F_a , действующей со стороны положительно заряженного конца провода, по всей длине провода остается постоянным. Поэтому напряженность электрического поля E на участке провода, где протекает один ток, также остается постоянным. Это означает, что на таком участке цепи напряженность поля является однородным. Сила, действующая на электрон в электрической цепи и напряженность электрического поля направлены от отрицательно заряженного конца провода к положительно заряженному концу. Каждый положительно заряженный конец провода по направлению тока обладает низким потенциалом, по сравнению с предшествующим началом. Получается, что силовые линии электрического поля в проводе электрической цепи выходят от отрицательного полюса, а входят в полюс положительной полярности. В электрической цепи, где проводником электрического заряда является металлический провод, а носителем электрического заряда является электрон, допустить обратное будет логически неверным. Пробным единичным

зарядом надо считать электрон. Необходимо принять реальность согласно теории и практики.

На химических источниках тока E_c (например, на свинцовом аккумуляторе, рис.4а) электрическое поле между электродами направлено также от отрицательного полюса к положительному полюсу. Внутри в растворе серной кислоты происходят сложные процессы, но можно допустить, что в основном отрицательные ионы кислотного остатка

SO_4^- движутся к свинцовому электроду Pb , а

положительные ионы водорода H_2^+ движутся к электроду из двуокиси свинца PbO_2 , тем самым определяя полярность электродов. Согласно направлению тока во внешней цепи, внутри химического источника тока можно считать, что электродвижущая сила (ЭДС) E_c направлена от положительного полюса к отрицательному полюсу. Указать конкретное направление тока внутри химического источника тока между электродами невозможно. Однако во внешней цепи электроны будут перемещаться от отрицательно заряженного свинцового электрода к положительно заряженному электроду из двуокиси свинца.

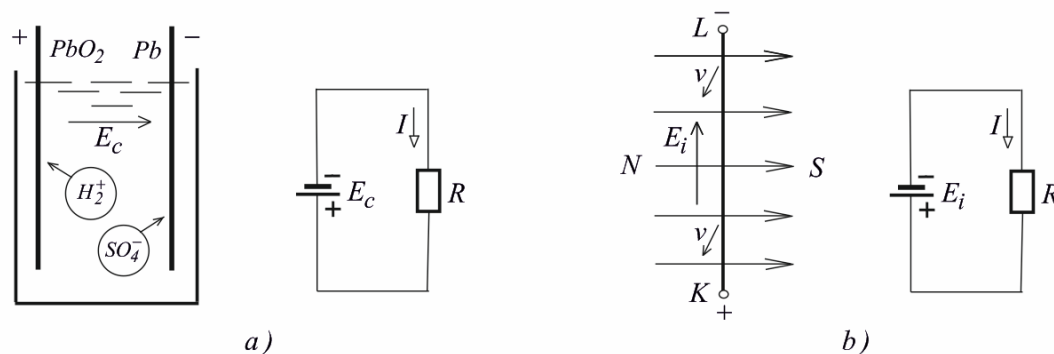

Рис.4

На индукционных источниках тока E_i (например, на обмотке KL генератора, движущейся в сторону читателя, рис.4б), под действием сторонних сил электроны будут смещены от одного конца обмотки К к другому концу L, обеспечивая разнополярность концов. Во внешней цепи электрический ток будет направлен от отрицательно заряженного конца L к положительно заряженному концу К, а внутри индукционного источника, т.е. по обмотке генератора, под действием сторонних сил ток (электроны) и электродвижущая сила направлены от

положительно заряженного конца К к отрицательно заряженному концу L.

Положение, о том, что в металлах под действием каких-то сил могут перемещаться только электроны, определяет, что в электрическом поле они могут перемещаться только в направлении отталкиваясь от отрицательного электрического полюса, притягиваясь к положительному электрическому полюсу.

Необходимо различить, что на электрон во внешней цепи действует сила со стороны электрического поля между электродами (между концами обмотки), а внутри источника тока – сторонние силы.

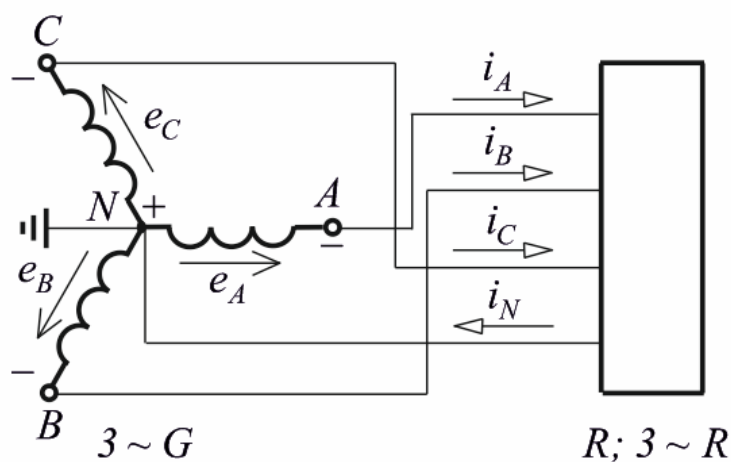

Рис.5

На трехфазном источнике тока происходит то же самое (рис.5): в сетях с напряжением до 1 кВ нейтральные точки генератора и трансформаторов заземляются [3, с.77], поэтому приобретают положительную полярность; на электроны обмоток фаз действуют сторонние силы, как на рис.4, а это приводит к тому, что начала обмоток приобретут отрицательную полярность. В течении полупериода токи будут направлены от начала обмоток А, В, С отрицательной полярности к положительно полярному концу N. В следующем полупериоде процесс повторится с переменой концов обмоток и их полярности, но сохранением фазовых соотношений ЭДС и токов обмоток.

Направления ЭДС и токов согласуются с общепринятыми направлениями [4, с.109].

Выводы. 1. Для характеристики электрического поля в качестве пробного единичного заряда необходимо принять электрон.

2. Силовые линии напряженности электрического поля внутри провода электрической цепи и сила, действующая на электрон, направлены от отрицательного полюса к положительному полюсу.

3. Какой длины не была электрическая линия, для электрического тока она составляет около 1...7 нм.

4. Электрический ток во внешнем участке электрической цепи направлен от отрицательного полюса к положительному полюсу источника тока.

5. Электродвижущая сила и электрический ток внутри индукционного источника тока под действием сторонних сил направлены от положительного полюса к отрицательному полюсу.

6. Принятие реального направления тока от отрицательного полюса к положительному полюсу источника тока в общей теории электрических цепей ничего не меняет.

Список литературы

1. Сивухин Д.В. Электричество. М.: Физматлит; Изд-во МФТИ, 2004.
2. Robertson C.R. Fundamental Electrical and Electronic Principles. Third Edition. Elsevier, 2008.
3. Правила устройства электроустановок. М.: Энергоатомиздат, 1987.
4. Электротехника /под ред. В.Г.Герасимова. – М.: «Высшая школа», 1985.

Пханаева С.Н.

канд.пед. наук

Адыгейский государственный университет,
г. Майкоп

Хамукова Б.Х.

канд.пед. наук

Адыгейский государственный университет,
г. Майкоп

ЯЗЫКОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И РОЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация. Статья посвящена понятию толерантности в языковом образовании в условиях поликультурного образовательного пространства. Различия между культурами могут порождать разногласия и противоречия. В последнее время нетерпимость превратилась в одну из глобальных проблем. Толерантность представлена, как готовность к позитивному межкультурному взаимодействию и умение жить в согласии с представителями иных национальностей. Выявлено, что поликультурное образовательное пространство является необходимой средой формирования толерантности.

Abstract. the Article is devoted to the concept of tolerance in language education in a multicultural educational environment. Differences between cultures can create differences and contradictions. Lately, the intolerance has become one of the global problems. Tolerance is presented as a readiness for positive cross-cultural interaction and the ability to live in harmony with representatives of other nationalities. It is revealed that the multicultural educational space is a necessary environment for the formation of tolerance.

Ключевые слова: толерантность, поликультурное образование, межкультурная коммуникация.

Key words: tolerance, multicultural education, intercultural communication.

Полиэтничность российского общества диктует необходимость построения образовательных стандартов с учетом современных социальных ориентиров, а проблема поликультурного образования становится на современном этапе основным компонентом российского образования.

Цель поликультурного образования состоит в формировании человека, способного к эффективной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умениями жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас, верований [2]. Изучая хотя бы один иностранный язык, обучаемые погружаются не просто в иноязычную среду, а в среду поликультурную. Языковая ситуация в России способствует развитию многоязычия подрастающего поколения, что дает возможность осознать себя в качестве поликультурных субъектов в родной стране и современном поликультурном мире, ибо, как справедливо замечают Л.Л. Сапрунова, В.В. Сафонова, Т.В. Сысоев и др., при изучении языков

поликультурных обществ в центре внимания должна быть не только культура лингвистического большинства, но и весь спектр всевозможных этнических, лингвистических, профессиональных и других культур.

Суть понятия «толерантность» отражает интуитивное восприятие единства человечества, взаимозависимости всех и каждого и состоит в уважении прав другого (в том числе, и права быть иным), а также воздержании от причинения вреда, так как вред, причиняемый другому, означает вред для всех и для себя самого.

Разумеется, с толерантностью знакомят родители своих детей с раннего детства. Обучение толерантности так же, как и знакомство с правилами речевого поведения, начинается на начальном этапе обучения.

Толерантность является одним из значимых показателей коммуникативной компетенции младших школьников и выражается в следовании этическим нормам и проявлении таких качеств, как терпимость, эмпатия, доброжелательность, чуткость, доверие, тактичность, сочувствие, сопереживание и др. Этика толерантности

предполагает стремление достичь взаимопонимания между партнерами по коммуникации, принадлежащими к разным культурам, и согласования различных интересов и точек зрения без применения давления, преимущественно методами диалога, убеждения, разъяснения. Этические нормы толерантной коммуникации определяются психологическим ресурсом обучаемого быть терпимым. Этот личный ресурс различен и определяется характерологическим портретом обучаемого, его психофизическими свойствами, условиями воспитания, уровнем интеллектуального развития и т.д.

На начальном этапе языкового образования толерантные характеристики поведения младших школьников «дискретны», размыты, не связаны друг с другом, тогда как для устойчивого толерантного поведения необходимо формирование всех признаков толерантности в их интегративном единстве. В этом случае обучаемый сможет демонстрировать в своем поведении принятие культурных различий и осуществлять бесконфликтное общение. Ориентация на толерантное общение требует изменения мировоззрения обучаемых и отказа от ряда существующих стереотипов. Основой взаимодействия становится диалог между партнерами по общению, при этом диалогичность рассматривается как норма культурного развертывания мыслительного процесса. Следует заметить, что во всех случаях для мысли должна быть предоставлена открытость и возможность свободного и ответственного выбора. Альтернативой поведению, основанному на принципах толерантности, являются речевая агрессия, нетерпимость к иным, отличным от собственных, взглядам, конфронтация, конфликтность. Грубое обращение с людьми, игнорирование права на ошибку, категорическое отрицание чужого мнения, критика вкусов, обычаев, формы самовыражения, к сожалению, имеют место и сегодня в социальном общении. Как отмечают И.А. Стернин и К.М. Шилихина, «категория толерантности в русском сознании только начинает формироваться» [3]. Это означает, что в повседневном и деловом общении нам не хватает терпимости к чужому мнению, форме выражения мысли, к чужим обычаям, нравам, формам поведения. Каждая личность как носитель определенного менталитета, как человек, мышление которого, по мнению Л.В. Щербы, «отлито в форму родного языка», взаимодействует с другими людьми согласно нормам и традициям, присущим народу, представителем которого он является [4]. Трудности, вызванные этносоциокультурными различиями, разрешимы, если специфика общения оторефлексируется

партнерами, а также при наличии контроля над общением, которое регламентируется рамками конвенциональных отношений.

Язык – это продукт культуры, часть культуры, условие существования культуры. Язык и культура являются основными кодами, с помощью которых осуществляется общение между людьми. Современному цивилизованному человеку свойственно осознавать взаимосвязь, целостность мира и необходимость межкультурного сотрудничества народов. Различные аспекты культуры – образ жизни, менталитет, национальный характер, система ценностей, верования – играют существенную роль в сфере межкультурной коммуникации (1).

Языковое поликультурное образование означает включение в учебные программы информацию о культурах различных стран как родного, так и изучаемого языка.

Лингвосоциологические знания об иноязычном социуме, создающие широкий контекст межкультурного общения, формируют перцептивную готовность к эффективному международному профессиональному сотрудничеству. В многоязычном мире межкультурная коммуникация становится способом человеческого существования. Участники межкультурной коммуникации создают и преобразуют социальные миры, улучшают качество существования (1).

Воспитание толерантности носит многоплановый характер. Говоря об обучении русскому языку в поликультурном пространстве, необходимо формирование лингвокультурологической компетенции, развитие навыков коммуникативного общения в диалоге культур, расширение представления о возможностях толерантного человека в современном обществе.

Список литературы:

1. Медведев Н. П. Толерантность и образование: грани соприкосновения // Качество образования как социальная проблема: Материалы региональной научной конференции. - Ставрополь: Изд-во СГУ, 2002.
2. Сапрунова, Л.Л. Концепция поликультурного образования в современной общеобразовательной школе России [Текст]. - Пятигорск: Изд-во Пятигорского гос. лингв. ун-та, 1999. – 160 с.
3. Шилихина, К.М. Основы лингвистической типологии: Учеб. Пособие [Текст]/ К.М. Шилихина.- Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007. - 62 с.
4. Щерба, Л.В. Языковая система и речевая деятельность. [Текст]/ Л.В. Щерба. - Изд-во: Едиториал УРСС, 2004. – 432 с.

Revenko Natalia

*Candidate of Art History, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Musical Art,
Nikolaev National University named after V. Sukhomlinsky*

WORK ON THE GENRE OF PIANO CONCERT IN THE CLASS OF INSTRUMENTAL PERFORMANCE

Ревенко Н.В.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва,
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського*

РОБОТА НАД ЖАНРОМ ФОРТЕПІАННОГО КОНЦЕРТУ В КЛАСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА

Summary. The article covers the methods of working on the genre of piano concerto in instrumental performance classes in higher education institutions. The list of piano concerts of foreign composers at different levels of instrumental training of students is given. The characteristic features of the concert genre and the tasks that arise during its processing are highlighted. The best examples of this genre in the works of foreign composers of the past and present are analyzed, namely – piano concerts by A. Rowley, E. Podgayts, V.A. Mozart, E. Grieg. The concerts focus on the functions of soloist and orchestra, artistic content of works, formation, compositional innovations in the field of musical language. Performance recommendations for the interpretation of the first parts of piano concertos № 23 A-dur V.A. Mozart and a-moll op.16 E. Grieg.

Анотація. У статті висвітлено методи роботи над жанром фортеп'янного концерту на заняттях з інструментального виконавства в закладах вищої освіти. Надано перелік фортеп'янних концертів зарубіжних композиторів за різними рівнями інструментальної підготовки студентів. Висвітлено характерні особливості жанру концерту та завдання, що виникають при його опрацюванні. Проаналізовано кращі зразки даного жанру в творчості зарубіжних композиторів минулого і сучасності, а саме – фортеп'янні концерти А. Роулі, Є. Подгайца, В.А. Моцарта, Е. Гріга. В концертах акцентовано на функціях соліста і оркестру, художньому змісті творів, формоутворенні, композиторських новаціях в галузі музичної мови. Надано виконавські рекомендації при інтерпретації перших частин фортеп'янних концертів № 23 А-dur В.А. Моцарта та а-moll op.16 Е. Гріга.

Keywords: *genre, piano concert, solo party, cadence, interpretation.*

Ключові слова: *жанр, фортеп'яний концерт, сольна партія, каденція, інтерпретація.*

Постановка проблеми. У фаховій підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти особливій увазі заслуговує інструментальна підготовка. Одним з основних завдань дисципліни «Інструментальне виконавство (фортеп'яно)» є опрацювання студентами на індивідуальних заняттях різножанрових фортеп'янних творів композиторів минулого та сучасності.

Жанр фортеп'янного концерту, який пройшов великий еволюційний шлях від клавесинних концертів епохи бароко до кращих композицій сучасних авторів, є однією з найкращих форм співпраці між викладачем та студентом-піаністом. Цей жанр вимагає від виконавця-піаніста великого розмаху й віртуозності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанр фортеп'янного концерту завжди привертав увагу науковців. Історико-теоретичним проблемам фортеп'янного концерту присвячені монографії О. Алексєєва, А. Гаккеля, Л. Раабена, І. Кузнецова, М. Тараканова, Г. Орлова та інших дослідників. Існує ряд праць, в яких розкривається жанр фортеп'янного концерту в творчості окремого

композитора. Це роботи М. Друскіна, Ю. Хохлова, А. Соловцова, О. Буреля та інших авторів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику популярність цього жанру серед піаністів-виконавців в сучасній вітчизняній педагогічній літературі майже не має праць, присвячених опрацюванню жанру фортеп'янного концерту у закладах вищої освіти. Тому **метою** даної статті є висвітлення методів роботи над жанром фортеп'янного концерту в класі інструментального виконавства зі студентами-піаністами – майбутніми вчителями музичного мистецтва. Серед основних завдань, що постали відповідно мети, – усвідомлення студентами в процесі опрацювання кращих зразків фортеп'янних концертів зарубіжних композиторів минулого та сучасності, авторських новацій в галузі музичної мови, інтонаційної лексики, формоутворення, фактурних формул.

Виклад основного матеріалу. Роботу над жанром фортеп'янного концерту в класі «Інструментального виконавства» у вищих закладах освіти можна розпочинати з другого семестру першого курсу. Програму студентів-

піаністів у другому семестрі обов'язково складають твори великої форми: сонати, варіації, концерти. Перш ніж познайомити студентів з кращими фортепіанними концертами відомих зарубіжних композиторів викладачу необхідно розповісти про історію виникнення цього жанру взагалі.

Фортепіанні концерти, що зародилися ще в XVII столітті, створювалися спочатку для клавесину, потім – для молоточкового фортепіано. Цей жанр знайшов відображення в творчості композиторів бароко, віденських класиків, романтиків, авангардистів і сучасних композиторів.

Як свідчать дослідники, етимологія слова «концерт» пов'язана з італійським «concertare» («погодитися», «дійти згоди»), або з латинським «concertare» («оскаржувати», «боротися»). Традиційно, концерт визначають як одночастинний або багаточастинний музичний твір для одного або декількох інструментів соло та оркестру [1].

Відомо, що студенти, які вступають на музичні факультети вищих закладів освіти, мають різний рівень інструментальної підготовки. Для кожного рівня існують певні репертуарні вимоги. Серед концертів, які можна рекомендувати для опрацювання студентами початкового рівня фортепіанної підготовки, – концерт C-dur Г. Фоглера, мініатюрний концерт G-dur А. Роулі. Студентам із середнім рівнем фортепіанної підготовки цікаво буде познайомитися з концертами зарубіжних композиторів різних стилевих напрямків. Серед них: концерт для клавіру № 3 D-dur І.К. Баха, концерт для клавіру № 23 F-dur Г. Генделя, концерт G-dur Й. Гайдна, концерт №2 «Шкільний» О. Хромушіна, «Дитячий концерт» Л. Брустінова, «Юнацький концерт» Р. Касімова, концертіно a-moll Ю. Полуніна, концертіно для фортепіано Є. Подгайца та інші твори.

Для студентів високого рівня фортепіанної підготовки, що закінчили до вступу в університет музичний коледж або педагогічне училище, можна запропоновувати у репертуар концерти композиторів, які ставлять перед виконавцем більш складні художньо-виконавські завдання, пов'язані з інтонаційними, фактурними, поліфонічними, метроритмічними, агогічними особливостями. Це концерти для клавіру з оркестром № 5 f-moll, № 4 A-dur, № 7 g-moll Й.С. Баха, Концерт D-dur Й. Гайдна, Концерти № 1 F-dur, № 5 D-dur, № 8 C-dur, № 23 A-dur В.А. Моцарта, концерт № 1 g-moll (перша частина) Ф. Мендельсона, концерти № 2 g-moll, № 3 D-dur Д. Кабальєвського, «Фантазія на теми Рябініна» А. Арєнського, концерт № 1 Г. Галініна, перша частина концерту Des-dur А. Хачатуряна, концерт a-moll Е. Гріга, концерти Ф. Пуленка, К. Сен-Санса та інші твори.

Пристаюючи до роботи над концертом викладачеві треба враховувати не тільки завдання, що виникають при роботі над будь-яким твором великої форми, але й своєрідність самого концертного жанру. Характерна особливість концерту полягає в тому, що цей твір ансамблевий

і що студент-піаніст виконує в ньому тільки сольну партію. При вивченні концерту обов'язково потрібно з'ясувати роль партії соліста в усіх розділах концерту: де вона має провідне значення, де підлегле, акомпануюче, де рівноцінне з оркестром. Для цього студент повинен працювати над фортепіанною партією не ізольовано від оркестрової. Треба привчати його вже при першому прочитанні тексту концерту програвати весь твір з початку до кінця, включаючи оркестровий вступ або оркестрову експозицію, і все tutti, або домогтися того, щоб він відмінно знав оркестрову партію на слух.

На заняттях з «Інструментального виконавства» студенту доводиться грати концерти не з оркестром, а у супроводі другого фортепіано. Для того, щоб студент чітко уявляв реальне темброве звучання партій оркестру і звертав увагу на інструментування важливих тем у найбільш характерних місцях, викладачеві слід рекомендувати йому послухати концерт, який вивчається, в аудіозапису.

Пристаюючи до розучування мініатюрного концерту G-dur А. Роулі на першому етапі роботи студенту буде корисно познайомитися з біографією та особливостями стилю композитора, послухати інші фортепіанні твори цього автора.

Алек Роулі (1892-1958) – англійський композитор, піаніст, органіст, педагог, музичний письменник, який створив ряд творів у жанрі «мініатюрного концерту» для різних інструментів – фортепіано, скрипки, віолончелі, органу – з оркестром. Відмінними рисами його композицій є ясність викладу і відносна стислість. Завдяки цим якостям твори А. Роулі здобули популярність у слухачів, знайшли широке застосування в педагогічній практиці.

При роботі над концертом G-dur треба звернути увагу студента на партію фортепіано, що представлена у всіх ролях: ведуча, акомпануюча, рівноцінна з оркестром. Далі треба проаналізувати основні теми концерту та ретельно позайматися над ними, звертаючи увагу на досить різноманітну ритміку, подвійні ноти; попрацювати над пальцевими пасажами. Потім слід приступити до об'єднання тем, прагнучи мислити більш довгими лініями, що допомагає цілісності виконання. Темми даного концерту яскраві, образні.

Робота над мініатюрним концертом А. Роулі сприяє розвитку важливих якостей, що необхідні для виконання багатьох концертів, – яскравої емоційності, ліричності, віртуозності та піаністичного розмаху. Мініатюрний концерт А. Роулі рекомендується для розучування студентами початкового рівня навчання.

Концертіно Є. Подгайца – сучасного російського композитора – можна включати у репертуар студентів із середнім рівнем фортепіанної підготовки. Студентам треба розповісти про те, що характерними рисами творчості Є. Подгайца є вільна композиція і спонтанність.

На початковому етапі роботи над першою частиною Концертино викладач повинен звернути увагу студента на розмір, який постійно змінюється (6/8, 3/8+2/8, 9/8). Одним із важливих завдань у даній частині є також досягнення темпової єдності. Барвистість звучання Концертино досягається багато в чому завдяки партії оркестру. Тому студенту-піаністу необхідно весь час відчувати свою єдність з оркестром (або з партією другого фортепіано), що вимагає від нього доброго знання оркестрової партії і систематичної роботи над ансамблем.

У першій частині Концертино присутні елементи токатоності. Твори токатоного характеру відрізняються своєрідною організацією музичної тканини, вивчення якої корисно для технічного і ритмічного розвитку студента. При виконанні творів токатоного характеру необхідна артикуляційна чіткість, напружена ритмічна пульсація, стійкість і наполегливість руху, рельєфність виявлення динаміки, в тому числі акцентів, що в повній мірі відноситься і до першої частини Концертино Є. Подгайца.

Взагалі музика Концертино Є. Подгайца незвична. Вона не просто приваблює, а підкорює серця виконавців і слухачів поєднанням енергії, наполегливості руху і поетичності.

Перша частина концерту A-dur № 23 В.А. Моцарта буде цікавою для опрацювання студентами високого рівня інструментальної підготовки.

Світло-ліричний за характером, поетичний, мелодійно насичений, цей твір написаний у формі сонатного алегро з подвійною експозицією. Дві основні ліричні теми концерту відтіняються наступними за ними темами енергійного характеру, що приводять до динамічного розвитку.

Одним з основних завдань для студента у даній частині стає поєднання ліричної м'якості звучання, співучості з ритмічною активністю. Треба розповісти студенту, що звук у творах В.А. Моцарта ніколи не повинен втрачати співучості. Її важливо зберігати навіть у найпрозоріших пасажах, які треба виконувати в характерній для того часу «перлинній» манері гри, коли кожен звук «іскриться» і «блищить».

Головна тема концерту доручена солістові, тому цей момент дуже відповідальний для студента-виконавця. Він повинен повернути до себе увагу ліричною насиченістю виконання, красою звуку, мистецтвом фразування. Студенту важливо домогтися співучого звуку з перших мелодійних нот, використавши всі звичайні в такого роду випадках засоби: м'яке занурення вільної руки в клавіатуру, диференційоване в темброве-динамічному відношенні звучання мелодії і супроводу, педаль і т. інше. Крайня прозорість тканини вимагає особливої відточеності лінії супроводу, ясного виявлення її малюнка, найтоншого відтворення всіх пауз, що створюють необхідні цезури-дихання в русі голосів. Для виразного виконання супроводу треба привчити

студента працювати над ним дуже ретельно, як над протискладенням в поліфонії.

У другій фразі головної партії має велике значення звучання шістнадцятих. Для додання їм певного блиску, «іскристості», важливо рекомендувати грати їх самими кінчиками пальців, а для більшої активності, пружності виконання прагнути до верхніх звуків, яскраво, але й не різко виділяючи їх.

При виконанні побічної партії потрібно домагатися м'якого і зв'язкового звучання звуків, що повторюються. У даному випадку можливо використовувати коротку педаль.

Тему, що контрастує головній та побічній партіям, треба зіграти активно, рішуче, але не громіздко. Нерідко у виконанні студентів недостатньо виразно звучить початкова інтонація з двома звуками до-дієз, тому, перший з них можна рекомендувати зіграти блискучим звуком, як би знімаючи акорд з клавіатури, другий – більш співуче, плавним опусканням руки на клавішу, використовуючи «кистьову ресорну». Через кілька тактів виникає побудова у вигляді «діалогу» між оркестром і соло фортепіано (тт.118-120). Повторювані мотиви студенту краще зіграти різними динамічними відтінками $p - \text{piu forte} - pp$.

У розробці треба звернути увагу студента на поліфонічні моменти: виразно зіграти «дуєт» двох голосів на початку партії соліста, провести імітації між верхнім і нижнім голосами. Наприкінці розробки, де восьмі послідовно змінюються тріолями восьмих, шістнадцятими і секстолями шістнадцятих, треба домагатися точного відтворення цих ритмічних співвідношень, інакше можна порушити темпову єдність і ансамбль з партією оркестру.

Реприза не ставить перед виконавцем суттєво важливих і нових завдань. Поперед ніж приступити до роботи над каденцією, треба розповісти студенту про те, яку роль каденції грали в старовинних концертах, про те, що вони були вельми відповідальним розділом при виконанні концерту й особливо привертати увагу слухачів. Саме в каденціях соліст повинен був висловити свої творчі можливості і в повній мірі розкрити віртуозну майстерність.

При роботі над каденцією студенту треба попрацювати над подоланням ритмічних і віртуозних труднощів. Потрібно добиватися, щоб каденція звучала вільно, невимушено та справді імпровізаційне.

Цікавим для опрацювання студентами з високим рівнем інструментальної підготовки стане фортепіанний концерт op.16 a-moll Е. Гріга. Даний концерт привертає увагу студентів багатством художнього змісту, своєрідністю музичної мови й майстерним викладенням фортепіанної партії. Три частини фортепіанного концерту норвезького композитора відповідають традиційній драматургії циклу: драматичний «вузол» в першій частині, лірична зосередженість в другій, народно-жанрова картина – у третій.

Пристаючи до роботи над концертом викладач повинен акцентувати на тому, що на перший план в даному творі висувається національний елемент. Незвичайною є насамперед музична драматургія, її спрямованість на виявлення образу Батьківщини, що поступово формується в уявленні слухача, збагачується новими гранями, і, нарешті, дається «великим планом» в урочистій кодї фіналу.

Вже у вступі першої частини концерту після тремоло литавр в партії оркестру звучить яскраве, власне соло фортепіано, що поєднує в собі енергійних рух акордів і елемент вільного прелюдювання. Низхідний інтонаційний зворот від тоніки через ввідний тон до домінанти підкреслює національний початок у творі.

Головна тема, що проходить у партії фортепіано, втілює ліричні почуття героя і складається з чітких, як танець, й романтично-поривчастих, вільних мелодійних фраз. Виконання головної партії потребує від студента-виконавця тонкої педалізації. Дуже важливо тут м'яке виконання стакато і природна гра *tenuto*. У зоні розширення теми головної партії (а *tempo*) представляється доцільним перерозподіл звуків між руками.

Розділ *animato e molto leggiero* (сполучна партія; ц. 2) найбільш технічно складний аж до каденції і вимагає опрацювання окремими руками. Основна складність полягає в розбіжності педалі (1-а і 3-я частки) і акценту (2-а і 4-а частки). Крім необхідності приділити особливу увагу єдиній педалі в тт. 3-4 і тт. 7-8 (часта помилка – зміна педалі), слід, на наш погляд, додати дуже коротку пряму педаль на дві восьмі останньої частки у тактах 4 і 8. Педаль змушує студента-виконавця кілька призупинити рух і дозволяє зіграти фрагмент в правильному темпоритмі, без непотрібних прискорень. У фрагменті *leggiero* на других частках тактів також можна рекомендувати додати педаль, яка, разом з акцентом, створює внутрішнє відчуття легкої зупинки, допомагає якісно зіграти фактуру. В даному випадку художній акцент допоможе впоратися з технічним завданням. У наступних тактах пропонується вельми зручна, на наш погляд, аплікатура.

У розділі сполучної партії а *tempo* (В) тісно переплетені художні і технічні завдання. Метроритмічно важко виконання початку епізоду (перехід від шістнадцятих до секстоль, що вимагає роботи з метрономом). Музика цього фрагменту немов передає величний і могутній схід сонця, від перших променів до повного воцаріння. Цього ефекту можна досягти застосуванням довгої педалі на всі чотири такти (зазвичай студенти змінюють педаль по такту). Пасаж, в свою чергу, виповнюється від баса на новій педалі. Для того, щоб довга педаль не здавалася «брудною», необхідно почати епізод дуже тихо, граючи кожний наступний такт голосніше попереднього. Акценти і агогіка дозволяють досягти затвердження урочистого стану.

Побічна тема належить до числа характерних для Е. Гріга світлих, піднесених ліричних образів. Студент повинен звернути увагу на постійне накладання різних ритмічних груп і виконувати їх таким чином, щоб вони не заважали проведенню основної ліричної співучої лінії.

Після яскравого проведення заключної теми в експозиції у розробці слід звернути увагу студента на образну трансформацію теми головної партії, її ліризацію шляхом темброво-фактурного перетворення. Солоісту-піаністу слід підкреслити басову лінію, а також точно попадати на верхні звуки пасажів і додержувати восьмі паузи наприкінці тактів.

У порівнянні з експозицією, реприза повинна звучати більш проникливо, тонко, навіть з сумом. В цілому по відношенню до репризи зберігаються ті ж рекомендації, що і відносно експозиції.

Каденцію концерту, яка є однією з найяскравіших вершин фортепіанної творчості Е. Гріга, можна рекомендувати ретельно повчити спочатку окремими руками, пограти в різних ритмічних варіантах та обов'язково звернути увагу на підбір правильної аплікатури.

Кода повинна бути виконана дуже ефектно, з гострим стакато. Слід звернути увагу студента на те, що тут, на відміну від початку частини, головна тема звучить ритмічно більш згладжено, в триольному ритмі.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що методи роботи над фортепіанними концертами зарубіжних композиторів спрямовані на усвідомлення студентами-піаністами з різним рівнем інструментальної підготовки авторських новацій в галузі музичної мови, інтонаційної лексики, формоутворення, фактурних формул. Робота над концертним жанром розвиває почуття ансамблю, ритму, тембровий слух, манеру гри «крупним планом». Знайомство студентів-піаністів на заняттях з інструментального виконавства з жанром фортепіанного концерту розширює знання майбутніх вчителів музичного мистецтва стосовно розвитку цього жанру в зарубіжній музичній культурі ХХ століття.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у висвітленні методів роботи над жанром фортепіанного концерту в творчості українських композиторів ХХ – перших десятиліть ХХІ століття, щодо виявлення специфіки виконання сучасної вітчизняної музики в класі інструментального виконавства.

Список літератури

1. Музыкальный энциклопедический словарь / гл. ред. Г.В. Келдыш. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 672 с.

References

1. Keldysh, G.V. (Ed.). (1990). *Muzykalnyj enciklopedicheskij slovar* [Musical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sovetskaya enciklopediya.

Стечак Галина Михайлівна

*Кандидат педагогічних наук, старший викладач
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького,
кафедра українознавства*

Ягело Світлана Петрівна

*Кандидат філологічних наук, старший викладач, учений секретар
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
кафедра українознавства*

Чусова Ольга Миколаївна

*Кандидат педагогічних наук, старший викладач
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
факультет початкового навчання,
кафедра педагогічних технологій початкової освіти*

Стечак Галина Михайловна

*Кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого,
кафедра украиноведения*

Ягело Светлана Петровна

*Кандидат филологических наук
старший преподаватель, учений секретарь
Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого,
кафедра украиноведения*

Чусова Ольга Николаевна

*Кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Государственное учреждение
«Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»
факультет начального обучения,
кафедра педагогических технологий начального образования*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Stechak Halyna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Senior lecturer
Danylo Halytsky Lviv National Medical University,
Department of Ukrainian Studies*

Iahelo Svitlana

*Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer, Scientific Secretary
Danylo Halytsky Lviv National Medical University,
Department of Ukrainian Studies*

Chusova Olga

*Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky»*

FEATURES OF DISTANCE EDUCATION ORGANIZING IN A PANDEMIC

Annotation. The article highlights the advantages and disadvantages of distance learning, introduced during the pandemic. The results of a survey conducted to determine the attitudes of students and teachers to distance education to identify the shortcomings of this form of learning and the development and implementation of appropriate online resources based on methods and tools that can be used in online learning to improve student achievement (web -portfolio, virtual classroom, lecture recordings, flipped classroom, virtual travel and museum visits). The peculiarities of the influence of distance education on various aspects of the learning process (social, personal, pedagogical and psychological) are given. A comparative analysis of traditional distance learning with distance learning in a pandemic and based on it identified the most important Internet resources that have the greatest impact on the quality of education. Measures are proposed that help to increase mental activity, improve the level of perception of educational material by students, as well as help to positively perceive the situation in education due to the coronavirus epidemic (appropriate arrangement of work space, providing the necessary

equipment for such training, psychological, social, medical and material support for all participants in the learning process).

Keywords: education, online resources, COVID-19, epidemic, implementation, logistics.

Introduction. The coronavirus pandemic (WHO, 2020), which began in China, has changed all spheres of social life in the world. One of the important aspects of the social life of each country is education, which has undergone significant changes due to the introduction of quarantine measures and as a result the transition to distance learning. For higher education institutions (HEIs) in the world, 2020 began in the conditions that resulted from the outbreak of the coronavirus epidemic and global change through the introduction of restrictive quarantine measures. In a short period of time, universities had to make the transition from traditional to distance learning, which helped to identify problems in the field of education and find new forms and implement them to maintain a high level of professional knowledge. All higher education institutions were forced to develop special work programs taking into account the new teaching conditions and to conduct research on students' readiness to move to a new format of education, namely how well they are equipped with the necessary equipment for distance learning and whether teachers have experience with such forms. teaching programs and how competent they feel for online learning.

An analysis of recent research or publications in which the solution to this problem is initiated and on which the author relies. The issue of identifying the shortcomings of distance learning in the context of the coronavirus epidemic and its development is very relevant today and is covered in the research of many scientists. Researchers note that part-time learning in higher education has already been an integral part of the educational process, but the closure of schools and the emergency transition to distance learning have led to obvious problems, mainly due to insufficient technical equipment, lack or poor training as teachers. and students to work in new conditions (Cathy Li, Farah Lalani, 2020), (Hodges C. et al., 2020). Therefore, these problems challenge the education system in a critical situation.

Due to the impossibility of using in the pandemic the usual form of education, focused mainly on the teacher, higher education institutions were forced to introduce rules and instructions that would be focused on students and would help facilitate their perception of educational material.

All studies of the features of distance learning in quarantine and forced isolation are aimed at studying the views of students and teachers who are active participants in the learning process; identification of optimal conditions for its implementation and improvement; search for new forms of evaluation and transmission of information (Ilko Kucheriv, 2020). Thus, examining the experiments to identify the most common important characteristics of distance learning in a pandemic, conducted by leading experts in the field of education, we can identify the advantages and disadvantages of this form of learning. According to

surveys conducted by researchers in many countries around the world, the main advantages were accessibility, flexibility, popularity (Bond M. Et al., 2020), easy information exchange, interactive software infrastructure of the educational process, the ability to use virtual classrooms, and easy access to virtual resources (Al Lily Abdulrahman Essa et al., 2020). Distance learning does not require attendance at university, so students have the opportunity to attend online classes even if their health does not allow them to do so in person. Thanks to this form of education, students can receive educational material at a convenient time, as well as study in higher education institutions of any country in the world, regardless of place of residence, which greatly simplifies admission and obtaining the necessary knowledge. The use of new forms of transfer of educational material allows to obtain the desired amount of knowledge, which is not limited to the curriculum and helps to increase the level of professional training. Thanks to the latest technologies, the process of independent learning is simplified, which is an important component of the educational process.

The consequence of the current situation is the growing general interest of all segments of the population in distance learning, as evidenced by the increase in the number of queries on this topic in the search services of various Internet sources. This means that distance learning is becoming popular both among participants in the educational process of higher education institutions and among ordinary citizens and is gaining new meaning.

The aim of the article is to study the shortcomings of distance education during the coronavirus epidemic, to compare traditional distance learning with distance learning in a pandemic, to identify the main conditions for successful online learning.

Research methods. Comparative analysis was used to identify the difference between traditional distance learning and distance learning in quarantine. The logical method was used to identify the features of the organization of the educational process, which would help to improve the perception of educational material by students.

Research results and their discussion. Despite the significant advantages of distance learning, there are a number of disadvantages of this form of education. The first is the dependence of the acquisition of knowledge on the technical means of teaching, which are the only way to communicate with the teacher. Not all students have the opportunity to connect to the Internet or purchase special equipment needed to receive study materials online. Therefore, for the effective introduction of distance learning, it would be appropriate to introduce the free use of Internet service providers for all participants in the educational process, as well as to provide students and teachers with

the necessary equipment. The same applies to the quality of online resources used by teachers during classes (Babatunde Adedoyin et al., O., 2020). Without the ability to fully synchronize existing online courses with the work program due to the urgency of the transition from traditional forms of learning or partial distance learning to distance education as the only form of knowledge transfer and learning information, the quality of such resources did not always meet learning standards. Also, successful teaching requires high-quality online resources that will meet the requirements of the Ministry of Education and Science of Ukraine and create an effective learning process.

Second, there is a certain negative impact of the computer or any other device that the student uses in the learning process, in violation of the rules of working with them. These rules should be set out in the curricula of educational institutions, which teachers must follow when conducting online classes.

Speaking about the rules of use of technical equipment necessary for the organization of the educational process during distance learning, we must mention the creation of optimal conditions for successful perception of the material, comfortable working space and adherence to a special schedule that must be drawn up to maintain a balance between learning and leisure (Joshi. O, et al, 2020). It would be advisable to take periodic breaks between academic work and homework, which will help maintain the mental and physical condition of the student at the appropriate level. There must be incentives for a job well done in the learning process that will encourage students to become active participants in the acquisition of knowledge.

From the point of view of many scholars, another major shortcoming of distance learning in higher

education is the lack of socialization and inability to acquire social communication skills, which are one of the main factors of coexistence and successful interaction between people (Wang C. & Zha Q., 2018).

Such shortcomings are the consequences of the rapid pace of implementation of distance learning in a pandemic with insufficient readiness of methodological and technical support. The peculiarity of this introduction of distance learning is that such a transition was forced under total quarantine (Bozkurt A. & Sharma R.C., 2020). Prior to the coronavirus epidemic, distance learning was used as an ancillary resource to the traditional form of learning that helped integrate the latest technologies into the educational process. While distance education during the COVID-19 epidemic was the only protective tool of the educational process in all countries of the world. Although natural and man-made disasters have occurred in many countries, their effects have not been as large as those caused by coronavirus disease. Participants in the learning process had to look for new means of information transfer, organization of the learning process and assessment system, without having enough knowledge and skills. These changes were seen as short-term, allowing for all aspects of the learning process to emerge from the period of forced isolation.

The analysis of scientific works aimed at comparing the features of traditional distance learning with distance learning in a pandemic, allowed us to identify the main aspects that affect the quality of education and should be taken into account when developing new curricula and curricula (Al Lily Abdulrahman Essa, 2020 ; Hodges, C., et al., 2020; Bond, M., et al., 2018).). These aspects are shown in table 1.

Table 1.

Comparative analysis of the features of traditional distance learning and distance learning in a pandemic

Traditional distance learning	Distance learning in a pandemic
Voluntary	Coercion
May include online and offline classes	Only online classes can be used
Includes theoretical, practical courses and laboratory classes	It is not possible to conduct some types of practical and laboratory classes at the appropriate level
It is often inaccessible to students with special educational needs	Available to students with special educational needs with appropriate technical equipment
All participants in the learning process are psychologically prepared for this form of learning	Students and teachers have no prior training
Adapted to existing curricula	There is no complete correspondence between online resources and training programs

In order to assess the consequences of the introduction of distance learning in the rapid transition to a new form of knowledge and improve the material and technical base of higher education institutions, education professionals study the social, personal, pedagogical and psychological characteristics of distance learning.

When studying the **social aspects** of the impact of distance learning, there is a negative attitude of a number of students and teachers to the distance form of knowledge acquisition. Some participants in the

educational process believe that this form of learning makes it impossible to acquire vital social communication skills and can negatively affect the development of personality as a component of society (Kocharyan, 2014).

The **personal** component of a person's life has also undergone certain changes that have affected relationships with family members living in the same area, the level of tolerance for other people's characteristics has decreased. In addition, when conducting a personal opinion survey of students who

were forced to stay at home due to the introduction of distance learning, responses were recorded about the violation of personal space, which negatively affected the psychological state of the individual and reduced success (Ivanenko & Tishchenko, 2020).

The **pedagogical** component of the features of the impact of distance learning on the level of success and quality of education is formed on the basis of two opposing views. Proponents of the first opinion (Andreev, Bugaychuk, Kalinenko, Kolgatin, Kukharenko, Lyulkun, Lyakhotska, Sirotenko & Tverdokhlebova, 2013) believe that the introduction of distance learning reduces the level of education due to the imperfect system of learning in a pandemic. Insufficient level of material and technical base of all participants in the learning process does not allow to conduct classes at the level required for effective acquisition, mastery and repetition of educational material. Therefore, to create an effective learning process, it is necessary to include in the curriculum all types of classes, namely:

- combined classes;
- classes of presenting new material;
- classes to consolidate the studied material and develop practical skills and abilities;
- classes of independent work;
- classes-conference;
- classes-seminar;
- classes of repetition, generalization and systematization of the studied material.

Thus, the use of all types of classes in distance learning causes certain technical difficulties, which must be overcome by teachers in their preparation.

Representatives of another opinion (Ivanenko & Tishchenko, 2020; Bystrova, 2015) believe that modern educational WEB-technologies allow to increase the level of knowledge and expand the methodological components of distance learning in higher education institutions. The use of innovative teaching methods that combine new and effective ways of the educational process (acquisition, transfer and accumulation of knowledge), contribute to the intensification and modernization of education, which results in the synthesis of certain competencies of students. To help with this come a variety of Internet resources, such as Zoom, Google Class, Viber, flipped classroom, Web Portfolio.

An important aspect is that during the practical classes for fine differentiation and accurate identification of text material using Zoom software, which allows you to work in conference mode. In real time, thanks to the group chat function and individual messages, students receive commentary on the answer and analysis of errors. The ability to record a conference in Zoom helps students not only to record their own video dialogue, but also to view and analyze the answers of other students.

It should be noted that due to the spread of COVID-19 coronavirus in the world, virtual conference services are overloaded, as all can conduct distance learning. Therefore, teachers do not rely only on online streams and record podcasts - formats that allow you to

download educational media resources to your computer and monitor the emergence of new resources from the same series, videos, sending students to master the necessary materials using flipped classroom. The format of the class "flipped classroom" is to master the basic educational material during the independent study of the topic, and classroom time is allocated for tasks, exercises, practical research, individual consultations of the teacher. But in order to use this principle of transfer of educational material and development of skills, it is necessary to make significant changes in the curricula of universities.

Another online resource is the Web Portfolio, which helps to identify problematic aspects of each student's learning process and draw attention to topics that need to be re-examined or studied in more depth. A web portfolio is a resource that reflects the state of the owner's academic or professional achievements. Student's web portfolio is a website that displays learning outcomes - project assignments, laboratory work and collaborative activities. One of the most popular types of modern distance learning is mobile, which involves the use of portable technologies, which allows you to receive educational material regardless of place of residence. This type of distance learning is very relevant in a coronavirus pandemic, because it allows you to not stop learning even if the student or teacher is in places that do not provide stationary equipment needed to communicate with all participants in the learning process. Particular attention should be paid to the use of virtual classrooms, which are an alternative to traditional communication between teacher and students.

Thus, the task of modern distance learning is the development, modernization and unification of distance technologies for effective learning, resulting in the synthesis of competencies, provides a high level of mastery of the subject content. To form professional competencies, students need to develop skills to deal with modern IT technologies.

Lack of "live" communication in terms of distance education affects the **psychological** component of everyday human activities. Limitations of cognitive activity in the learning process, namely the inability to attend seminars, symposia, conferences, workshops and thematic meetings, also have a negative impact on the general condition of man and his daily activities. The university administration faced the problem of graduating from higher education. For a long time, these activities were an integral part of the educational process, but after the transition to distance learning in the context of the coronavirus epidemic, there was an urgent need to change the format of extracurricular activities to restore the traditions of the educational process.

Considering the features of the impact of distance learning in a pandemic on four important components of the learning process in higher education, we can not ignore the impact of the organization of the educational process and learning space at home. Reproduction of the learning process in places of residence causes certain difficulties for students due to the deeper

participation of parents in their learning and interaction with teachers. The transition to distance learning helps to change the usual schedule. Being able to wake up later than usual, spend most of the day in bed, or change your usual diet leads to decreased activity and can cause obesity and other comorbidities.

Therefore, we see that in order to maintain a normal level of physical and social activity, it is necessary to improve the learning process, which is an integral part of students' lives and takes up most of their day during the work week.

The analysis provides grounds for identifying such features of the organization of the educational process that would help improve the perception of educational material by students, namely:

- introduction by teachers of innovative and traditional teaching methods adapted to the conditions of distance learning (verbal, visual and practical);
- use of various teaching aids that will help increase student achievement (environmental facilities, devices and tools for demonstration experiments, technical tools, devices for monitoring knowledge and skills);
- adaptation of existing online resources to university curricula and creation of author's;
- conducting psychological training and providing psychological assistance to all participants in the educational process;
- during online classes, special attention is paid to special physical and mental exercises, which are aimed at relieving physical and emotional stress.

Another topical issue that needs to be studied in detail, discussed and resolved quickly is the problem of combining several learning processes in distance education by teachers who have their own children of preschool, primary school and secondary school age. In such conditions, the teacher must reproduce the educational process and the transfer of knowledge for students of the university in which he works and at the same time supervise, help and eliminate any technical difficulties of his own child. Such a conflict of several learning processes in one home space significantly reduces the level of knowledge acquisition by all participants in such a process.

The decline in the level of education in the context of distance learning due to insufficient technical and methodological base is a prerequisite for another problem that arises in the context of the coronavirus epidemic in the private sector of educational institutions. In some cases, tuition fees do not match the level of knowledge gained, and parents sometimes refuse to pay for services provided because of dissatisfaction with their quality.

Despite the many shortcomings of distance learning, which was urgently introduced in the context of the introduction of precautionary measures during the coronavirus epidemic, there are teachers and students who believe that distance learning provides additional opportunities for all participants in the educational process. In terms of distance learning, more attention is paid to independent work of students, which contributes to the improvement of such personal

qualities as self-organization, perseverance, creativity. Independent work promotes the development of cognitive abilities, the formation of interest in educational activities and in-depth mastery of the necessary knowledge.

Distance education offers new forms of acquiring knowledge that greatly simplify the educational process, namely virtual attendance at any higher education institution in the world and virtual trips to famous museums, galleries and exhibitions.

Conclusions from the study and prospects for further exploration in this direction. Thus, the introduction of distance learning for all universities in the world as a single form of education, has become a new experience using the latest technologies and a complete change in the structure of education at all levels. But this process requires significant improvements, improving the technical and methodological base of the educational process to create a high level of both transfer and acquisition of knowledge, which are fundamental for higher education in all countries.

Practice shows that under such conditions, due to its specificity, inclusive education needs special attention. And if before the introduction of new technologies in the educational process of students with special needs was dealt with by a small number of specialists from certain ministries and departments, then after changes in the education system caused by the coronavirus epidemic, this issue has gained international scale and is now given special attention.

For children with disabilities, learning is the only chance to receive an education that will further enable them to acquire and improve their professional skills and get a decent job to ensure the necessary standard of living. In the context of the pandemic, the ministries have developed instructional and methodological recommendations for organizing the education of children with special educational needs. In the case of the introduction of appropriate measures, special educational institutions may provide psychological, pedagogical and correctional and developmental services using distance technologies. At the same time, when conducting such classes, teachers must take into account the potential and individual needs of each child.

Unfortunately, such recommendations are aimed only at the theoretical component of the process of teaching children with special educational needs and require further discussion and development to create, implement and improve special methods and resources that will be aimed at the effective transfer of educational information.

List of references:

1. Al Lily Abdulrahman Essa; Ismail, Abdelrahim Fathy; Abunasser, Fathi Mohammed; Alhajhoj Alqahtani, Rafdan Hassan. Distance Education as a Response to Pandemics: Coronavirus in Arab Countries. Technol Soc; 63:101317, 2020 Nov.

2. Cathy Li, Farah Lalani. The COVID-19 pandemic has changed education forever. The Jobs Reset Summit. 29 Apr 2020.
3. Olasile Babatunde Adedoyin, Emrah Soykan. COVID-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*. 02 Sep. 2020.
4. WHO (World Health Organization), 2020. Coronavirus disease (COVID-19) Situation Report-127, 26 May 2020.
5. Strielkowski, W. (2020). COVID-19 pandemic and the digital revolution in academia and higher education. Preprints, 2020040290.
<https://doi.org/10.20944/preprints202004.0290>.
6. Wang, C., & Zha, Q. (2018). Measuring systematic diversity of Chinese universities: A clustering-method approach, *Quality & Quantity*, 52 (3), 1331-1347.
7. Bozkurt, A., & Sharma, R.C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crises due to Corona Virus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15 (1), i-iv.
8. Joshi, O., Chapagain, B., Kharel, G., Poudyal, N.C., Murray, B.D., & Mehmood, S.R. (2020). Benefits and challenges of online instruction in agriculture and natural resource education. *Interactive Learning Environments*, 1-12.
<https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1725896> [Taylor & Francis Online], [Web of Science]
9. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, (March 27, 2020).
<https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>.
10. Bond, M., Marin, V.I., Dolch, C., Bedenlier, S., & Zawacki-Richter, O. (2018). Digital transformation in German higher education: Student and Teacher perceptions and usage of digital media. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 15 (1), 48.
<https://doi.org/10.1186/s41239-018-0130-1> [crossref]
11. Vlachopoulos, D. (2020). COVID-19: Threat or opportunity for online education? *Higher Learning Research Communications*, 10 (1), 2.
<https://doi.org/10.18870/hlrc.v10i1.1179>
12. Education and the Pandemic: the attitudes of Ukrainians towards distance learning and External Independent Testing. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. 3 August 2020.
13. Kocharyan, A.B. (2014). Electronic educational environment of a modern university. *Informatics and information technologies in educational institutions*, 2 (50), 20- 24.
14. Andreev, O.O., Bugaychuk, K.L., Kalinenko, N.O., Kolgatin, O.G., Kukhareno, V.M., Lyulkun, N.A., Lyakhotska, L.L., Sirotenko, N.G. & Tverdokhlebova, N.I. (2013). *Pedagogical aspects of open distance learning*. Edited by O.O. Andreeva, V.M. Kukhareno KhNADU, Kharkiv: "Miskdruk".
15. Ivanenko, S.V. & Tishchenko, V.A. (2020). Interactive technologies of distance learning in a pandemic. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushinsky*, 2 (131), 23-30.
16. Bystrova, Yu. V. (2015). Innovative teaching methods in higher education in Ukraine. *Law and innovation society*, 1, 27-33.

Kapysheva G.K.

*Candidate of Philological Sciences, professor
East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov*
Shakerkhanova A.E.

*2nd year master's student
East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov*
Rauleva A.D.

*2nd year master's student
East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov*

COMPARATIVE STRUCTURAL-TYPOLOGICAL STUDY OF DIFFERENT LANGUAGES

Summary. Features of a comparative structural-typological study of various language systems

Key words: idiom, features of phraseology, linguistic field, comparative study.

Different nations are able equally divide, reflect and see the world. There are variety of reasons, among which should be noted, first of all the unity and similarity of the real world, lifestyle, needs and desires of the people, the identity of their biology, physiology, psychology and of course ascending of modern languages phraseological units to the general image-semantic prototype. The fact of similarity of idioms in different languages on various aspects of their linguistic nature, development and operation makes the

study of comparative structural-typological principles necessary and relevant.

Comparative structural-typological study of different languages systems shows two patterns:

a) The existence of thought unity and mental operations in both processes of conceptualizing the world and idiom building;

b) Selectivity and national characteristics in the two types of cognitive and linguistic human activities.

Idioms are an essential constituent of any language. Between the maturity of language and phraseological system there is a direct relationship. In addition, visual-image thinking is higher level of human consciousness.

Idioms as a component of language are one of the most difficult elements in the study of foreign languages and language acquisition. Mostly it is connected with the complexity of linguistic nature. The most typical and categorical features of idioms are: multi-component, separately statefulness, phrase form, imagery, semantic integrity, stability in all aspects of its linguistic nature, belonging to the language and linguistic system, therefore, taking them out from memory or dictionaries as a ready phrases, as much as one man does this with words. The typical and characteristic features of phraseology are their attribution not to the primary, but to the secondary language system. Primary linguistic systems make the language, on the one hand, the universal mean of communication and cognition, knowledge storage, identification and differentiation of real phenomena and expression of different relations between them, and, on the other hand, for the speech organization, communication and more complex language and speech formation.

This feature is that during learning and reflection man creates, first of all, ideal entities, and in one quality form, namely in the form of generalizations. These are concepts, with the help of which man organizes judgments, inferences, activity, speech and communication.

The world consists of communities, categories of different order, generalizations of objective order of various subject areas as material world phenomena and their cognitive-reflective categorical existence, not in the real world already, which, as such, exists always, but in the human mind. The most common and regular form of consolidation of knowledge about the world is a concept, which encompasses the essential features and functions of the objects and phenomena of the real world in a summarized form.

Comparative structural-typological study of idioms can effectively implement and provide interesting, valuable and useful scientific results under certain research conditions: the use of unified theory of methodology, a unified conceptual-terminological apparatus.

Characterization and comparison of idioms of different languages are carried out under different conditions, with different coverage of this system and, usually, at the level of the whole system, the definitions of categories, classes of stable phrases, specific and individual idioms. Among the most important research tasks of comparative study are, above all, such as the identification of deep-rooted intralanguage and extra-linguistic factors and causes of the similarities and differences of linguistic systems, idioms, and the picture of world of different languages, regularities and universals of various languages.

Idioms of the semantical field occupy in each system of compared languages an independent place

and certain proportion. The language is as a system structural organized and language units are closely connected. As they are different in quality structurally, semantically, functionally and practically, language units have only their own means and capabilities in communicative implementation of the language.

The existence of all language units in two forms and types and using them in speech are relevant to idioms too. In this case there is direct parallelism between the terms of linguistic system and other subsystems of the language, including the idioms of the language. The following terms are typical to the system of language in general: the language levels, different types of paradigmatic, syntagmatic, hierarchical, derivation relations. These traits, characteristics, relations are also typical to the idioms.

We can speak in the native language or in the foreign language without using idioms. But it is only theoretically, in reality it is not so, because when people communicate in their native language, they use a variety of types of set phrases like expressive and non-expressive, like imaginative and non-imaginative, like idiomatic and non-idiomatic. There is objective reason for it: in each language there is a developed system of idioms, which develops during all the history of formation and functioning of the language. There is not full language without idioms, because they perform their special functions. All the different problems, issues, which are connected with the role of idioms in the language, speech, communication, the peculiarities of their status is studied by the special field of linguistics. As the units of the whole language or separate levels of the language, idioms also make the system of heterogeneous, but connected by different relations and different degrees of proximity or remoteness from each other. Such relations between the units of each level are called paradigmatic, which are one of the system generating factors of the language. They are the base of nominative language systems or any sub-system's segmentation of the language, including idioms of the language to separate categories, classes, groups. In the scope of which there are relations and connections between their units. The base of unification of one or another unit of the language to a certain categories, including macro and micro fields, is always some generality, which is inherent to each unit of corresponding unification in different level and form. Such base, as a rule, is meaning, notion and function.

The language exists and operates to fix and express the results of human's consciousness, linguistic and vocal sense, meaning, notion, which are existing in every linguistic sign, both in the language's unit and unit of the speech.

The scientists of this method considered, it is possible to study the language in the framework as a field, especially combining the words which express the same meaning or referring to the same conceptual space, or to the same semantic field.

One of the first lexical fields was the field of relationship, which describes the types of connections and relations that exist between the words in the given

field. The concept of linguistic field in their treatment had methodological meaning and theoretical significance. With the help of this tool, namely, the field, the language has a systematic device with a variety of paradigmatic relations. In addition, a research tool of the field was intended to confirm the theoretical postulate that not a single word has its own independent value, and it only gets the value in the field. The specific meaning of the word in this case depends on the neighbors - the words of one semantic, what other qualities surround it.

The volume, content, structure of linguistic field depends on many different factors. First of all, that serves as the basis of allocation of the field and unification of the members of the field: what type of linguistic meaning, concepts, language function, and what degree of generalization they have. In this case, there is onomasiological approach by the analysis of the language or its units an appropriate level. The point of linguistic analysis is to identify generalized meaning or concept or language category, function, and the goal is to build all the units and processes that focus on expression and representation.

Composition is quantitative and qualitative aspects by the representation of the field and depends not only of the hyper lexeme of the field, but also on the cognitive elaboration and evaluation of the corresponding space. The main task is to establish the structure of given field and the main types of semantic relations and connections between all units among the field. But in this case we are dealing with semasiological approach and analysis of the field, because we start to analyze the existence of linguistic units in the field and investigate the semantic features and semantic relations with other units in the field, the nature and quality of their semantic characteristics and relations. Such relations and connections are called paradigmatic relations and connections.

Every linguistic field has its own structure, namely: center, transitional zone. In the center of the field are usually that units, which have more generic sense of field semantics, which are most regular and stylistically neutral units and occur when it is carry on one or another correspond semantic or conceptual sphere.

In many languages the real objective world is presented in perfect shape, but in many ways each language describes the world different, and each language divides the world in its own way. Among the variety of linguistic expressions, concepts and values in terms of linguistic fields, the units of words have been considered at first. Therefore, the first type of linguistic fields, which was operated by linguistics were lexical fields. However, each nation allocates in the real world their own "pieces" of reality and its various aspects, the moments in the phenomena of this slice of reality, so the experiences of people are very different. In the area of lexical and lexical-semantic fields are developed different ideas, methods and techniques of isolation and analysis [3]. They were then moved to different areas of human language, and the field approach is widely used in the study of a variety

of language levels and types of linguistic units. For example, in connection with the study of grammatical semantics, grammatical categories, syntactic functions are widely used such linguistic terms as morphosemantic, grammar, functional semantic fields [4].

Also methodology of researches connected with the field of idiom researches, because the areas and the stable phrases also reflect the reality, definite spheres and areas of real world. In this sense they are very different from grammatical and lexical system, but they also take part in the general process of conceptualization and categorization of the world. Idioms form independent their semantic fields. Under semantic field we mean a totality of stable combinations of a language that represent a particular concept or linguistic meaning and therefore related and belong to one and the same semantic field.

Among them structural-typological approach to the study of idioms in related and unrelated languages of different systems should be named using of basic theory of nomination, language modeling, field approach, descriptive linguistics, linguistic derivation and theory of motivation.

As any languages and language systems, the system of state phrases of different languages reveals the reality and relevance of universal linguistic patterns: similarities and differences between languages and their individual systems. Similarities are based on general linguistic laws and regularities of the human tongue.

Cross-language equivalents is one of the compelling evidence of unity, the great similarity of human languages.

Cross-language universals, therefore, are one of the main principles and the main proofs of the unity of language, their great similarity.

Object and purpose of the study can be similarities of idioms and differences at the same time.

Comparative study describes problems of the structural-typological and contrastive researches. The present study was carried out in the categories and concepts of structural and typological linguistics, universal linguistics and typological linguistics.

References:

1. Martin A. Neural foundations for understanding social and mechanical concepts. / A. Martin, J. Weiberg, // *Cognitive Neuropsychology*. - 2001. - №20 P. 575-587.
2. Meltzer L. Executive function in education: From theory to practice/ L. Meltzer // New York: GuilfordPress. - 2006. - №14. - P. 336-401.
3. Murphy C. M. Anatomy and aging of the amygdala and hippocampus in autism spectrum disorder: an in vivo magnetic resonance imaging study of Asperger syndrome/ C. M. Murphy // *AutismResearch*. - 2009. - №5. - P. 3-12.
4. Nigg J. T. What causes ADHD? Understanding what goes wrong and why / J.T.Nigg//New York: GuilfordPress. - 2013. - №4. - P. 206-225

Kapysheva G.K.

Candidate of Philological Sciences, professor

East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov

Shakerkhanova A.E.

2nd year master's student

East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov

Rauleva A.D.

2nd year master's student

East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov

METHODS IN EARLY LANGUAGE TEACHING IN THE LIGHT OF TRILINGUAL EDUCATION POLICY IN KAZAKHSTAN

Summary. Study of sources on pedagogic issues of the tri-lingual education in Kazakhstan with the aim of examining the pedagogic issues

Key words: *foreign languages, early learning, effective assistance, early learning of foreign languages.*

The system of education in Kazakhstan has been experiencing significant reforms since the early years of independence. Policies and initiatives that have been adopted were targeted to affect all levels of education with a particular focus on the further enhancement of the content and quality of education in line with global demands. Integration with European higher education area has demanded from Kazakhstan to pay more attention to foreign languages and, in particular, English which was recognized as the language of information and communication with the global community. The language issue has always been central in government agenda as Kazakhstan is a multinational country.

As the status of Kazakh, a national language was quite low during the Soviet times, and consequently, not every citizen of Kazakhstan could speak it including those for whom it was their native language.

Thus, the intentions were to recognize Kazakh as the official state language, Russian as a language of interethnic communication, basically lingua franca, and English as a language of global information and communication

The recent initiative announced by the Ministry of Education and Science Minister suggests that trilingual education should start from high school with some social science subjects to be taught in Kazakh and Russian (both in Kazakh and Russian schools), and STEM subjects to be taught in English. Moreover it implies that Russian, Kazakh and English should be taught from the first grade of elementary school. This initiative puts an immense pressure on both subject teachers who need to improve their second and foreign language skills, and English language teachers who need to revise and reconsider approaches and methods in early language teaching to maximize its effectiveness.

In framework of the given initiative at the tertiary level pedagogical universities are tasked to provide theoretical foundation for prospective teachers and equip them with methods and tools for trilingual teaching and learning.

This paper draws upon practical experience of the department of foreign languages of a regional state university in Kazakhstan in providing foreign language

education to students across fields and discipline. Theorizing on approaches and methods in early foreign language teaching the paper discusses the issues of early foreign language learning and teaching in Kazakhstan which is supposed to be the first step in implementing trilingual education policy in high schools. This paper draws upon various legislation and public discourse available in printed and electronic media.

In a modern society the trend is internationalization and integration of the different spheres of human activity. The development of multilateral relations with other countries made foreign language really demanded by society. In the last 5-6 years the number of people who is learning a foreign language has increased dramatically. Parents will now as early as possible to start with learning of foreign languages of their children. Globalization has affected the fact that learning of foreign language is part of a child's life, not only as an academic subject, but also as one of the constituent parts of his life: the child hears a foreign language in the media, traveling abroad, taking advantage of Internet. The scientists cannot come to a common point of view on the most favorable age to start learning of foreign language. This is probably due to the fact that every age has its advantages and disadvantages for learning of foreign language. The question is how to teach foreign language young children. Among the scientists and experts there is no consensus what is meant by early foreign language learning. Nowadays the early learning of foreign language has become a priority in education. Currently many schools and various language centers are beginning with English teaching. Learning of foreign languages at primary school goals, content and forms of education are associated with the world and life experience of the child. They have a direct relevance and application in daily life of the child. The early learning of foreign languages contributes to not only more durable and practical knowledge of them free, but also carries a high intellectual and moral potential. The main argument of the opponents of early language study is the fact that a foreign language can have a negative impact on the development and establishment of native speech.

Supporters argue that the early teaching of foreign languages contributes to a strong and free practical possession and carries a high intellectual and moral potential. It may seem that this question is quite new and only began to be studied, but if we look at the history of educational thought, we see that the early learning of foreign language problems are considered for several centuries.

Universities are not satisfied with the level of language proficiency of school graduates and one of the ways to increase this level is to shift of the teaching of foreign languages in the first year of schooling, which is traditionally considered the most favorable age for learning of foreign language. Early age is unique to language acquisition by virtue of mental characteristics of the child as a quick memorization of language information, the ability to analyze and organize voice streams in different languages without confusing the languages and means of expression, a special ability to imitate, lack of language barrier. Learning of foreign language at an early age is beneficial to overall mental development of the child, his speech abilities, to enhance the overall outlook. Researchers say that the children of 6-8 years have mastered native language and it can be not difficult to learn a new language. Young children spend fewer forces to memorize words they are not yet burdened with prejudices, they have fewer stereotypes in thinking and behavior, they are very curious, and therefore easier to accept the rules of the "new game".

Early learning of foreign languages is designed to promote the development of the individual abilities of children. Therefore an important goal is the personal development of the child object means. This goal is strategic and it allows organically including a foreign language in the context of student life activity and defining specific ways of the integrative object relations with other kinds and forms of activity of preschool age child. At the initial stage of learning of foreign language children can acquire the basic skills to use the foreign language for communication. Communicative orientation of exercises in verbal communication will develop the oral speech and reproduce what the child heard as evidenced by numerous psychological and methodological researches.

The native language plays a large role in the learning of foreign languages of children. Experience of students in their native language involves cognitive activity of children in relation to the phenomena of native and foreign languages. Translation from foreign language to native language is considered as an important learning tool that children enjoy in the first steps of learning of foreign language. With the help of the native language the children are aware of the value of new words and speech patterns. The role of the native language is great by reading or listening fairy tales in a foreign language, because the content of them the children know in their native language. Ignoring of native language by learning foreign language is wrong, which is the cause of understanding or complete misunderstanding of language phenomena for example

lexical and grammatical material. This leads to improper or inadequate use of such language phenomena in the speech, the mechanical nature of their assimilation. Learning styles (cognitive learning styles) and personality cannot be separated clearly distinguished from each other. The term learning style will also not used uniformly; moreover, it is often difficult to distinguish from learning strategies and learning styles. Edmonson House operates with the term "cognitive styles" by which they mean the habitual approach to problems of all kinds. Some of dedicated define Riding and Cheema cognitive style as the preferred and habitual approach of a person to organize and present information. Cognitive Styles therefore refer to the perception, retrieving and processing problems.

Learning styles have been excluded then the perception, retrieving, and processing of "tasks" related to learning tasks. Language learning styles are then further restricted to tasks in the field of language learning and identify the preferences of a learner when learning a foreign language.

Striating still is, first, whether cognitive styles congenital or acquired during socialization, and secondly, to what extent they can be changed. Further, it is discussed that the same learners at different exercise types may also prefer other styles. Based on Oxford and Anderson then concrete teaching methods for learners are conducive to learning. The result for foreign language teaching, that there can be no better method than the method mix.

The terms used here are not binding but provide an overview of the many facets that distinguish learners from each other. Learning styles reflect (as well as the learning type) so - as just shown - the preferences of learners in information acquisition and processing resist. They often correlate with the speaker's biography, which in turn is influenced often culturally. A Thai woman who has learned English in school with the grammar-translation method that tends to make the methods used there to voice their personal learning style, even though they may actually be able to learn differently better. Most are the individual's preferences, so its actual learning styles, unaware. Learning styles often, lead to concrete learning strategies individually differs.

Although most people learn words best with movement and visualization, there are also learners, for example, by the color signals, e.g. be more impaired in the articles or the limbic system shuts off the motor learning. The teacher must be aware of these differences and they - pick up in class and make thematic - at a higher language level or in the respective native languages. Their own preferences, they should not be regarded as universally valid here.

All representations give merely tendencies and sometimes appear seeing stereotyped. The aim should be here but to raise awareness of the many different facets. Probably the most decisive factor for success in learning is motivation. Motivation arises from the interaction between the motives of the learner and the external situational factors. Roughly intrinsic

motivation (the motives are anchored in the learners themselves, e.g. joy of learning German) and extrinsic motivation (motivation caused by external similar conditions that, for example, better career opportunities) differentiated. Siebert further distinguishes between manifest and latent motivations for learning, their transitions, however, are fluid, and displays them based on the iceberg model. Interest and motivation of expressed in increase of noradrenalin, which increases the general attention, increase of dopamine and cholinergic system. Hippocampus and cortex are so ready to accept new knowledge.

He writes that the teacher knows the learning and memory styles of its students in the ideal case. This is however, as Roth writes, illusory. It is, however, one is aware of these differences, as a teacher always offer different approaches or learning and be aware of the different styles in themselves that their learners not so most effectively learn how he himself. Often trying teachers, students but to let them participate in their own successful strategies of learning, this can be counterproductive. Learners who are shut some methods compared with, can either gradual introduction but then benefit from these approaches, but others do not. Games, for example, are generally useful for storing process.

Should be noted the following applies: depending on how the subject matter is taught in the classroom, it is hard for learners easier or harder to anchor the knowledge offered (stimuli) in the cortex. The lesson itself may cause by considering the styles and personality traits the limbic system for the distribution of information and so regulated the secretion of neurotransmitter.

The acquisition of language, including the language which the left hemisphere dominant, eluting with increasing age, language processing is partly taken over by the right hemisphere. From the age of about 25, the right hemisphere is becoming more active.

Speech perception and especially the speech production is a highly complex process that usually takes place casually in our mother tongue. Within milliseconds, multiple processes run simultaneously. The example of the operations are traced here as an example. A spokesperson expressed in German about 3 to 4 syllables per second. They meet as sound waves on the inside of the ear and are converted into nerve impulses. They are analyzed with respect to frequency, amplitude and time relationships of the vibrations. Each word is compared with the contents of the speech memory and compared with the world and context-aware. This total activation of the brain is also the reason why is called language learning as the best memory training at all. The most advertised as Brain Training are much less promising than learning a foreign language.

In the native language processing is very fast, in the target language is needed much more time. Often converting the graphemes into phonemes and the joining of the sounds to words already takes a long time. The search for the correct correspondences of words takes time. At the beginning of the language

learner, the correspondence in the native language (or other entrenched language) is wanted for almost any word. In parallel with the syntactic analysis must also be checked when listening to a sentence again, intonation with which it was associated. "This is a great weather" can be understood as apt or ironic statement depending on the intonation. If the learner is confronted with too many records, the working memory is overloaded quickly. Congestion leads to distress, which prevents further recording of information.

While long time, at least in Germany, assumed that monolingualism is the norm, and bilingualism or multilingualism overcharge the child, we now know whether the many advantages of bilingualism and multilingualism, which are also summarized below again based on current studies be. Basically, all studies show that bilinguals have extensive cognitive benefits.

In the above-mentioned previous studies, it became clear that for early acquisition of three languages they are in a neural network. If the language gradually, after the age of 10, learned to separate networks are formed.

Relevant to learning a foreign language are the findings that more the already existing mental lexicons are activated when vocabulary acquisition up to a level of competence A2 or B1. This corresponds to the following process: The limbic system checks whether the "to-learn" vocabulary is relevant and then looks to which existing neural network it connects them. Abstaining or even the prohibition to activate the native language learning, so does the one not, on the other hand, this is also counter-productive in infancy. Modern beginner textbooks have also addressed this aspect and dock systematically to the vocabulary of existing languages.

Learners want first aid and foreign-controlled positive feedback. Independent work can be pursued only after a familiarization phase. Learning unfamiliar learners have also often had bad experiences with the school learning; even affect their language learning biography. These students must show you that learning can be fun. However, the motivation and the joy alone is not capable of that is learned successfully. The lesson of foreign language today - it's a lesson that takes into account the physiological and psychological characteristics of each child, his life experience, mood and attitude toward the subject. We teach children a foreign language so that students can use these skills in practical life: in tourist trips, during meetings with foreign guests at home. Children must be able not only to communicate in a foreign language, but also to master the skills of intercultural dialogue, be tolerant. Thus, the lesson should be activity-oriented.

One of the most important tasks of a teacher - is to increase the motivation of students to study a foreign language, so it is necessary to constantly maintain students' interest in the subject as a lesson, and after hours. Russian Methodist Alexandrov introduced the model consisting of the following parts – initiation; analysis and evaluation; analysis of the result.

In the first step, based on the main goal of learning - "the comprehensive harmonious development of

students, their readiness for self-realization", defines the main goals and objectives of the teaching of the three languages provided by the curriculum and the goals stated in the qualifying characteristics of a specialist (for vocational training).

Integrating in the educational process, it is possible to provide: 1) development of constructive, algorithmic thinking due to the peculiarities of communication with specialized training programs; 2) the development of creative thinking by changing the content of reproductive activity, performing heuristic tasks of research character in the medium of intelligent tutoring systems and simulation software; 3) development of communicative abilities based on the implementation of joint projects; 4) formation of skills in making optimal decisions and adapt in a difficult situation; 5) to achieve a level of competence in the communication is necessary for successful social and professional adaptation of the learner.

As we all know, the lesson consists of several stages. We are going to make a model of combined lesson on lexis that would include the following stages: organizational moment, introduction of a new theme, strengthening of the new material, checking a home assignment, and explaining a home task. Organizational moment is oral, as usual. Teacher and students greet each other, write down the date, teacher can apply a greeting picture on the interactive board. Then the teacher asks students about their mood, about previous lessons, or about the weather. It takes 3 minutes of the lesson. The next stage is the introduction of the new theme, for example, sounds. Students should guess the theme on their own, so the teacher turns on the record different sounds. Students find out a theme, then there appear new words, concerning the theme, on the screen, students write them down. Then, after writing them, students repeat after the tape record these words two times. The teacher says some words in English, and students say the Russian equivalent. Then, the teacher says the word in Kazakh and Russian, and students say the word in English. Then, the teacher gives students the task to create their own sentences, using new words. All these activities take 6 minutes. The next stage is strengthening of the new material. There the teacher uses the following tasks: 1) Turn on a song with new words (it can be an audio- or video-material), and first asks students just to listen. Then, asks to recognize new words, and then displays the words of the song into the screen and let students check themselves (10 min). 2) Turns on a part of the film with new words with subtitles for the first time and allows making notes on their sheets of paper. Turns on the film for the second time and asks to listen attentively. After watching a short part of the film for the second time, asks to retell the content of that part to their partner, using new words and gives a certain time for the task. After time ending asks two-three students to retell the part of the film to the whole class (10 min). 3) Give the sheets of paper to each student, asks to write down their names. Displays to the screen the definitions of the new words one by one and asks to write down the word, the definition on which they see on the screen. Takes the

sheets of paper and, after mixing them, gives them to other students to check. Displays the right answer to the screen of the interactive board, students check their classmates and evaluate their works (10 min).

The next stage is checking a home assignment. Before checking it students revise the words. To revise them teacher displays the Kazakh and Russian equivalents of words from the home assignment, and students should say the words in English. Then students say all the words to each other with translation. To check the home assignment the teacher distributes the sheets of paper and shows students the pictures of the words that they have learnt at home. After passing all the works the teacher shows all the pictures again and altogether orally say the right answers. This stage takes 10 minutes. The last stage is explanation of the home task. The home task is to learn new words, to make up sentences using all the new words and to learn the song. The explanation takes 3 minutes.

The next stage is a presenting a new theme. Students should guess the theme with the help of teacher. There is a video-material: for example a video, where the boy remembers what happened yesterday, a week ago, a month ago, a year ago and etc. Then the teacher asks students about the tense of the activities of the boy. Students answer the questions (it is not obligatory to answer only in English, they are allowed to use Kazakh or Russian languages). Teacher starts to explain the new grammar giving examples on the screen of the interactive board. The teacher can pay a special attention to the difference between the forms of regular and irregular words using tables. This stage takes 10 minutes. The next stage is strengthening of the new grammar material.

To achieve the results we've chosen the following exercises: 1) The teacher displays on a screen the sentences with the verbs in a Past tense. The task is to find out these verbs, name them and to give a translation of the sentence. There should be about 5-10 simple sentences. 2) The teacher displays on a screen the text about their contemporary about what he was doing the day before with verbs in a Present tense. The task is to change the tense of the verbs into a past tense. Students work in pairs, read the text to each other changing the tense and translating the text. Then students one by one read the sentences to the whole class changing the verbs into the past tense and translating them. 3) The text is still in the screen, and the task is to make up a dialog with a partner about your day before that day. The dialog should consist of 6-8 remarks. The teacher gives 6 minutes for this task, and after finishing, each couple presents its dialog to the whole class. Everything takes 10 minutes. 4) The next stage is checking a home assignment. Students prepared their own sentences with the use of previous grammar. Each student reads 2 sentences and another student should translate his sentences. It takes 5 minutes.

The next task of the home assignment was to present to the class your own time-table. It takes 5 minutes more. A lot of teachers gave students the task to do at home an independent project, usually in groups.

These projects were about a new theme of the lesson. The teacher divided students into groups of 4-5 students with different level of knowledge: there were students which have excellent, good and satisfactory marks in each group. Then, she told the students the main theme of the subject, in this case it was the tense of the verbs. The first group made the project about the past tense, the second group made the project on the present tense, and the third group made the project on the future tense.

One of the ways of forming and formulating thoughts was written speech. Externally expressed as oral, written language was secondary and fixed our thoughts and associations. For years, the letter served only as a means of learning other kinds of speech activity that allowed students to better learn the programming language material, as well as a means of controlling the formation of speech skills and abilities of students. The written form of communication in today's society had an important communicative function. Therefore, at present the attitude to writing and learning skills of students to express their thoughts in writing had changed dramatically.

Internet did not develop writing skills directly, but could only find a number of exercises and rules on working writing technique: The first group of exercises included writing the text (letters, postcards, messages), drawing on the sample, which was typical for primary school. For example, to write a greeting to his beloved teacher in a foreign language; the second group was an exercise in building their written statements using different supports: verbal (keywords, plan, and logic) and verbal - visual (painting, photography, phrases, and expressions). Used in basic school. For example, describe the picture on the plan; the third group of exercises that were productive in nature required the skills of students to express their thoughts in writing the verbal elements without support. For example, to write an essay on the subject.

Researches in psychology and methods have shown that success of a foreign language acquisition is defined not only by cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The humanistic concept of K. Rogers in relation to teaching foreign languages has found the reflection in works of Ch. Karan and other researchers. They looked at the person, first of all as at an emotional being, and among the qualities that are important for learning foreign language distinguished motivation, level of anxiety and self-evaluation, constraint (relaxedness) and risk proneness. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The low self-evaluation quite often leads to constraint, "diffidence" and is connected with the fear of mistakes that negatively influences language acquisition. The level of anxiety at assimilation of a foreign language stands in slight interrelation with a self-evaluation,

constraint, and risk proneness. In this regard personal and situational anxiety can be distinguished. If the first exhausts an organism, being an obstacle in learning, then situational anxiety creates the intellectual passion in learning.

12. The task of the teacher consists in finding a maximum of pedagogical situations in which the aspiration of the child to vigorous cognitive activity can be realized. The teacher has to improve constantly the learning process which allows children to acquire a program material in effective and qualitative way.

13. Modern education needs radical changes in methods of teaching of school subjects, and especially, in teaching foreign languages. Our time demands to introduce all of innovational technologies that we have at the moment into the teaching and educational process. There appears an exigency of creating a union global educational space.

The main purpose of learning a foreign language is the education of the individual, willing and able to engage in intercultural communication, successful in their activities of diverse students, professionals, willing and able to increase self. Participation in various international programs, the opportunity to study abroad involve not only a high level of language skills, but also certain personality traits: communicate, absence of a language barrier, knowledge of international etiquette, open-mindedness, the ability is called the "submit" themselves. To achieve all these objectives, of course, effective assistance to the teacher has the use of many resources in teaching foreign languages.

References:

1. Borg, S. (2003). Teacher cognition in language teaching: A review of research on what language teachers think, know, believe, and do. *Language Teaching*, 36, 81-109.
2. Cenoz, J., Hufeisen, B., & Jessner, U. (2001). Towards trilingual education. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 4(1), 1-10.
3. Daryn National Scientific-Practical Centre. (2012). Schools with a training in three languages. Retrieved from <http://daryn.kz/content/view/4/244?lang=en>
4. Mehisto, P., Kambatyrova, A., & Nurseitova, K. (2014). Three in one? Trilingual policy and education practice. In D. Bridges (Ed.), *Educational reform and internationalisation: The case of school reform in Kazakhstan* (pp. 133-151). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
5. State Programme on Development and Functioning of Languages of Kazakhstan for 2011-2020 (2011). Retrieved from http://www.akorda.kz/en/category/gos_programmi_razvitiya

*Щербак Ірина Володимирівна**кандидат педагогічних наук, викладач кафедри інформатики
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради***СТРАТЕГІЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ В
МІЖНАРОДНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЗА ГЛОБАЛЬНИМ ІНДИКАТОРОМ
«ФОКУС ПОЗИЦІОНУВАННЯ»****Shcherbak I. V.***PhD of Pedagogical Sciences,
lecturer at the Department of Informatics
Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-
Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council,
ORCID 0000-0003-4161-735X***POSITIONING STRATEGIES OF THE LEADING UKRAINIAN UNIVERSITIES IN THE
INTERNATIONAL INFORMATION SPACE BEHIND THE GLOBAL INDICATOR
«POSITIONING FOCUS»**

Анотація. У статті розглянуто стратегії позиціонування провідних університетів України таких як: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Національний університет «Львівська політехніка». Автор проаналізував роботу PR-менеджерів за глобальним індикатором «фокус позиціонування» з його показниками: фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного рівнів. На підставі проведеного аналізу визначено спільні та відмінні риси у позиціонуванні провідних університетів, які впливають на конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Summary. The article discusses the strategies for positioning leading universities in Ukraine such as: Kharkiv National University. V. N. Karazina, National Technical University «Kharkiv Polytechnic University», Kiev National University. T. Shevchenko, National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute named after I. Sikorsky», National University «Lviv Polytechnic». The author analyzed the work of PR managers on the global indicator «positioning focus» with its indicators: the focus of the orientation of the positioning of the university's activities on obtaining high-quality school education, the focus of the orientation of the positioning of the university's activities on meeting the needs of the subjects of the educational process in intellectual, cultural and moral development, the focus of the orientation of positioning the activities of the university to spread knowledge among the population, increase its educational and cultural level. On the basis of the analysis, the general and distinctive features in the positioning of leading universities, which affect the competitiveness in the educational services market, have been identified.

Ключі слова: позиціонування, провідний, університет, конкурентоспроможність, PR-менеджер, заклад вищої освіти.

Key words: positioning, host, university, competitiveness, PR manager, higher education institution.

Актуальність теми дослідження.

На сучасному етапі постійних змін в освітній діяльності в Україні, зросли вимоги споживачів та інформаційна перенасиченість. Для закладів вищої освіти найбільше значення є досягнення та збереження певної позиції між іншими ЗВО. Одним із основних засобів реалізації маркетингового управління є система освітнього позиціонування. Тому для університетів головним є не тільки сформувати правильну стратегію позиціонування, а й спостерігати за змінами, які відбуваються у сфері освіти.

Основні стратегічні пріоритети ЗВО в рамках їх ринкової діяльності, сучасного нестабільного

навколишнього середовища, загострення конкуренції між ними складаються в досягненні стійкого становища на ринку освітніх послуг за рахунок розробки нових напрямів розвитку освітньої та наукової діяльності, розширення асортименту послуг, що надаються. Це вимагає від учасників освітнього процесу нових знань, компетенцій, майстерності і може бути успішно вирішено через розробку системи стратегічного управління розвитком ринкових можливостей ЗВО та ефективно забезпечено, насамперед, за рахунок використання ними принципів управління маркетингом, розробки ефективної ринкової (маркетингової) стратегії [6].

Аналіз досліджень і публікацій.

Питанням стратегії позиціонування провідних університетів сьогодні займаються науковці, такі як: Н. Авшенюк, К. Біницька, А. Гаврилюк, Д. Ільницький, І. Каленюк, А. Кравченя, Д. Кучеренко, О. Мартинюк, О. Падалка, А. Харківська та інші.

Мета дослідження полягає проведенні порівняльного аналізу стратегій позиціонування провідних університетів України в міжнародному інформаційному просторі за глобальним індикатором «фокус позиціонування»

Виклад основного матеріалу.

У попередніх наукових розвідках нами було визначено поняття глобальних індикаторів. Тож наступним кроком нашого дослідження стане аналіз стратегій позиціонування провідних університетів України за глобальним індикатором «фокус позиціонування» з показниками: фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного рівнів.

Спочатку розглянемо Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. В університеті функціонує центр зв'язків із громадськістю, діяльність якого направлена на розробку та підтримку «ефективної системи бренд-комунікацій університету з цільовими групами внутрішньої та зовнішньої громадськості» [7]. Цей структурний підрозділ складається з центру веб-комунікацій, прес-службу, відділ реклами та брендингу. PR-менеджери підрозділу систематично створюють макети стенди, POS-матеріали, сувенірну продукцію, проекти логотипів, візуальну символіку; репортажний супровід організації стажерів для зйомки університетських заходів.

Спрямованість стратегії позиціонування університету на його діяльність відбувається через рекламу на офіційних сторінках закладу та за допомогою соціальних мереж, зокрема Facebook, Twitter, Instagram, Telegram; на на YouTube каналі; Інтернет-радіо; у власній газеті «Харківський університет».

Як показав аналіз стратегії позиціонування за фокусом спрямованості позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти ЗВО приділяє багато уваги. Адже закладом розроблено веб-сайт на якому рекламується робота дистанційних шкіл для учнів старших класів та підготовчих курсів, Харківського університетського ліцею, за напрямками: українська мова; англійська мова; німецька мова; польська мова; математика; комп'ютерні науки; економіка археологія; літературна творчість; майстерня історика; психологія та інші.

Для підвищення позиціонування культурного, інтелектуального, творчого розвитку університетом проводяться фізико-математичні свята, біологічні турніри «Крокус», хіміко-біологічні турніри імені І. І. Мечникова, конкурси знавців української мови «Грамотій», які широко рекламуються PR-менеджерами. Для залучення здобувачів вищої освіти закладом проводяться університетські олімпіади для абітурієнтів, за результатами яких додаються бали при вступі до ЗВО.

Ефективним засобом висвітлення напрямлення позиціонування роботи університету на задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку відбувається завдяки розміщенню платформи зі статтями про знакові проекти – «Онлайн-енциклопедія Каразінського університету», «Харків'яни на фронтах АТО», «Здоров'я студентів»; видавничої платформи Open Journal System; рекламних банерів, астрономічної обсерваторії, Ботанічного саду, музеїв університету, навчального центру «Ландау Центр, Єрмілов Центр, художньої галереї імені Генріха Семирадського.

Щодо позиціонування на задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу, то функціонує структурний підрозділ служба кар'єри, яка активно проводить рекламу в соціальних мережах, відеожурналах та газетах залучення студентів до співпраці в Каразінській школі лідерства та Асоціації випускників. Цікавою також є інформація, розміщена на офіційному сайті про ярмарки вакансій «Кар'єра у великому місті», презентації працевдавців, тижні кар'єри університету тощо [4].

Створений PR-менеджерами рекламний бекграунд просвітницьких проектів, зокрема «Ніч історії Харкова», «Ніч науки Харкова»; розроблення вкладки «Віртуальний 3D тур» де висвітлюються досягнення закладу та його віртуальні екскурсії, безперечно сприяють стратегії позиціонування діяльності університету щодо поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного.

Далі зробимо аналіз стратегії позиціонування Київського національного університету (КНУ) ім. Тараса Шевченка. В закладі вищої освіти створений центр комунікацій, який протегує питання позиціонування університету. Основними завданнями цього структурного підрозділу є підтримка позитивного іміджу, бренду й репутації закладу вищої освіти, а також формування спільної корпоративної ідентичності [8]. Центр комунікацій включає в себе відділ моніторингово-аналітичної роботи, відділ інформаційно-комунікативної роботи (сектор інформаційного забезпечення офіційного сайту, прес-центр, газета «Київський університет»).

Дуже актуальною є робота PR-менеджерів щодо постійного оновлення інформації про діяльність закладу на популярному освітньому

порталі «Освіта.ua» та розробці рекламного бекграунду для поширення її інформаційними ресурсами університету.

На базі КНУ ім. Шевченка функціонує підготовче відділення для абітурієнтів, що безумовно, сприяє стратегії позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти.

В університеті значною мірою популяризуються сучасні досягнення з біології. В цьому напрямку позиціонування університету відбувається за рахунок заходів спрямованих на збільшення наукової допитливості школярів, серед яких щорічна Всеукраїнська волонтерська акція «Біологія – наука майбутнього», літня Всеукраїнська біологічна школи для обдарованих учнів «Від теорії до практики один крок», Всеукраїнський біологічний турнір для школярів «Від теорії до практики один крок», що широко рекламуються в новинах офіційного сайту ЗВО.

Позиціонування залучення абітурієнтів до вступу в КНУ ім. Шевченка проходить через розповсюдження інформації стосовно діяльності університету в газетах, соціальних мережах, на радіо, екскурсіях до ЗВО для школярів, на батьківських зборах у школах, а також Skype-зустрічах з батьками та учнями шкіл з інших міст України.

В університеті функціонує сектор працевлаштування, який зокрема відповідає за напрям стратегії позиціонування університету щодо задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку. Цей структурний підрозділ влаштовує дні кар'єри факультетів, IT-фестиваль, ярмарки професій Київщини, презентації освітніх програм UGEN, СТУД.ПОІНТ тощо.

PR-менеджерами та відповідальними розроблені сторінки «Віртуальний 3D тур», з новинами, що інформують про досягнення університету, також можна віртуально відвідувати його музеї, що звичайно ж сприяє позиціонуванню діяльності університету щодо поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного рівня.

Наступним проаналізуємо стратегії позиціонування Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»). Цими питання в закладі вищої освіти займається прес-служба. PR-менеджерами розроблений відеопроєкт «Світ освіти» [5], що висвітлюється на телеканалі Р1; широко надається інформація стосовно ЗВО у власній газеті «Політехнік»; через Facebook, Twitter, Instagram; на освітніх порталах «Освіта.ua» та «Педагогічна Преса», на інформаційно-аналітичному порталі «Вища освіта», у всеукраїнських виданнях та на телебаченні. Всі ці та інші засоби, активно застосовуються університетом для просування інформації щодо переваг свого закладу у різні сфери суспільства.

На базі НТУ «ХПІ» працюють підготовчі курси для абітурієнтів, створена елітарна школа «Політехнік, STEM-лабораторії «Science is Fun!», проводяться фестивалі «#STEMCamp School», екологічні форуми для школярів на сайті викладені відеоінструкції з рекомендаціями відносно вступу до ЗВО, зокрема «Для вступників з сільської місцевості», «Словник абітурієнта», «Помилки Абітурієнтів», «Чому слід обрати саме ХПІ» та інші. Такі заходи, безумовно, можна назвати інструментарієм позиціонування, який розробляється з метою залучення якомога більшої кількості майбутніх здобувачів вищої освіти до свого закладу вищої освіти.

В НТУ «ХПІ» також працює центр «Кар'єра», в обов'язки якого входить відповідальність за напрям стратегії позиціонування університету щодо задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку. Цим структурним підрозділом розробляються та проводяться заходи позиціонування, зокрема ярмарки робочих місць, презентації стейкхолдерів, семінари, щодо участі в проєктах «Як краще реалізувати себе на ринку праці», «Стратегія пошуку роботи через Інтернет», «Особливості написання резюме на рідній та англійській мовах» тощо.

Національний технічний університет (НТУ) України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» позиціонує себе як дослідницький університет. На сайті університету висвітлена місія: «Допомагати створювати суспільство майбутнього на засадах концепції сталого розвитку. Бути технічним університетом дослідницького типу світового рівня. Створити всі умови для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних створювати сучасні наукові знання та інноваційні технології на благо людства та забезпечувати гідне місце України в світовому співтоваристві» [2].

В університеті наявні центр довузівської підготовки та факультет довузівської підготовки ІПСА, факультет довузівської підготовки ФТІ, політехнічного ліцею, технічного ліцею, лінгво-природознавчого ліцею «Інтелект», які сприяють направленості стратегії позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти.

В закладі вищої освіти проводяться стріч-марафон «Вступ. Online для вступників»; прес-івент літньої школи «KPIcamp» за різними напрямками для учнів 9–10 класів та школи абітурієнта КПІ ім. Ігоря Сікорського; презентації відкритої міжнародної студентської олімпіади з програмування ім. Лебедева-Глушкова «KPI-OPEN», що однозначно можна віднести до інструментів позиціонування щодо заохочення абітурієнтів до вступу в університет.

В НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» теж наявний центр розвитку кар'єри, який відповідає за напрям стратегії позиціонування університету щодо задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в

інтелектуальному, культурному й етичному розвитку. В діяльність цього структурного підрозділу входить проведення ярмарок вакансій «Робота для тебе», презентацій стейкхолдерів, що активно рекламуються на офіційному сайті ЗВО.

Щодо позиціонування спрямованості роботи університету на поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного рівня, то воно здійснюється через рекламний бекграунд Державного політехнічного музею, студії Грета і Криванека, науково-технічної бібліотеки, автошколи «КП», створення віртуального туру по університету, що налічує близько 120 панорам. Також обов'язковим є поширення рекламного бекграунду через газету «Київський Політехнік», веб-радіо, телебачення, канал в YouTube, соціальні мережі Facebook, Twitter, Instagram.

Далі проаналізуємо стратегії позиціонування за глобальним індикатором «фокус позиціонування» з його показниками Національний університет «Львівська політехніка». В університеті функціонує відділ маркетингу, діяльність якого спрямована на підвищення іміджу університету, підтримці інноваційних проєктів, дослідженні ринку та внутрішніх змін університету, концепції веб-сайтів, сторінок, рекламних і інформаційних матеріалів, розробці логотипів.

Зацікавленість діяльністю університету відповідальні особи та PR-менеджери досягають за допомогою рекламного бекграунду розміщеного на сторінках офіційного сайту закладу вищої освіти, на YouTube каналі, в соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter, Telegram, а також у власній газеті «Освітній студентський тижневик «Аудиторія» та на власному радіо.

Серед сайтів університету наявний «Медіабанк університету» [3], що об'єднує фото та відео матеріали щодо діяльності Львівської політехніки.

В університеті функціонує інтелектуальний навчально-науковий центр професійно-кар'єрної орієнтації, що консолідує відділ професійно-кар'єрної орієнтації, Малу технічну академію наук та відділ освітніх послуг, робота якого включає в себе позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти.

Інструментарієм позиціонування щодо заохочення абітурієнтів до вступу університету є робота літніх шкіл «Політехнік Camp» та «IT Camp»; презентації проєктів «Дні Львівської політехніки у школі» та «MG Club».

Що стосується позиціонування університету щодо задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку, то відповідальним за це є центр працевлаштування та зв'язків із виробництвом. На сторінках сайту цього структурного підрозділу висвітлюються ярмарки вакансій, що проводяться за участю стейкхолдерів.

Спрямованість стратегії позиціонування діяльності університету на поширення знань серед

населення, підвищення його освітнього та культурного рівня відбувається через пропаганду «Еко-вікенду», що залучає студентів, викладачів, школярів та інших осіб, зацікавлених у розв'язанні проблем пов'язаних з екологією; щорічні фестивалі художньої самодіяльності студентів під назвою «Весна Політехніки», які продовжуються протягом місяця і залучають тисячі відвідувачів, науково-технічної бібліотеки, музею історії Львівської політехніки; наукового фестину, на якому презентуються наукові винаходи, оригінальні перформанси та мистецькі заходи, що здатні відкрити завісу до перспектив української освіти та науки.

На підставі проведеного аналізу провідних університетів України за глобальним індикатором «фокус позиціонування» з показниками фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на отримання якісної шкільної освіти, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу в інтелектуальному, культурному й етичному розвитку, фокус спрямованості позиціонування діяльності університету на поширення знань серед населення, підвищення його освітнього та культурного рівнів, можемо стверджувати що всі заклади вищої освіти здебільшого використовують традиційні форми та методи позиціонування університету.

На думку А. Кравчені, в якості вихідної одиниці при розгляді завдання структурування світового освітнього простору, як правило, обирається національно-державна система освіти. Її рішення полягає у визначенні міри схожості / відмінності між цими системами і в знаходженні узагальненої структури, що становить світовий освітній простір у вигляді невеликого числа регіонів, якісно розрізняються характером сформованих у них освітніх систем [1].

Попри те, що проаналізованих університетів схожі між собою, нам вдалося знайти у кожному свої відмінні риси, наприклад Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна позиціонує Малий Каразінський університет, PR-менеджерами розроблено веб-додаток «Колесо Фортуни», рекламний бекграунд просвітницьких проєктів «Ніч історії Харкова», «Ніч науки Харкова»; Skype-зустрічі з батьками/учнями/учителями закладів загальної середньої освіти інших міст України в Київському національному університету імені Тараса Шевченка; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» випускає власний відеопроєкт «Світ освіти», який щомісяця транслюється на телеканалі ОТБ, відеоінструкції щодо вступу до ХПІ, позиціонує елітарну школу «Політехнік, STEM-лабораторії «Science is Fun!», фестиваль «#STEMCamp School»; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» позиціонує стрім-марафон «Вступ. Online для вступників», фестиваль «ТехноАртКПІ» та «Київ

Extreme Fest»; Національний університет «Львівська політехніка» позиціонує Еко-вікенд», наукові фестони, щорічні фестивалі студентської художньої самодіяльності «Весна Політехніки».

Висновки.

Одним з позитивних моментів усіх вище проаналізованих університетів можна відзначити наявність відповідних маркетингових підрозділів; спеціальних заходів, налаштованих на позиціонування університетів щодо залучення вступників. Але, для успішного просування вітчизняних закладів вищої освіти в міжнародний інформаційний простір і можливості залучення більшої кількості абітурієнтів потрібно розробляти та застосовувати креативні форми і методи, які допоможуть ЗВО стати більш конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Кравченя А.О. Актуальні проблеми освітнього простору в Україні. Імплементція європейських стандартів в українські освітні дослідження: зб. матер. III міжнар. наук. конф. Української асоціації дослідників освіти (21.06.2019) / За ред. С. Щудло, О. Заболотної, Л. Загоруйко. Київ Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД», 2019. С. 89–90.
2. Лідер технічної освіти України. URL: https://kpi.ua/kpi_about.
3. Медіабанк Національного університету «Львівська політехніка». URL: <http://media.lpnu.ua/>.
4. Навчальний центр практичної підготовки і працевлаштування. URL: <http://career.karazin.ua/>.
5. Світ освіти. <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/category/proekt-svit-osviti/>
6. Харківська А. А. Стратегічне управління

системою науково-методичної роботи ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків. № 54–55. 2017. С. 47–54.

7. Центр зв'язків з громадськістю Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна URL: <http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/structure/prc-enter/>.

8. Центр комунікацій. URL: <http://univ.kiev.ua/ua/departments/dc/>.

References

1. Kravchenja A.O. (2019). Aktual'ni problemy osvithn'ogo prostoru v Ukraini. Implimentacija jevropejs'kyh standartiv v ukrai'ns'ki osvithni doslidzhennja: zb. mater. III mizhnar. nauk. konf. Ukrai'ns'koi' asociacii' doslidnykiv osvity (21.06.2019) / Za red. S. Shhudlo, O. Zabolotnoi', L. Zagorujko. Kyi'v Drogobych: TzOV «Trek-LTD», 2019. S. 89–90.
2. Lider tehnicnoi' osvity Ukrai'ny. URL: https://kpi.ua/kpi_about.
3. Mediabank Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika». URL: <http://media.lpnu.ua/>.
4. Navchal'nyj centr praktychnoi' pidgotovky i pracevlashtuvannja. URL: <http://career.karazin.ua/>.
5. Svit osvity. <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/category/proekt-svit-osviti/>
6. Kharkivs'ka A. A. (2017). Strategichne upravlinnja systemoju nauko-metodychnoi' roboty VNZ. Problemy inzhenerno-pedagogichnoi' osvity. Kharkiv. № 54–55. 2017. S. 47–54.
7. Centr zv'jazkiv z gromads'kistju Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina URL: <http://www.univer.kharkov.ua/ua/general/structure/prc-enter/>.
8. Centr komunikacij. URL: <http://univ.kiev.ua/ua/departments/dc/>.

#10(62), 2020 część 6
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#10(62), 2020 part 6
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Reprezentacja czasopisma naukowego w krajach afrykańskich.

Republika Angoli.

ADAMSMAT_SU_LDA,

Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z, N*23, Município: BELAS, província: LUANDA

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n* 5417331007

Tel:+244-929527658

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland"

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>

Representation of a scientific journal in African countries:

Republic of Angola

ADAMSMAT_SU_LDA,

Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z, N*23, Município: BELAS, província: LUANDA

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n* 5417331007

Tel:+244-929527658